

شورا

عدد ۱۷ * سنه ۱۹۱۲

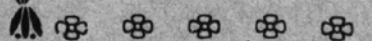
۱۷

محرری: رضا الدین بن فخر الدین
ناشری: «م. شاکر م. ذاکر رامیفلر»

مندرجہ سی :

- ناپالیون .
صاقماری افندی سؤالری
حقنہ .
تعدیل احوال انسان
و قرآن .
امام و مدرس سرورالدین .
وہابیلق و وہابیلر .
ماذماری .
نورکستانیلر
احمد سردار .
روحانیلق .
م. خلیل سلطان محمد بادگاری .
فنی اوقو . «قان دم»
علی رفیقی .
هندستان مسلمانلری
حقنہ معلومات
«البنار» مجله سندن .
تاتار تاریخی حقنہ .
حجة الله عبدالبن .
ابراہیم بیکچیمتییف .
تربیه و تعلیم :
«ابتدائی مکتبلرہ اوفوتو» .
یوسف شرقی . «مشق اوبرنو»
چیلرگہ یولباشچی « معلم حسن
علی . «تربیه و تعلیم» ابراہیم
بیکقولفی .
مراسلہ و مخابره :
اونا، قازان، فوزیتسکی ودالان .
اشعار :
اش و بخت، مین توگله، دنیا،
أیدہ مات، بوک و «جرلر» .
تاریخنک قارانغو صحیفہ .
لرندن (حکابہ)
محمد طاهر بایتوگالوف .
ادبیات .
حسن علی .

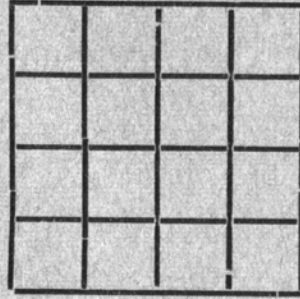

اداره طرفندن مجبوری بر اعلان .

شرطلری بیان ایدلمگان مقاله لر ، اگرده مجموعه ده باصله لر هجانا باصلمش حساب قیلنه لر .

تابشماقلر :

XXVII

اوشبو شاقماقلرغه دورت اسم یازکز ، یوقاریدن توبان گه ، اولکدن صولغه اوقوماندده بر توملی چیقسونلر . یازار ایچون حرفلر کرک اولسه ق ، ا ، ش ، م ، و ، ر ، ن حرفلری یئار ، تکرار قویارغه ده ممکن .

مبارک حسنی .

XXVIII

۷ دانه بتون و اوچ دانه یارتی شریپنی تزوب قویکزه ایلبیلدن اوستون . یوزدن توبان بر عدد چیقسون !

همیدالله الحبیبی (اونا) .

XXIX

اوشبو روشده اوچ پوچماقلی شکلنی ۴ کیساک قیلوب بولکیز ، هر بر کیساک بر نیگیز وهر بری اوچار پوچماقلی اولسونلر .

همیدالله الحبیبی (اونا) .

مقدس تاغلو و اولیالر

بزه ده بار مقدس اورنلر : «ترویسکی» اویازی تونغانار ژولوصی «ئوش» قریه سینک شرق شمالنده شول اسمده بر طاغ اولوب شونک باشنده ۲ دانه قبر وار . «ئوش اولیا» دهب مشهور . اصل اسمی رمضان اولورغه کرک . بو آدم سییریا طرفندن کیلوب حج سفرینه پایان اوشبو اورندن اونوب باردقی زمان باشقردلر اولتروب تاغ باشینه مندرپ باشروب کومدیکلری تلدن سویلانسه ده آداب اوگرهنگان آدملر بویله نقل قیللر : بزنگ باشقردلر باخشینی یاراتلر . بخشی آدمک اوزلر نده فالوینی تلیر .

شونک ایچون تاغ بویته مونک باشن چاوب اوزکچ مقنول اوز باشن قولینه توتقاندده یوکروب تاغ باشینه منمش دیلر . اوزینه هر وقت زائرلر کیلوب قریبان ایله قریه ننگ قیقلرون تویدروب کیتلر . بونسی یاخشی اش ، اما شول مناسبت ایله غریب حکایتلرین ، اویدرمالر ایله ، خالقنک عقیده لرینه ده خلل کیتورلر . بزم خلق بر اورنده بیوک تاغ اولسه آنک اولیاسی اولدیغینه اشانا . مثلا ق ایدل باشی «ئوالاک» ناوی اوستنده «ایره مل» دیگان پنه ده غایتده بیوک مهابت تاغ بار . اوزی مجرد قارا ناشدن عبارت . بتون اورالده بر نچی بیوک تاغ . بونده سیاحلر هر وقت کیلرلر . آنده ده «ایره مل» دیگان اولیا منوب پاتمیش ، غیب ایره نلر دفن قیلنمش دیب اعتقاد قیللر . بر وقت بزد ، واروب منمش ایدک . اولکچ توگل تری وقت منوی ده بیک قین اولدی . توبان قاراب بولمی . آياز کون اولماسه باشی هر وقت بولوت بلن چرمالوب طورادر . باشنده شمال شرقی طرفنده ، کوک تاشلی بر اورننی هر وقت باشین آنوب توزدروب بنگان . اوزندن پورخ ایسی آقوب طورادر . باشقردلر مونی «ایره مل اولیا» ننگ کرامنی دیلر . نه ايسه ده غایت مرتفع اورون باشینه مندبکم زمان اوزمی عالم آخرکه چقمش کیک حس قیلدم . ایکی یوز چاقمرلر قدر مسافت کورونه . بتون اورال ناولری چومه لملر کیک توبانده بترداب کورونه . مگر بیک صالحون ، کیومسز چداب اوزاق یوروب بولمی ، نوکدرادر . باشنده چیشمه سی بار ، صوی صاق . جاییواب اوسکان آرطش آغاچی بار . باشقردلر مونی منوب زیارت قیلغان آدم گه «حاجی اولدک» دیلر . زیارتغه اوششاغان اورنی یوق ، تیک آنده موندده دیوانه لرنک اویوب قویهش ناشلری غنه بار . ناربخ یازو فلان هیچ یوق . مگر یاوروپالی سیاحلر بعض ناشلرغه اوزلرینک منگان بیلنی یازوب بترگانلر . مع مافیه سیاحلر ایچون کوررگه لائق عبرت انگیز اورنلر .

«ایره مل» ننگ شمال شرقی طرفندن ق ایدل چغوب جنوبک تاپا صوزولوب هر طرفدن صولرنی آلوب کیرلان زاوودینه ، بیلارات زاوودینه کیتنه و باشقه زاوودلرین اوتنه . شمال غربی طرفندن «ئهی» صوی چغوب شمالک کیتوب «زلانوست» قه کیتنه . شویله مرتفع اوله طوروب بیوک صولرنک باش مخزنی ، هواسی لطیف صولری مول هر نورلی معدنگه پای . بر وقت باشقردلر ننگ بو یرلرنی صانوب بتره چگی معلوم . مگر حاضرده اولچانوب اش بتمه گان . ۱۳ نهی یل ، پلان کیله چک . شوندن صوگ صانوغه اختیار بیرله چکدر . بلهیم کیملر آلوب فالورلر ایکن ؟ نه ايسه ده مسلمان قرداشلر آلسه لری بار ایدی ده والله اعلم .

عمر صادق . «آخوند» آلی .

شوال ۲ - سنه ۱۳۳۰

۱ ستمبر - ۱۹۱۲ سنه

شورا دىر والوغ خادىر

ناپاليون .

يكنده ناپاليون، توركباده عسكرك خدمتينه كرر اچون حاضرلنمش ايدى، شول وقتده فرانسه حكومتى بر اورن ويرديكندن بو فكرندن دوندى .

۱۷۹۸ ده اوزينك حكومتيني فوتورتوب مصر اوستينه عسكرب يباررگه قرار ويردردى و اوزيني مذكور عسكركه قوماندان نصب ايندروب برلككه مصرغه كيتدى . اوشبو سفرنده «مالطه» جزيره سيني و صوكره بتون مصر مملكتيني ضبط ايتدى . ۱۸۹۹ ده شام مملكتنى اوستينه واردى ايسه ده عسكرى اچنده هم ويا هم آچلق حكم سوررگه باشلادىغندن عسكرىنى كبرو مصرغه فابتاررغه مجبور اولدى . اوزى ايسه ياشرون صورتده فرانسهغه فابتوب كيتدى . اوشبو سفرنده اوزيني «فونسول» اسمى ايله فرانسه حكومتينه رئيس ايندروب صابلاتوررغه موفى اولدى .

«فونسول»، بتون فرانسهغه باش حاكم اولان بر هيئت اولوب اوچ اعضادن عبارت ايدى . اوشبو هيئته رئيس اولدىغندن ناپاليون، اوز مرادينه موافق اش يورتور، باشقه اعضالرنى قولنده اوينچق قىلوب طوتار ايدى .

ناپاليون، اون سنه مدت ايله صايلاشمش «فونسول» لىن ۱۸۰۲ ده سينات طرفندن عمرلك ايدوب تصديق قىلدردى و نهايت ۱۸۰۴ ده اوزيني ايمپراتور اعلان قىلوب، خاتونى روزفين ايله برلككه فرانسه تاجينى كيدى .

***

ناپاليون، روسيه ايمپراتورى آللكساندر ايله ياشرون

اوشبو آغوست اينك ۲۶ نچى كوننده روسيه دولتينك الوغ بر دشمندن و الوغ بر بلادن قورتولوب قالدىغينه يوز بيل طولوق مناسبتى ايله شوگا يادكار ايدوب «مسقوا» شهرنده وعهوما روسيه مملكتنده «وطن بايرامى» اسمى ايله الوغ بر بايرام ياصالدى .

بوندن يوز سنه مقدم (۱۸۱۲ نچى يىلكه) روسيه مملكتينه هجوم ايتمش اوشبودشمن، ناپاليون قومانداسنده اولان فرانسز عسكرى ايدى . شونك اچون بو اورنده «ناپاليون» ترجمه حالى و آنك ماجرالارى يازلدر .

ناپاليون، فرانسه پادشاهلردن اولوب «پوناپارت» اسملى فامىليه دن ايدى . ۱۷۶۹ ده «فورسيقه» جزيره سنده «آياچو» اسملى شهرده فقير بر عائله دن دنياغه كىلدى . كوب مشقتلر ايله اوقوب يوردى و صوكره «پاريز» شهرنه حربيه مكنبنده تحصيل ايتدى و طوپچى آفيتسار اولوب مكنبن چىقدى .

بوندن صوك ناپاليون گاه حكومت خدمتينه كروب گاه آننن فولوب، گاه بايلىق كوروب و گاه الك فقير حالده قالوب بر كوتارلوب بر توشوب يوردى، دنيا نك آچى توچيلرينى نهام تانيتدى . فقيرلكنك الك توبان و دهشتلى مرتبه لر ينى ده كوروب اويدردى .

سلطان سليم اوچونچى، توركيا عسكرىنى اصلاح ايتن-

يغندىن كۆب عىسكىر، طوڭكۆب اولدىلار و بىك كۆبلرى دە روسىيە عىسكىرى طرفىدىن قىلدىلار. چۈنكى روسىيەدىن چىقۇپ وارمىقىدە اولان فرانسىز عىسكىرىنىڭ گاه يانلارنىڭ و گاه آرتلارنىڭ روسلار كىلۇب صوغىشلىرى و طنچلىق و بىرمالار ايدى. حتى اوللاردهغى خىلقلار سىنەكلار، چوقمار و كوكساكلار ايله قارشو لرىنە چىقۇپ جفالامىشلاردر. بو صوغىشىدە روسلارنىڭ مشهور قوماندانلىرى قوتوزوف و سالتىقوف (بو صوغىشى تاتاردىن چوقونىش كىنارلارندىن) كىمى مشهور آدملىر ايدى.

روسىيەنىڭ اوشبو غالبلىكىنىڭ الوغ بر قىسمى مسلمانلارغە عائددر. چۈنكى مخصوص صورتدە تشكىل ايدىلىش باشقرد و تىپتار پولىقلىرى بتون هيئىتلىرى ايله و آندىن فالغان قازان مسلمانلىرى و مېشارلار روسلار ايله بىرلىكدە اوشبو صوغىشنىڭ باشىدىن آخىرىنە قدر يورمىشلار و آخىردە فرانسىيە و اروپا «پارىژ» شەرىنە كىرمىشلاردر.

عبد الواحد مفتى سلېمان اوغلىنىڭ ۱۸۵۵ نچى يىل ۱۲ نچى سىنتابىر تارىخى ايله اورنبورغ صوبىرانيەسى نظارتىدە اولان مسلمانلارغە تارائىش نصيحت نامەسىدە: «قرق يىل بوندىن بورىن اون ايكى تولى خىلق ايله روسىيە مەلىكىتىنە داخل اولان پوناپارتىنى ھلاك قىلورغە آتالركىز روسلارغە اعتماد ايدوب طوغرى ياردىم ايلەپ بورتلىرىنە سىرافراز اولوب قايتوب ايدىلار. اول وقتدە اولان خوف، حاضرگى خىلدرىن بلىدى ايدى» (۱) دىمىگىدىن مرادى اوشبو ناپالىيون صوغىشىدە يورمىش مسلمانلاردر.

ناپالىيون، فرانسىيە قايتوب اشلىرىنى بر قدر تىرتىپكە كىتوروب، حكىم سورمىكدە اولان قىتئەلرنى باصدىغىدىن صوڭ مەكىل عىسكىر تىوزودى و ۱۸۱۳ دە بر روسىيە اوستىينە سفر قىلدى. بو وقتدە ايسە آفستىريا، بر روسىيە، روسىيە ناپالىيونغە قارشو اتفاق تىوزوب عىسكىر چىقاردىلارنىڭ بونلارغە قارشو طورمىقدىن عاجز اولوب «لېپسىغ» دە مغلوب اولدى و فرانسىيەغە قايتوب كىندى.

«اتفاق مىثلث» تاثيرى ايله بتون اوروپانىڭ افكار عمومىسى فرانسىيەغە قارشو اشلىرگە كىرشوب فرانسىيەنىڭ اوزىدە اختلال چىقدى. بو بلالارنىڭ اوڭنى آلمىق اىچون فرانسىيەنىڭ سىناتى ناپالىيوننى فرانسىيە اىمپىراتورلىغىدىن عزىل ايتدى. ۱۸۱۴ نچى سىنە ۱۱ نچى آپرىلدە، ناپالىيون، فرانسىيە

صورتدە بر مەامدە عقد ايتدى، بوڭا كورە فرانسىيەنىڭ اسپانىيەنى و روسىيەنىڭ فىنلاندىيەنى ضبط ايدىرگە خىللىرى وار ايدى. اوشبو اتفاق، حقىقت حالدە انگلىزە ايله توركىيا كىرمادىكى حالدە بتون اوروپانى فرانسىيە ايله روسىيە آراسىدە بولەرگە نىگىز قورمىقدىن عبارت ايدى.

ناپالىيون ۱۸۰۹ دە فرانسىزلىر قاشىندە سويىكلى اولان خاتونى ژوزفىننى آىروب آفستىريا اىمپىراتورىنىڭ ماريە لويىزە اسملى قىزىنى نىكاح ايتدى و بو سىبىدىن فرانسىزلىرنىڭ كوكىللىرىنى اوزىدىن صوندىردى. اوشبو وقتلاردا ايكىنچى بر سىبب ايله پاپا طرفىدىن دە آفاروز ايتولمىش ايدى. فقط بونلارغە قاراب غىنە ناپالىيوننىڭ كوكلى توشمادى و غىرتىنى اصلا بواشلا نىرمادى.

* *

ناپالىيون، صوغىش مەق و مەلىكىت ضبط ايتەك حقىدە شول قدر قومىسزلىندى كە حتى اوزىنىڭ بىردىن بر دوستى اولان روسىيە ايله دە صوغىش غە قصد ايدوب ياروم مىلىيوندىن عبارت عىسكىرىنى سوردىكى حالدە ۱۸۱۲ دە روسىيەگە كىلۇب كىردى.

روسىيەنىڭ ناپالىيون ايله صوغىش غە كوچى بار ايدىمى، يوق ايدىمى لىكىن صوغىش مەدى. روسىيە اىمپىراتورى آلەكساندىر، ناپالىيون عىسكىرىنىڭ يوللىرىنى تمام آچىق قويدى و آنلارده بعض بىرلارده صوغىش قىلۇب روسىيەنىڭ اىچىنە يوردىلار حتى «مسقوا» شەرىنە كىلۇب كىردىلار. فقط اوشبو وقتدە روسلار، ايكىنچى طرفدىن شەرىگە اوت تورتوب چىقۇب كىتدىلار و اطرافدە اولان اىگونلار و آزوقلارنى ياندىردىلار. شونىڭ اىچون بو حال، فرانسىزلىر اىچون غالبلىك دىگىل بىلكە آوغە توشەكلىك اولدى. زىرا بو قدر كۆب عىسكىر ايله خراب بىرلارده آز و قىسز - نىسىز قىش كىچىرمەك مەكىن اولمىيەچى، بونىڭ اوستىينە دە روس عىسكىرى كىلۇب باصمىقدىن ھەم امنىلىك يوق ايدى. آكسىزدىن بوندى اشلىر چىقىدىغىدىن ناپالىيون خىرىندە قالىدى و «مسقوا» نى تاشلاب كىر و قايتوب كىتمەكەن باشقە چارە يوق ايدىكىنى بىلدى.

صلح قىلىشمىق حقىدە روسىيە اىمپىراتورىنە ايلچى كوندردى ايسە دە اىمپىراتور طرفىدىن: «فرانسىيە عىسكىرى روسىيە توپرافىدىن چىقمازدىن مەقدىم صلح حقىدە سوز سويلەشەرگە مەكىن دىگىل» جواپىنى آلدىغىدىن صوڭ چار ناچار بتون عىسكىرى ايله روسىيەدىن قوزغالوب كىندى.

كوز صوق، فرانسىز عىسكىرىنىڭ اوستلىرى پوقا اولد.

(۱) مفتى بو نصيحت نامەسىنى «سؤاستوپول» صوغىشى مۇناسىبتى ايله تارائەشدر. «آتار غە مۇراجعت اولنە. ج ۲ ص ۳۷۲.

باصدروب تاراتور ایچون مصرده بر مطبعه آچدی فرانسزلر
چقدیغندن صوڭ بومطبعه مصرده فالوب «بولاق» دبه اسملاندى.
ناپالیون، اسکندر و جنگیز، نادرشاه و باتوخان کبی
الوغ پادشاهلردن اولوب صوغش اشلرنده گنه دگل بلیکه
اداره خصوصنده ماهر بر آدم ایدی. فننه ایچنده اولان
فرانسسه تختنه چیقوب، آز زمان ایچنده طنچلاندرغه،
معارف و صنایعنی ترفی ایتدررگه موفق اولدی، بر قاچ سنه
اوتار اوتمازده فرانسدن بتون آوروپاغه حاکم اولورلق
حالگه کیتوردی و الڭ کوچلی حکومتارنی مغلوب ایتدی.
آوروپا پادشاهلری بونڭ ضررینه عتی آلتی مرتبه اتفاق
توزومشدر. فقط صوغشغه فومسزلغی سببندن فرانسزلرنڭ
آرتق درجهده تلف اولمقلرینه و بتون آوروپانی فرانسسه
دشمن قیلورغه باعث اولدیغی انکار اولماز. اوشبو حاللرنڭ
نتیجهسی اولورق ظفر و غالبلیکلردن ثمره کوره آلهادی
واوزینیده الوغ فلاکت گه نوشردی.

ناپالیون، یاش وقتندن اعتبارا غایت زیراک و عالی،
همتلی، جدی و اشلکی بر آدم اولوب هر وقت کتاب
مطالعه قیلور و الوغ آدملرنڭ ترجمه حاللرینی اوفور
ایدی. تعطیل کونلرنده گی اوینیده ایدمشلرینی جیوب
نلعه یاصامق و شول فلعهنی صوغشوب آلمقدن عبارت
اولور ایدی.

ناپالیوننڭ بتون مسلسگی، «ثبات هر شی گه غالبدر»
دیملک اولوب کندیسینڭ بتون حرکتی و بتون همتی اوشبو
بولده اولور ایدی سوزگه ماهرلیکنڭ، فصاحت و بلاغتنڭ
بونڭ قاشنده بر تینلک اهمیتی اولماز بلیکه بونڭ نظرنده
آدملرنڭ اولچاوارلی «اش-عمل» اولور ایدی. «بنم
قاموسمه-حال-کاههسی یوق» سوزینیده ناپالیون
سویلهب فالدمشدر.

«سنت هیلانه»ده اسیر اولوب طوردیغنده اوزینڭ
خاطره لرینی ترتیب ایدوب یازمش ایدی. بو اثر ایسه
۵ جلد اوزرنده طبع ایدلمشدر. مکتوبلری و باشقه اثرلریده
بر جلدده باصلوب تارالیدی.

ناپالیون ۱۸۲۱ نچی ییل آپریل آینده وفات اولدی
و ۱۸۴۰ نچی سنهده فرانسزلر بونڭ سویا کلرینی «سنت
هیلانه» دن «پاریژ» غه کوچروب کومدیلر. وفات وقتنده
یاشی ۵۲ ده ایدی.

تختندن توشوبینه قول فویدی و اوزینڭ قول آستنده یورمش
عسکرلرگه غایت اثرلی صورتده بر نطق سویلاب وداع
قیلدی همده خاص آدملری ایله برلیکه «البه» جزیره سینه
کیتدی.

ناپالیون، فرانسسه تختندن توشوراسهده «البه» جزیره سینه
بتون لقب و عنوانلری سلامت اولدیغی حالده ایمپراتور
و پادشاه ایدلوب معاشلگی ده سلامت اولدیغی حالده بیارلش
ایدی. بتون دنیاغه صیمی بورگان ناپالیون ایچون مجموع
عسکری بیشیوز صالندانن و بر چیتندن ایکنچی چیتی ده
ملتیق آتوب تیگرلک آز مسافه دن عبارت اولان بو مملکت
غایت قسان اولدی، بو قدر «کچکنه» اورن غه ناپالیون
اسمی ایله «ایمپراتور» تیتولی هیچ صیا آلیملر ایدی.
شونڭ ایچون نیچوک اولسهده اولدی آخرنده ناپالیون
«پاریژ» غه فایتدی، فرانسسه پادشاهینی فاچروب اوزی
کروب تکرار تخت گه چیقدی.

بوندن صوڭ یینه دن صوغش غه کرشوب کوب برلرده
غالب اولدی ایسهده بر خطالقی سببندن «واتراو» اسملی
اول یاننده فاحش صورتده مغلوب اولدی. فرانسسه تاجینی
اوچ باشلک «ایکنچی ناپالیون» اسمنده گی اوغلینه
قویوب فرانسسه دن چیقوب کیتدی. گوزل معامله و حرمت
کورر امیددی ایله انگلتره گه اتجا قیلدی ایسهده بالعکس
انگلتره «سنت هیلانه» اسملی جزیره گه نفی ایتدی.

بتون آوروپانی آست اوست ایتمش و قازان اورنینه
فایانتمش بو آدم، اوشبو جزیره ده کوب مشقتلر کوروب
بیش آلتی سنه صوڭنده وفات اولمشدر.

بردن روسیه مملکتینه و ایکنچین مصرده و شامده
اولان دین قارنداشلرمزگه کوب ضررلر کیتوردیکی جهتدن
ناپالیوننی سویماز ایسهکده اما دنیاغه عدالت تاراتورغه
و توبان صنف خلقلرغه حریت بپررگه، معبشتلرینی
ینگللمشدررگه، عموما فیکرلرنی آچارغه سبب اولدیغندن
ناپالیوننی دشمن کورمازگه بور چلیمز. درستلکنی یاشررگه
حقلقنی انکار قیلورغه اقتدارمز یوق، ناپالیون یکیت
کشی و مرد آدم ایدی. بتون دنیانی کتاب خصوصاً اسلام
اثرلری ایله طولدمش اولان مصر مطبعه لرینڭ آناسی ده
ناپالیون طرفندن تأسیس ایدلمش ایدی. ناپالیون، مصر
خلقینه خطاب قیلوب یازمش منشورلرینی عرب لغتنده

مقاللار :

صاقمارى ائندى سؤاللىرى حقدە

خلفاي راشدون و معاويه . فداك حقدە فاطمه، ابوبكر و على (عليهم السلام) ماجرالارى . اسلام دينينه كورە خليفلرنىڭ وليعهدلىرى .

حضرت معاويه، مكه شەھرى فتح ايدلىكى وقتدە مسلمان اولدىغىن رسول اكرم صحبىنى ايله مشرف اولدى، يازو بيلوچىلردن اولدىغى ايچون رسول الله حضرتلر يەنە كاتىلك، خدمتى قىلوب دە توردى . طوغمەسى يازىد وفات اولدىغىن سوڭ حضرت عمر كندىسىنى آنڭ يرينە شام اميرى ايدوب فويدى . ۳۷ نچى سنە ذوالقعدە سنە شام اهللىرى و حضرت حسن استعفاستىن سوڭ ۴۱ نچى سنە شەھرى ربيع الاول دە باشقە خلقلار، بوڭا خليفەلك ايله بيعت ويردىلر .

اسلام نظرندە «خليفە»، رسول الله حضرتلر يەنە نائىب اولمق طريقى ايله مسلمانلرنىڭ دىنى و دىناوى مصلحتلر ينى يورتوب طور وچى كيمسەدر . «بوڭا» «امام» هم دە «امير-المؤمنين» دىب دە ايتورلر . بعض بر كلام كىتابلىرى «امام» ايله «خليفە» نى بر بىرندىن فرقلى ايدىرگە طرىشەشلىرى ايسە دە اول سوز اساسا باطل اولدىغىن كلام اهللرنىڭ باشقەلر فاشندە آنڭ اھمىتى يوقدر .

اهل اسلام اصطلاحندە «خليفە»، ايكى تورلى معنادە مشترك اولوب برى معيشت، عرف و عادت، معاملە و عبادت روشلرندە محض رسول اكرم بولندە اولانلرنى غنە شامل اولان خاص معنادر . «فعليكم بسنتى و سنة الخلفاء الراشدين المهديين تمسكوا بها و عضوا عليها بالنواجذ» مضمونندە اولان حديثدن اوشبو معنا مراددر . و ايكنچى وقتدە «خليفە» دن عام معنا مراد اولوب، اورندە بيان ايدىلش شرطلر اوزرندە مطاقا حكومت سوروب و مسلمانلرغە سلطانلق قىلوب طور وچىلرغە اطلاق قىلنور . «ان هذا الامر لا ينعضى حتى يمضى فيهم اثنا عشر خليفة» حديثدن (*) اوشبو عام معنا مراد اولنور . بونلرنىڭ اولىگى خاص معناسى ايله اولان «خليفە» لىكنى «نبوت خلافتى» دىبە و صوڭقى معنادە اولان «خليفە» لىكنى دە مطاق «خلافت»

(*) مسلم ج ۲ ص ۷۹

دەپ گنە يورتورلر .

«خلفاي راشدون» سوزى الوغ و حرمتلى بر عنوان اولوب يوقارىدە مذكور اولان «فعليكم بسنتى و سنة الخلفاء الراشدين المهديين تمسكوا بها و عضوا عليها بالنواجذ» حديثندن اقتباس ايدلوب بعض بر خليفەلرگنە توصيف ايدلور . فقط «راشدون» سوزى «ضالون» معناسينە مقابل دكل . بعض بر صحابهلرنىڭ خصوصى صفتلىرى وار ايدى . مثلاً ابو عبيدە «امين هذه الامة» دىبە، خذيفە * صاحب سر رسول الله» دىبە، خالد بن وايد «سيف الله» دىبە، حضرت عمر «الفاروق بين الحلال والحرام» دىبە، حضرت على «اسد الله» دىبە توصيف ايدىلشلىرى ايدى . بو لقبلىرى ايسە آنلرغە خصوصى مزىت اورندە ويرلش ايسەلر دە باشقەلردن شول صفتلرنىڭ نفى ايدامكارى آڭلاشلاماز . «خلفاي راشدون» سوزى دە بعينە شول طرز دەدر . بعض خليفەلرگە بويلى لقب ويرلدىكىندىن باشقەلرنىڭ آنڭ ضدى ابلە توصيف ايدىلشلىرى لازم كىلاماز . شونڭ ايچون «معاويه الوغ صحابه دن ايدى، نيچوندر اوزىنى خلفاي راشدون جملەستىن سانامادىلر» كىبى بحث وارد اولماسە كرك . اهل اسلام آنى «خلفاي راشدون» دن ساناماسە ساناماز، لىكن آنڭ ايله آنڭ «خلفاي راشدون» دن اولمق احتمالينى دە سلب قىلمازلر بلىكە اول حقدە سكوت قىلورلر، هر حال دە آنى «ضال» و «غوى» دىمازلر .

حضرت معاويه دە قصورلق اولمش ايسە بو قصورلق اوزندن مقدمكى خليفەلرگە نسبت ايله گنەدر . يوقسە اوزندن سوڭقى خليفەلرگە قاراغاندە آنڭ فضلى وعدلى هيچ انكار ايدىلماز، آندىن سوڭ آنڭ برابرندە خليفەنى اسلام دىناسى كورمامشدر . حضرت على وفات ايتدىكىندىن هم دە حضرت حسن ايله مصالحە قىلدىغىن سوڭ آڭا بتون اهل اسلام «خليفە» لك ايچون بيعت ويردىلر . آنڭ بوندىن سوڭ اولان خليفەلىگى درست ايدىكىندە شەبە يوق . خليفە لك ايچون شرط ايدىلش شىلرنىڭ هر برى آندە موجود ايدى .

معاويه حضرتلرى بتون اسلام خلقينىڭ خليفەسى اولمق ۱۹ يىللر عمر سوردى و خليفەلىگىنى انكار ايدوچى اولمادى

عمر، معاویہ نئی کوردیکندہ: «بو آدم عرب کسراسی اولمش!» ديه تعجب و انکار ايتديكى و اوزينه خطاب ايله: «بر والى بو روشده طور اولسه عاجزلر، ضعيف و بختسز آدملر اوز يوشمىلرينى نىچوك ايدوب آڭا ايرشدرلر؟» ديه تكدير قيلمديغى مرويدر. اگرده موافق بر جواب تابمامش اولسه ايدى، مأمورلر حقتده قاتيع معاملهللى اولان حضرت عمر دن رحمت ايشتميه چك ايدى. هر حالده آڭك عرف و عادتلىر قيصر و كسرالر اصولنچه اولدبغنده شېخه يوق.

اوشبو سبيلرنڭ هيچ برى حضرت معاويدهنڭ خليفه لگينه والوغ بر صحابه اوله قينه، خلافتينڭ درستلگينه مانع اولمادىغى حالده هر برى يالڭز يالڭزغنه طوتولسده «خلفاي راشدون» دن سانالوينه مانعدر. زيرا «خلفاي راشدون» عنوانى پيغمبرلك اورنندن غنه توبان بر اورن اولوب آندن سانالور ايچون جنى بزم بونده ذكر ايتديكهز نرسه لرگه كوره ده ينگل نرسه لرده مانع اوله چقدر.

الخلافة فى امتى ثلاثون سنة ثم ملك بعد ذلك» (۱) حديثى اگرده درست اولسه حضرت معاويدهنڭ «خلفاي راشدون» دن سانالماوينه يوقارنده مذکور و چيلرنڭ هر برينه كوره ده فوتلى بر دليل اولور. حديثنى بخارى ايله مسلم گه باشقه اولان «سنن» مؤلفلىرى روايت قيلمشدر. احمد بن حنبلده شونڭ ايله استدلال ايتمش ايسه ده بحث و مناقشه دن سلامت دگل، حديثنڭ راويسى اولان سعيد بن جهوان اسملى آدم حقتده «روايت بابنده ضعيف ايدى» ديويچيلر وار سفیان ثورينڭ، امويلردن عمر بن عبدالعزیزنى «خلفاي راشدون» دن سانامقى، مذکور حديث گه اعتماد ايتما دكينه دليلدر. حالبوكه سفیان ثورى حديث علمنده «امير المؤمنین» ديه لقب آلمش والوغ عالملىرنڭ برى ايدى.

* *

فدك واقعهسى. بر فرقه عالملىر حضرت علمينڭ، باشقه لر ايله بر وقتده ابوبكر گه بيعت ويرديكنى سويلسه لرده بخارى ايله مسلم حديثلرنده آنچق حضرت فاطمه وفاتندن صوڭغنه بيعت ويرديكى صريح بيان قيلمشدر. غرب يازوچيلر ينڭ بعضيلردن نقل ايدمش سوز، حرفيا دييورلك بخارى ايله مسلم حديثلردن ترجمه قيلمشدر. شونڭ ايچون اول فكرنى خطا دييورگه افتدارمز يوق و آڭا

(۱) جامع ترمذى. ج ۲ ص ۴۵.

ايسه ده اسلام دنياسى بو ذاتنى «خلفاي راشدون» جهله سينه ترمه مشلدر، اوشبو سبيلر ايچون:

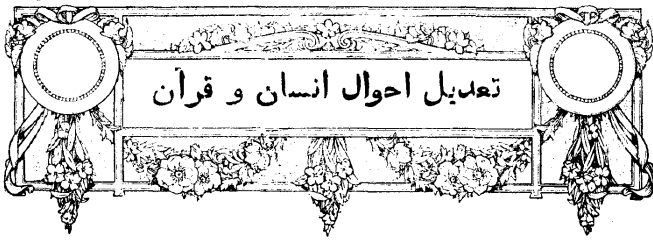
(۱) اولنگى خليفه لر ديه وقرات قاعده سينه تابع حكومتلر اصولنچه انتخاب ايدلدبكلرى حالده معاويه، خلافت منصبه اوزينڭ اميرلىرى و سرالى خادملرى عسكدرلندن عبارت اولان كوچلى بر حكومت تاثيرى ايله سايلانه شيدى. خلفاوردن باشقه تايا نچى اولمامش سلطان ايله، تورالمرغه تايا نيش سلطان آراسنده الوغ آبرمه اوله چغى و هر ايكى سلطانتى بر درجه ده قوبارغه يارامايه چغى اوز اوزندن معلوم.

(۲) اولنگى خليفه لر زماننده حریت، مساوات، عدالت شول درجه ده حكم سورر ايدى كه حتى الوغ بر جماعت حضورنده سويله مكد اولان خليفه گه قارشو اوله رق خاتونلرغه قدر قچقروب شېخه عرض قيلورلر، خليفه لر شول خاتونلرنڭ سوزلرينى درست كورسه لر اوز سوزلرينى كيرو آلورلر، ياكڭش سويله ديكلرينى اقرار قيلورلر ايدى. معاويه گه ده خاتونلردن ده قارشو سويله وچيار و تمام الزام قيلور روشده قارشو ايتوچيلر اولسه ده بو حال خاص مجلسلرده گنه اولمشدر. معاويه اوزى بيلمى يوفى اما مأمورلر ينڭ استبدادلىرى سببندن بتون اسلام دنياسى مشقت چيكدى گناهللىرى يوق برده كوب آدملر نفى قيلمديلر و بيك عزيز آدملر اولدرديلر.

(۳) اولنگى خليفه لرنڭ حكومتلىرى بو كونكى آمريكا جمهوريتينه كوره ده كيڭ و ايركن اولان بر جمهوريتدن عبارت اولوب، معاويه زماننده غى حكومت حكومت مطلقه نڭكده الڭ قورقنچليستدن ايدى. آمريكا جمهوريتى حكومتى ايله خلفاي راشدون حكومتى آراسنده غى فرق ايسه: خليفه لرنڭ عمرلك سايلانوب ده آمريكا جمهوريتى رئيسينڭ وفتلى انتخاب قيلمقى نقطه سنده غنه در.

(۴) عبید اسملى بر آدمنڭ شرعى خاتونندن طوغه مش اولان زيادنى اوزينه طوغه و ابوسفیان غه بالا ايتمك حقتده غى ماجراسى سببلى اهل اسلام معاويده دن خيلى صونديلر و بوڭا نه كىبى معنا و بررگه ده بله اديلر. حتى الوغ عالملردن برى: «وكان استلحاقه اول مارت به احكام الشريعة علانية فان رسول الله صلى الله عليه وسلم فضى بالولد للفرش والعاقر بالاجر» ديمشدر.

(۵) اولنگى خليفه لر صرف منهج نبوت و مسلك رسالت اوزرنده كون كيچرديكلى حالده معاويه حضرتلىر قيصر و كسرالر اصولنچه كون كيچردى. شام غه كيلوب حضرت

II

حضرت آدم

حضرت آدم (عليه السلام) جمله مخلوقات عضويه نك ايچنده احسن تقويم ايله خلق اولنمش و جمله گه كوره اعتدال و تناسب اعضا ايله ياراتلوب جناب الله طرفندن «روح قدس» نفخ ايدلمش و بو سببدن آكنا اسماء» تعليم و هر نرسه نك حقيقتي كشف ايدلمشدر. كتب سما- و به نك خبري اوشبو روشده اولديغندن اكثر انسانلرنك عقيدهلري بوندن عبارت اولمشدر طبيعويون و نظر بيونلرنك فكرلري ده بوندن يراق كيماي بلكه بر نقطه اوزرينه ياقينله شه در.

لكن شول قدر واردركه: شريعت گه تابع انسانلرنك سماوي كتابلردن آكلاب قيلمش اعتقادلرينه كوره حضرت آدم، جمله مخلوقاتنك اكمل و بتون انسانلرنك برنچي آتالريدر. اما نظريون و طبيعويونلر تدقيقاتينه كوره حضرت آدمدن مقدم، دنيا ده بيكلر ايله و بلكه ده حسابسز سنهلر انسانلر اولوب كچمش و دور سورمشلر. حضرت آدم نك وجودي ياكناغنه اولمشدر. بو كاكوره حضرت آدم نك تاريخ وجودي حقنده توار يخ مقدسه ايله نظريونلر آراسنده مخالفت اولور و بونك سببدن اهل شريعت ايله حكما آراسنده بر مسئله ظهور ايتمشدر.

بو مسئله، بيك مشكل كبي كورنور ايسه ده حقيقت حالده بونك حلي آسان اولوب تطبيق و جهلري اوشبونلردر:

(۱) طبيعويون تدقيقاتلرنجه دنيا ده حضرت آدم دن مقدم، انسانلر اولمش ايسه ده بو، ظنياتدن اولوب قطعي برهانلر ايله اثبات قيلنمامشدر. بناً عليه بونك ايچون ايسكيدين بيرو- اورنلاشوب قالغان حضرت آدم نك تاريخ خلقتي حقنده غي عقيدهنه تبديل لازم اولماز. و بو حقه وارد اولان قرآن آيتلريني تاويل گه حاجت يوقدر.

(۲) حضرت آدم دن بيكلر ايله سنهلر مقدم، دنيا ده انسانلر اولديغي قطعي برهانلر ايله اثبات ايدلسه اول

جواب ويرر گه ده لزوم كورلومي.

وليعهد مسئله سي. «اسلامده وليعهدك فانونلري بولماسه كبرهك ايدى» دييولمش سوز هيچ شبهه سوز درستدر. اسلام ديننده وليعهدك يوق ايدى. اوزينه وليعهد قويوب بيعت آلوجى خليفه لرنك اك اولگيمسى معاويه بن ابى سفيان اولمشدر. قيصر و كسرالرده اولان بر فاعده نى معاويه حضرتلري اوزينه تطبيق ايتدى. اوشبونك ايچون بو حادثه تاوشسز اولمادى، اگرده حكومت كوچى اولماسه ايدى، مسلمانلرنك وليعهد ايدوب يزيديكه بيعت ويرمك احتماللري يوق ايدى. مدينه واليسى اولان مروان، رسول الله منبرينه باصوب: «ابوبكر ايله عمر سنتلرينه موافق امير المؤمنين حضرتلري اوزينك اوغلى يزيدينى وليعهد ايتمكى موافق كوردى» ديديكنده عبدالرحمن بن ابى بكر الصديق: «بلكه كسرى و قيصر سنتلرينه موافق اش قيلدر» ديه قچقدى. عبدالله ابن عمر حضرتلري ده معاويه نك اوزينه خطاب ايدوب: «اوتكان خليفه لرنك اوغللري سئينك اوغلكندن توبان درجده دگللر ايدى ومع ذلك هيچ برى بوندى اش اشله مادي بلكه بو وظيفه نى مسلمانلرنك اوزلرينه امانت قيليلر» ديه بر و تيست ايتدى. الحاصل «كامبريج» دارالفنوننده عرب لساني معلمينك بو غصوده اولان سوزى اصلسزدر.

شعر:

مكرم ايليان انسانلري افكار تحصيلدر
معارفه كمالاته سبب انوار تحصيلدر
طرافت بخش ايدن ارباب عرفانه معارفدر
بو دورانى ضيادار ايليان آثار تحصيلدر.
چالشهق باعث فيض، نجاتدر اهل عرفانه
حياتدن فائده مند اول بو بر بازار تحصيلدر.
مزايى علومه وافق اول اfdام و غيرتله
تغافل ايله مه عمر بشر گلنار تحصيلدر.
كيمدن كيلديكى معلوم دگل.

وهابيلق و وهابيلر

۱۷

هندستانده وهابيلر.

يوقارى ده ذكر اينلگان روشچه عربستانده غى وهابى حكومتى منقرض بولدى. «نجد» ده باشلانوب ده بر وقتلرنى بتون عربستاننى استيلا ايتهر درجه سينه كيلگان وهابيلق ينه نجدكه فايتدى و شونده غنه منحصر قالدى. لکن عربستانك وهابى حكومتى منقرض بولغان وقتده آزيانك ايكنچى قسمنده وهابيلق ميدانغه چغوب خيلى نفوذ قازاندى. بو مملكت هندستان ايدى.

۱۸۲۲ نچى سنه ده هندستاندن شيخ سيد احمد اسملى بر ذات حج گه كيلگانده وهابى اماملرى برلن طانشوب اول مذهبك تعليماتن تحقيق ايتدى و بر آز وقت صوگره هندستانغه قايتوب بو مذهبى نشر ايتنه باشلادى. شيخ سيد احمدده محمد بن عبدالوهابده بولماغان و اول طرفلرده غى دينى باشلقلر اوچون غايت مهم بولغان بر خصلت بار ايدى كه، اولده آنك حضرت رسول نسلندن بولوى ايدى. شول سببدن ايدى كه سيد محمد مذهبك اصل مؤسسندن آرتق اش كوردى. هند مسلمانلرى آنگا «هيدى» ديه فاراب آنك سويله گانلرن بلا تردد قبول ايتنه باشلاديلر. انگليز مأمورلرى طرفندن هيچ بر تورلى ممانعت بولمغانلقدن سيد احمد بعض شاگردلرى بران هندستانك ككوب شهرلرن گيزدى و كوب كشيملرنى اوز مسلكينه ئه بلندردى و آخرنده «دلهى» گه كيلوب آنده ده موفقيت قازاندى. آنك «دلهى» ده گى شاگردلردن محمد بن اسماعيل نامنده برسى سيد احمدك (وهابيلقك) تعليماتن بر كتاب شككنده يازوب «الصراف المستقيم» اسمى برلن نشر ايتدى.

۱۸۲۶ سنه سنده سيد احمد شيخه ارغه فارشى جهاد مقدس اعلان ايتدى. سيد احمدك، اوز مسلكن قبول ايتكانلر برلن گنه شيخه لرنى چيگه آلوونده شهبهسى بولسه ده اورطه آزياده غى مسلمانلردن بر قسمن اوز فلاغى آستينه كيلور ديب اميد ايتنه ايدى. لکن آنك بو اميدى بوشقه چقدى: صوغش دورت سنه دوام ايتدى هيچ بر ياردمگه

وقتده بونك خلافينى افاده ايدن قرآن ايتلرى وارمى يوقمى ايدىكى فالور. اكرده اولماسه، كتب منزله ايله حكمت آراسنده خلافاق اولمادىغي سببلى بو صورتده اشكال يوقدر. اكرده بونك خلافى افاده ايدن آياتلر وار ايسه آنلرنى تاويل ايدوب ايكي دليل توفيق قيلنورده بومسئله حل ايدلور. (۳) حضرت آدم دن مقدم گرچه دنيا ده انسانلر اولديغى ثابت اولور ايسه ده بزلر هميشه حضرت آدمنى برنچى آنامز و جمله مز آنك بالالرى اولديغوز ايله اعتقاد باغلارمز. چونكه حضرت آدم بو كې وحشى مخلوقلر آراسنده اعتدال و نفع روح، تعليم اسما خاصيتلرى ايله مشرف و مكرم اولديغندن دنيا ده برنچى كره، انسانلق اسهينه مظهر اولمشدر. آنك سببدن مبدأ و معاش هم معاد اسرارى و معارف هم علوم فطريه مباديلرى آچلمشدر.

حضرت آدم دن مقدم، دنيا ده «انسان» اسمنه مخلوقلر اولمشلر ايسه آنلر غايتده ناقص و اعتدال دن يراق اولوب بلكه ده آنلر: نسناس، ميهون، شيبانزى كې حيوانلرنك صورتلر ينه ياقين «انسان» فيافتنده مخلوقلر اولسه لركرك. و بر دغى آنلر بيك فورقچلى و دهشتلى حيوانلر آراسندن ظاهر اولدلرندن شول حيوانلر ايله صوغشوب نزاعلاشوب آنلرغه غالب اولمشلر. بناء عليه اوزلرى ده شول حيوانلر كې دهشتلى اولمقلرى لازمدر (*). شونك ايچون آنلرغه: عفریت، جن، پرى ديمك لائق اولوب «انسان» ديمك تيشوش دگلدر.

حضرت آدم صوكنده انسانلر دغى ايكي گه آيرلوب برى همان ابتدائى انسانلر قېيلندن وحشت ايچنده قالديلر و ديگر فرقهسى ده حضرت آدم گه وراثت ايله انسانيت و مدنيت نشأه سنده بولنديلر.

وحشت عالنده قالغانلرى روحانيلك و فضائل انسانيه نى ضائع ايتديلر. اما حضرت آدم گه وارث و شرف انسانى گه مظهر اولانلرى حضرت آدم گه نفع ايدلمش روح قدس دن نصيبلى اولوب شرف انسانى و وظائف فطريه نى تكميل قيلورلر. نبيلر و حكيملر اوشبو فرقه گه منسوبلدر.

امام و مدرس سرورالدين.

(۱) نادان قوملر آراسنده اولان حكايترلر: ديو، شورديلر ات باش، صير آياقلر ايسكى زمانده غى وحشى انسانلردن عبارت بولسه كركدر. حضرت على ديوار ايله صوغشدى ديورلر.

* *

كىلوچى بولمادى. نهايت ۱۸۳۱ نچى سەنەدە سەيد احمد اوتۇرلدى. باشلىقلىرى اولگاچ عىسكىرى دە تورلى طرفقە طارالوب بىندى.

نجد و ھايبىلىرى شىكىللى ھىند و ھايبىلىرى دە سىياسى مقصدلىرى ھلاكتكە اوغراو بىرلىن دىنى مقصدلىرىندىن واز كىچە دەيلەر. سىياسى و ھايبىلىق اورطەدن كىتىدى ايسەدە دىنى و ھايبىلىق اوز اشىندە دوام ايتىدى. سەيد بن عبد العزىز بىرلىن سەيد احمد نىڭ قىلچىلىرىندىن شاكر دىلىرىنىڭ قىلمىلىرى آرتقراق خىدمەت ايتىدىلەر. شولر سايەسىندە نجد دە و ھىندستان دە و ھايبىلىق بو كۈنگە قىرلى دوام ايتوب كىلەدەر. «الصراط المستقيم» و «تقوية الايمان» رسالەلىرى بو كۈندەدە اول يىرلردە اياڭ معتبر كىتابلاردىن سانالار.

۷

و ھايبىلىق نىڭ اساسلىرى.

و ھايبىلىق نىڭ تارىخ سىياسىسى قىسقىچە غەنى شونىدىن عىبار- تىر: موندىن سوڭ بو مەھىبىنىڭ دىنى جەھىتىدە بىر كوز سالوب محمد بن عبد الوھاب طرفىدىن وضع ايتىلگان اساسلەر خىندە بىر محاكە يۈرتسەك مېنىم بو مرتبەدە بازارغە تەلەدېكىم شىلەر تمام اولورلەر.

و ھايبىلىق نىڭ باشلىقىچە تەلىماتلىرى اوشىدورلەر:

(۱) ھىچ كىم مەھاب ارىبەدن بىرسى بىرلىن مقىد بولوغە مجبور توگل. قرآن خىدىنى آڭلاغان ھىر بىر كىشى اوزى احكام چقارا آلا.

(۲) بىرەونىڭ قىلىندەگى سىرنى اللەدن باشقى ھىچ كىم بلە آلمى. بىغەمبەرلەر، ولىلر و ابداللىرگە عبادت قىلو جائز توگل. (بو اورىندە عبادتتىن مقصد آلارنىڭ قىرلىرىدە باروب مىد طلب ايتوب بولسە كىرەك. يوقسە آلارغە ھىچ كىم طرفىدىن حقىقى مەناسى بىرلىن عبادت قىلىنمى).

(۳) تىرىلەرنى تىزىم ايتوب، كىچىلەرن قىر اوستىلرىدە اوط ياغوب، و تىرىلەرنى طواف ايتوب جائز توگل.

(۴) سەنەدە دورت كۈنگە - ايكى عىد، عاشورا و قدر كىچەسى - مقدس سانالورغە تىوش.

(۵) مولود كۈنى بىرەم ايتىلماسكە تىوش.

(۶) نىر ايتوب جائز توگل.

بولار اچىدە اياڭ مەھى و بو مەھىنىڭ بىتون روحن كورسەتوب تورغانى، شىبەسىز - بىرنچىسىدەر. قالغانلاردىن بعضىلەرنىڭ اھمىتى ايكىنچى دە جەدەدە بعضىلەرى تاماماً اھمىتىسىز.

صوڭقى عصرلردە اسلام عالمىنىڭ باشىدە كىلەنگان بلالاردىن بىك كۈبىسى باشلىقىچە ايكى بىوك سىب آستىدە كىلەمش دەر. اول سىبىلەرنىڭ بىرسى: مەسلمانلارنىڭ اسلامىت اعكامىن زماننىڭ اقتضا و مصلحتىدە كۈرە قوللانمى، بىر مەجتەد طرفىدىن بىش آلتى عصر مقىد بولغان مەجىب اوچون سۈيلىنگان بىر حەكمگە يابىشوب ياتولورلى؛ ايكىنچىسى دە: عبادت اشلىرىدە افراط كىتوب اسلامىتنى ايسكى-صاف و سادەلەنگىدىن چقارولرىدەر. بىرنچى سىبب مەسلمانلارنىڭ قول و آياقلىرىدە سالنغان چىلەر مەزلىدە بولسە ايكىنچىسى دە كۈزلىن عىبادتتىن اورىتكان پىردە مەزلىدە دەر. عىبادتتىن خىرسىزلىكلەرى سىببلى مەسلمانلار اوز اجنەدلەرنىدەنغە كۈتەچك شىلەرنى ارواھلردىن مەشاىخ كىرامنىڭ دەسانىدىن كۈتەر اولدىلەر. ھىر اشلىرىن دعا و تىزىغە غەنى باغلادىلەر. بوسوزلردىن اللە عظيم الشان طرفىدىن «ادەونى استجب لىكم» آيت كىرىمەسى بىرلىن امر ايتولگان دەغانىڭ فائىدەسىز - لغى بىرلىن حەكم ايتوب آڭلاشلىماسون. دعا - مستەھسەن امورلەردىن - دعا قىلورغە تىوشلى - انساننىڭ روحن كوتاروب و آنى امد بىرلىن طولدرو اوچون دعا قدر مؤثر بىر شىسى يوقدەر. لىكن دەغانىڭ ئىمەرسى: آرتىدە تورغان قوت و اجنەتھاد بىرلىنگەندەر. بو عالمەدە دەغان كۈب مرتبە قوتلى باشقى بىر نىسە باردىر كە اولدە: حەققىدەر. لىكن حاضىرگى زماندە شول حەققىدە قوت بىرلىن گەنى اش كۈرەدەر. آرتىدە بىر قوت طورمغان حەققى، حەقسىزلىق دەر جەسەندە ضەيفدەر. ايتىلىنغانلارغە قارشى مەظىرىت طلب ايتوب جامە امۇبەدە صحىح بخارى ختم ايتولر، ياكە آيا صوفىيە يا سلطان احمد جامەسىندە مولود شىرىف قرائت ايتولر مەظىرىت قازانو اوچون لازم بولغان طوللەر، كىرىپوستلەر، زىھلىلەر بىرلىن بىرگە بولسە غەنى فائىدەلىدەر. اسلام دىناسى ياردەمنىڭ يارطىسەن اللە تەعالى دن صورابدە يارطىسەن يىلەن بىر نىچە مرتبە اوفوب اوتكىنلەرى «وانزلنا الحديد فیه بأس شديد و منافع للناس» بو نىچە عمل ايتوب طابقان بولسەلر ايدى - ايتىلىنغان ايكى واپورى بىتون تۈركىيە ساحلەن خراب ايتوب يورى آلماس ايدى .. مەسلمانلار رسول اكىرنىڭ تەلىماتىن، وقتىدە آڭلاب عمل ايتەرگە طرىشماسەلەر زمان آڭلانەچقىدەر. لىكن زماننىڭ آڭلاتۈى اھتمال اسلام دىناسىنىڭ انقراضى بەھاسىدە غەنى كىلور. اسلامىت، نجدد و تىزىنى قاپل بىر دىن ايكىنلەنگەندە شىبە يوق، بو دىننىڭ بىتون اعكامى، سىبب و غەلەلەرگە بنا ايتولگانلىكىدىن، ھىر مەجىب و زماننىڭ اقتضاسىدە كۈرە تطبىق

ايتلورگه صلاحيتلير. ليكن تأسف كه شول قدر كيڭ بر دین، مذهب و اجتهاد ديوارى آرتينه محور ايتلدى. اسلاميتنڭ كيڭ قاعدهلرى بعض كشيلىرنڭ مخصوص بر محيط تائيرى آستنده ميدانغه كيلنگان فكرلرى برلن طار ايتلدى. احكام، قرآن و حديثن توكل بلكه شوندى كشيلىرنڭ سوزلرنن آلنورغه باشلاندى. نهايت شول درجه كه كيلدك كه بعض اشلرده - تعاليم اسلاميه كه مخالف بولماغانى حالده - قول آياقلمز اجتهاد بوغواى برلن باغلى قالدى. ايڭ قيمتلى و ايڭ مهم فرصتلر شول بوغوا آستنده اوتدى و اوتكمدهر!....

ايكنچي جهتن: مسلمانلرنڭ، بر چوق آدملرنى الله برلن اوز آرالرنده واسطه اتخاذا ايتولرنن، و الله سوزينه مراجعت ايتنه چك برده آلا سوزينه مراجعت ايتوب الله دن مدد استيه چك بيرده. آلا دن مدد استولوندىن كميلنگان ضرولرنى صاناب بترو ممكن توگلدن. شونڭ تائيرى آستنده مسلمانلر بتون فضائل اخلاقيه لرن يوغالتوب بتره يازديلر. حيات مبارزه سنده ايڭ مهم اش كورگان استقلال ذاتى و اعتماد على النفس (اوز اوزگگه اشانو) كى خصلتلرن غائب ايتديلر.

اوشولونى اعتبارغه آغانده وهابى تعليماتينڭ برنجى ايكي اساسن « غايت مهم و اورنلى » ديب فارشيلادون باشقه يول قاليدن. اگرده محمد بن عبدالوهاب باشقه اهميتسزلرنن قطع نظر ايتوب شول ايكي فكرگه گنه خدمت ايتكان بولسه ايدى تاغنده آرتغراق موفقيت فازانغان بولور ايدى.

توركيه و عربستانده گى تر به لرده واقع بولغان حاللرگه بر كوز سالغان كشى كه وهابيلرنڭ، آلارنى پت پرستلك ديب آتاولرينده و آلا رغه فارسى معاربه اعلان ايتولرينده تعجب ايتنه رگه يول قاليدن. بو يل تعطيل لرينڭ برسند بىروت دن بر ايكي ساعتك مسافه ده بولغان امام اوزاعى قبرن زيارت ايتدك. قبرنڭ اوستينه سالنغان بناغه كرمك اوچون مسجد اچدن اوتمك لازم ايدى. قبرنڭ مجاورى شيخ مصطفى الرفاعى نامنده برسى، بزنى آلوب كردى مسجدك كركانده عادتجه سويله شوب كردك و اچكه كرگاچده معراب آلدنده بر آزشيلر صوراشوب طوردق. امام اوزاعى نڭ قبرينه، معراب نڭ ياننده غنه بولغان بر ايشكدن كرله ايدى. مجاور افندى ايشكدن كره باشلاغاچده قولن كوكره گينه قريوب ايبلىدى و شول حالنجه آفرنغه توقتى باصقچدن مندى و تر به نڭ اچينه كرگاچده عينى طرزده قبرنڭ آياق طرفينه باروب طوقتاب دعا ايتنه باشلادى!... معروف بولغان دعا لرنى

اوقوب بر چوق «مدد» لر صوردفن صكره قبر اوستينه يابلغان يفلك چارشاونى اوبوب بوگروب چغوب كيتدى. مجاور چغوب كيتگاچ تر به نڭ اچن دقت برلن فارادم. اچنده امام اوزاعى قبرنن باشقه ده ايكي قبر بار ايدى. هر ايكي قبرنڭ اوستنده گى باشچيك شكلنده گى مرمر طاشلرى اوستنن ايوم ايوم كوللر ياطه... بر قبرنڭ باشنده اچينه كول طولغان بر معدن صاوت ده طوره ايدى. امام اوزاعى قبرى آلدينه ده مزين بر لانا آصلوب قويولغان و اطرافينه قيمتلى كلملر توشه لنگان ايدى. ديوارلر يده آيات قرآنيه و حديث نبويه يازلغان لوحه لر برلن زينتلنگان ايدى. تر به نڭ اچنده گى زينت، امام اوزاعى قبرى اوستينه يابلغان ختفه پرده، آنڭ اوستينه بوطل برلن يازلغان «مدد با حضرت الامام الاوزاعى» (!؟) سوزلرى، قبر اوستنده گى كوللر، امام اوزاعى قبرى آلدينه آصلفان لانبى، شيخ نڭ مسجد اچنده محراب آلدنده لايباليانده سويله شكانى حالده امام قبرينه اول قدر احترام برلن كروى، و قبر اوستينه يابلغان، احتمال آورو- پاده بر خرستيان قولى برلن اشله نوب كيلنگان پرده نى اوبوب چغوب كيتوى... بولار بارسى ده ميني خيلى اوزاق اويلارغه مجبور ايتديلر: تر به - امام اوزاعى باطقان يير بولسه، مسجد - الله تعالى يورطيدن. ايڭ بيوك احترام الله تعالى كه تيوشلى بولغان شيكلى، يورطلر آراسنده ايڭ كوب حرمت كورسه تپل چك يورطده آنڭ يورطيدن. حالبوكه شول دقيقه ده ايڭ بيوك احترام - امام اوزاعى برلن آنڭ يورطينه ايتولدى... شهبه ايتيم كه، امام اوزاعى بوندى احتراملردن رنجيده خاطر اوله چقدر.

وفاتينه مڭ يلدن آرتق وقت كيچوب بو كونده اصلينه قايتوب بتمش امام اوزاعى جسدينڭ بو قدر مزين تر به لرگه، بو بهالى كلم و لانبيلرغه، ديوارلرغه آصلفان قيمتلى لوحه لر برلن قبر اوستينه يابلغان يفلك پرده لرگه و تر به يانينه سالنغان اول قدر بيوك تكيه لرگه هيچ احتياجى يوقدر. ليكن «بيروت» نڭ و عموميتله بتون اسلام شهر- لرينڭ كوچه لرنده آچ يالانغاچ آوناب باطقان عاجز وضعيلرنڭ و اصلندن يا كاغنه تشكل ايتوبده كيله چكده بيوك اسلام ملتى نڭ اعضالى بولاچق خبر استاب يورگان و اوفو هم آلماعان يتيم و فقير بالالرنڭ حياتلرن صافلاو اوچون ييمككه، نه نلرن اورتور اوچون كييمگه و دين اوگره نو اوچون مكتبكه بيوك احتياجلرى باردن. اگرده اوشبو

تورکستانلیلر .

بز تورکستانلیلر ألكده بر مرتبه مدنیت کورگان و اوزینک وقتینه کوره عظمتلی بر مدنیتی باشدن کیچرگانمز . ألكنگی مدنیت معارف بزلردن دنیانک هر بر پوچه ماغینه قدر بارغان و شول سبیلی بتون دنیانک نظرینی اوزینه جلب ایتکان بز تورکستانلیلر بو کونده ده بارمز . لکن حاضرگی بارلق بلهن موندن ۴ . ۵ عصر مقدمگی بارلق آراسنه بایناق مسافه لر بار . اول وقتلرده بردن جهانگیرک و ایکنچیدن مدنیت بلهن دنیانی تتره تکان ایدک . شول سبیلی دنیانک هر طرفنده سیاحلر ، بزنگ مدنیت بزدن استفاده ایتلر ایدی . اما بو کونده دنیانک هر طرفندن کیلگان سیاحلر بزده گی معارفدن استفاده ایچون دگل بلکه بوروکی بابالرمزنگ آثار قدیمه لرینی کورو و اوتکانلر بلهن حاضرگی بز بنده لرینی مقایسه قیلو ، سوکره آندن بر نتیجه چغارو اوچون کیلر . ایکنچی تورلی ایتکانده بز : بر جانلی تاریخمز . وقایع سابقه بلهن اثرلنوچیلر بزدنگنه عبرت آلار .

علم تاریخ انساننک اخلاقینه ، استقبالینه زور خدمتی بولا تورغان بولسه کتاپ صحیفه لرینی آفتاروب باش واتهچه بزلرنی کوروینه در . بزلر ، شوکتلی ماضی ننگ یوزینه قارا یاققان مجسم بر مثال بولا آلامز . نه نه « تاشکند » موزه خانه سی بزنگ بابالرمزنگ آثاری ، ایسکی تورک ملتینک مدنیتی و آلارنگ احوال روحیه سی بلهن تولغان . اول یتمه سه بر طرفده اوستینه صوغش کیمن کیگان صول فولینه بایراق و اوک قولینه قلیچ ، آرقاسینه قالقان بلهن جایه سن کوتارگان قدرلی بابامز آقساق تیمر آسیانک قارلی تاولرندن عسکرن اوتکارزگه یول قاراب تورا . امیر تیمرک یاننده ایسکی اویغور یازوی همده « اولیا » آنا طرفندن تاباغان غایت ایسکی تورک یازوی قویلقان . مذکور یازولرنک نقطه سزلی همده حرفلرینک آیرم مستقل یازلوی ، « اصلاح حروف بلهن شغلله نگان ناتار مصلحلری بولارنی ده ایلرینه توشروب فاراسه لر نیچک بولور ایکان » دپگان اوینی کوکلگه کیتوره . بولارنی کورگان کشینک کوکلنده فوتلی بر تأثیر قالا که تورک بالاسی موندن ینگلچه اوزا آلمی . تورک ملتینی دنیاغه تانتوب کوکلرگه قدر کوتارگان بوکشی

تربده گی تکیه ننگ دورتن برسی قدرگه بولسه ده بر دار العجزه صالوب ، باشقه قسمینه طوتولغان آچه برلن بر آز ، عاجلرنی تربیه ایتسه لر « بیروت » ننگ پچراق اوراملرنه توش برلن شووب یا که دورت آیافلانووب خیر استاب یوروچی قارت و فارچلر ، اورام چیتلرنده گی کاناولرده بتون تهلری آچیق حالده اکغراشوب یاطقان آورو بالالر آز بولسون راحت یوزی کوررلر ایدی والله حضرتی برلن اوزاعی ده بو اشدن آرتغراق ممنون بولورلر ایدی دیگان کبک فکرلر برسی آرتندن برسی کیلدی . آغر بر حس آستنده طشقه چقدم . شیخ افندی ، چغویه باشقه بر نرسده حاضرله ب طورمش . مسجد ایشک آلدنده یارطی قدرلیسی بیرگه باطوب یاتقان بر اوزون سیمینت باغانا کورسه توب : « افندم بو حضرت یعقوب ننگ اوغلی یهودانک قبری در » دیدی . سوکره تربه ننگ تاریخن سویله رگه کرشوب آنک حضرت عمر طرفندن بنا ایتولنگانلگن بیان ایتدی . تکیه ننگ اچینه کروب آنک زور تزه لی گوزل هوالی زور زور اوطه لرن کورگاچ : « شوشی اوطه لرنگ بر ایکیسن گنه بولسه ده بیروت ننگ ابتدائی مکتبلرینه بیرسه لر ایدی » دیدم ده طشقه چقدم . شیخ افندی ننگ ایشک آلدنده غی قالقو اورنلردن بره رسینک بر پیغمبر بالاسی زیارتی یاصاوندن یا که شونده غی واق بنالردن بره رسن تربیه ایتوندن قورقوب تیزرک « فاتحه » سن آلدنده چغوب کیتدم . . .

(آخری بار)

صاقماری « بیروت » .

لطائف

۱۴۷

ابوبکر المخزومی « غرناطه » شهرینه واردیغنده وزیر ابوبکر بن سعید مجلسینه قبول ایدلدی اوشبو مجلسده مشهور ادیبلر و شونلر جمله سندن نزهون بنت القلاعی ده اولنور ایدی . سوز آراسنده ابوبکر المخزومی : « بو مجلسده بر خاتون سویلاشر ، اول کیم اوله چقدر عجباً ! » دیدیکنده (چونکه کندبسی معری قبیلندن باشلگندن صوفر ایدی) نزهون ده هر کیمدن الک اوله رق : « آنا کز عصرده شلرندن بر قارتیچق ! » دیه جواب ویردی . ابوبکر المخزومی بونی ایشدیکنده : « بو تاوش قارتیچق تاوشی دگل بلکه کورگان بر ایرنی اوزینه اسیر ایتمکه اولان بر زناچی خاتون تاوشی » دیوب وخلق آراسنده نزهوننی اویالتدی .

روحانيلك

بيك ايسكى زمانلردن بىرلى قايسو ملتدە بولسەدە
انسانلارنىڭ روخاى صنفى شول ملت آراسىدە محترم و مقدس
توتولوب بىوك اعتباردە اولەشىدۇر. بو ملتار آراسىدە روخا-
نىلارنىڭ بىگراك يوقارى اورن توتقانلارى خرىستىيانلارنىڭ
پاپالارى ايله مجوسلارنىڭ دالاي لامالاريدۇر.

بو ايسكى ملت، اوزلارنىڭ روخانىلارنىڭ مقدس
و معصوملىكىنى شول درجەدە ايمان ايتمىشلردىكى انلار اللەنىڭ
ياقىن سىردەشلىرىدىن اولوب انسانلارنىڭ ئەمەللىرىنى دىنبا دە و آخرتە
كوب دخللىرى بار، يوم محشر دە بعض كىشىلارنىڭ گناھلارنى
عفو ايتىدۇر بى جنت گە، بعضىلارنى جەننەم گە قويلارلق حقلارغە
مالىكلردى دىب اعتقاد ايتەشلىرى و شونىڭ اوچون بو ايسكى
ملتنىڭ روخانىلارنى قوملارى آراسىدە بىوك نفوزدە مالك
بولمىشلردىر. بونلارنىڭ سوزلارى حاكملار سوزلارنىڭ آلدە
توتولوب بلىكە حاكملار اوزلارى دە هر اشلارنىڭ بونلارغە
مراجعت قىلورغە مجبور اولمىشلردىر. بونلار قوملارنىڭ نادا-
نلقلارنىڭ استفادە ايدوب هر نرسەنى دىن كوزلىكى آرفلى
قارارغە و كىفلىرىنى موافق اولمامش شىلردىن نەتى ايدىرگە
عادتلانمىشلىرى. بىگرا كدە ياكى اشلارنىڭ چغووينە قارشى تور-
مىشلردىر (بو زمانچە ايتسەك اصول جىدىدە گە). پاپاسلار
شوشى نفوزلارنىڭ و شوشى اعتبارلارنىڭ اونىچى عصرغە قدر
بىل يغور كورەى، ايسىتە دىكارنچە اشلارنى اويدىروب كىلامىشلىرى
ايدى لىكن هر كمالنىڭ بر زوالى اولدىغىدىن اونىچى عصردىن
صوك خرىستىيانلارنىڭ بعض ملتلىرى آراسىدە انىبا باشلانوب
ملتارنىڭ تمام ظلمەندە و قاراقلىقىدە قالدقلارنى كوروب بونىڭ
باشى ايسە پاپاسلارنىڭ نەصبىدىن ايدىگىنى آكلاب ياپاسلارغە
قارشى قىيام ايتە باشلامىشلىرى. شول وقتدىن اعتبارا پاپاسلار
ايله حرىت پرورلار آراسىدە معنوى محاربه آچلمش .
عموما دىراك خلقلار جاھل اولدقلارنىڭ انلار پاپاسلار طرفىدە
اولوب ھەدە اول زماننىڭ ايكى بىوك و اونىكن فورالارنىڭ
تكفىر و تزليل فوراللىرى دە پاپاسلار اللە اولدقتىن غلبە
پاپاسلار طرفىدە اولەشىدۇر.

جاھل خلقلارغە آنا بابالارنىڭ كىلمش ايسكى عادتلارنى
تاشلاتىدۇر ياكى اشلارنى قبول ايتىدۇر و آكلاب عادتلارنىڭ

بلەن بىرلر چاغشىدۇر لىسەق اوز اوزمىزگە لعنت ايتىمىچە مەكن
توگل .

بىزنىڭ بونلار رذالندە فالوومىزغە سبب بولغان نرسە،
آلار بلەن بىزنىڭ آرادەغى آيرمانى موجب بولغان اسباب ،
شېھەسز آرادە بولغان ھەت، علوم معارفكە بولغان غىرت
مىحت بىزدە يوقلقدىر. بىزنىڭ تىكرار انسان قطارىنى كروب
مدنى ملتار بلەن آلار آراسىدە اولمىچە ياشاومىزگە بىردە
وقت اوتەمەگان . بىز بىت اللەكە بر مرتبە مدنيت كورگان،
مدنيت ميدانندە آت اويناتقان بر ملتنىڭ بالاسى ! بىزگە
غىرت كىزگە تورغان زورلارمىز بار. اول اوتىكان فىلسوف،
مىحت، فقېھلارمىز بىزنىڭ بالالارمىزغە بر زور تىرك بولا آلا .
حاضرگى اوسكان بالالارمىزغە شولارنى كورساتو آلارنىڭ علمگە
بولغان سعى و اجتهادلارنى آكلاتو لازم . آلارنىڭ ترجمە
حاللىرىنى سويلەرگە وبالالارغە بىكلەتب نىق توشىدۇرگە ،
مەكن قدر آلارنىڭ ھكىملى سوزلارنى يادلاتوب بالالارنى
آلفە تابا سويلەرگە تىوش . ماضىسى ياقىتى و احتراملى بر
ملتنىڭ استقبالى دە امىدى ايكانن آلارنىڭ قىلندە نىق اورنا-
شىدۇرغە كىراك .

قىشلاق بىرلرندە اصول صوتىيەنىڭ نارالووينە اجتهاد
ايتارگە كىراك ايدى . بتون « ناشكىند » اطرافىن يوروب
چىقساڭ ھىچ بر آلدە اصول صوتىيە مەكتىبىنى اوچرامازسىڭ .
شېھەدە اصول صوتىيە مەكتىبلارنى بىر وچى بعض بر اولارنى
قىشلاقلارغە چىقارغە كىراك ايدى . اقتدارلى ذاتىر بالالارنى
روسىيەدە « اورنمورغ » ، « اوفى » مەدرىسەلرىنى بىاروب
اوقوتورغە كىراك ايدى . علوم معارفكە دائىر اثرلار يازوب
خلق آراسىدە ناراتو خصوصا قىشلاق بازارلارنى ناثيرلى
غىزللر بىلەن تولدۇرماق لازم . بو زمانغە قدر بولغان بىزنىڭ
تلىدە گى شعر كىتابلىرى بارى دە ھەمىتسىز خىالى نرسەلردىر .
بو يىللردە فايدەلى بر ايكى شعر كىتابلىرى باصلىسەدە تلى
غابت آور ؛ عثمانلى، تاجىك لغتلىرىدىن اويوشدۇرلوب باصالغان
بولغانغە ايسكى ادبىياتمىزدىن بىردە آيرماسى يوق . چونكە
بولارنى خلق آكلامى، حاضر دە بىزگە خلق تلىدە يازارغە
تىوش . بىزنىڭ خلق شعرغە بىك رغبتلى، شەرنى بىك سويوب
اوقى . فايدەغىنە بولسەدە شعر بولسە انى بىك اخلاص بلەن
طىكىلى . شونىڭ اچىچون دە شاعرلارمىز ماتور مىشكىل عبارلارنى
يانلارنىڭ قالدروب علوم معارفكە نىغىب قىلە تورغان شعرلارنى
صاف اوزبىك تلىدە يازارغە تىوش .

احمد سردار .

مذهب و تورلى طريقت تورلى مسلكلار پيدا بولا باشلاب، آرالر ينه تورلى اختلاف و افتراق توشه باشلامش و هر قايو مذهب و مسلک اهلى اوزلرينىڭ مذهب و مسلكلار ينى تقويه و ترويج اوچون تورلى قيل و فال ازلى باشلامش. آرالرنده قرآن و رسول اللهنىڭ سنتى ايله گنه عمل ايتوچيلر آزايا باشلايدىغىنن مسلمانلر حقيقى وچن روحانىلىك ارنىن چقوب دين ايله دنيا لى ده برابر بوتالا باشلامش. شول روشه نېچە تورلى مذهب و طريقتلار گه بولونوب هر برى اوزلرينه طرفدارلر تابوب آنلرنى قناعت لندرمك ايچون خصملىرىنىڭ عليينه تورلى روايتلر تابمشلر و كتابلر تصنيف قيلمشلر. خصملىرى ده بونلارغە قارشو و كتابلر چغارمشلر. قوملىرى ايسه اوزلرينىڭ مذهب باشلقلار ينى باشقه لرغە الوغ كورستمك ايچون «المصرف فى القدين الغوث الاعظم، قطب الاقطب» كىبى عنوانلر ويرمشلر. اوشبو طريقت برى ايله نزاغلاشوب آرالرى تورلى اختلاف و فتنلر ايله تولد يغىنن خلقلرده درويشلىك گه صالحونوب كتىدىكىنن اسلام حكومتلىرىنىڭ سياستينه سكتە كىل باشلامش.

مسلمانلارنىڭ تيز وقتده زور قوت گه مال ك بولولار ينه اچلرى پوشوب يانتقان اجنپلر شوشى نزاغلارنى غنيمت بلوب اسلام حكومتلىرى اوستينه هجوم ايتمگە باشلامش. مسلمانلر اوز اوستلرنده گى قاره بلوتلرنى كورماي هنوز اوز آرا نزاغلاشوب طور دقلرنىن اسلام حكومتلىرى برسى آرتلى برسى باشقلر قول آستينه كروب مو اول باشلامش. نهايت يكرمنچى عصرغە قدر مسلمانلارنىڭ اوز آرا نزاغلا- شولرى اوز آرا قارلوشولرى سببىنن اسلام حكومتلىرىنىڭ بر نېچە سىنىڭ اجنپلر گه يوتولوون بزلرنىڭ عمرده كورر گه نصيب اولدى.

شمدى كىلەلم اوزمىزنىڭ روحانىلر گه: باشقه مملكت روحانىلورى كىبى بزم ناتارلارنىڭ روحانىلورى آراسىندەده اتفاقسىزلىق، بر برى ايله نزاغلاشو، برى اوستىنن ايكنچىسى سعايت قىلو كىبى اشلر بىك ايسكىدن بولا كىلمشدر. بو اختلافنىڭ آخرى صوڭ يللرده غى اصول جديدا اصول فديم نزاغسىنه طوتاشوب دخى بر نېچە مرتبه آرتدرا توشدىلر. اوز آرا نزاغلاشوبقنه فالماي آخرنده برن برى كورسه- توب جسكه يابدرو، اورندن محروم ايتو باشقه و باشقه فتنلر ايله آرالرمز تولدى. باشقه ملت اسلاميه كىبى ناتارلارنىڭ ده اولدانوك روحانىلر ينه احتراملىرى بىك كامل ايدى، آنلارنىڭ سوزلىرى قرآن سوزى درجه سنده ايدىلر.

ايڭ آغر اشلردن ايدىكى معلوم حاللردىنر. شونىڭ اوچون حرىت پرورلر ملتلىرىنه اوزلرىنىڭ حق سوزلرن آڭلاتودن وتوغرى يولغە كرتودن تمام عاجز فالمشلر. بىك آز كىشلر گه گنه توشندىر گه موفى اولمشلر و بعضىلرى شول يولده قربان ده اولمشلر. شولاي ايتوب بر نېچە عصرغە قدر پاپاسلر ايله حرىت پرورلر آراسىندە معنوى محاربه دوام ايتوب كىلمش. بو محاربه لىر بعضا مادى محاربه لىر گه ده ايله نەش.

نهايت اون آلطنچى عصرلرده خرىستىانلردن، ملتلىرىنىڭ قاراغىلقدە قالد يغىنى كور وچىلر و بونىڭ ده باش سببى پاپاسلردن ايدىگىنى بلوچىلر كو بايد كىدن خلق قاشنە پاپاسلارنىڭ قدرلىرى كوندن كون توشه باشلامش و نفوذلىرى ده آزايا باشلامشدر. بوندن صوڭ خرىستىانلر علوم و معارف طوغر وسىندە آلفه كىتار گه باشلامش و آرتقه فالغان ملتلىرىنىڭ بايلقلار ينى اوزلرىنه جلب ايتوب آقزىلاب باشقه لرغە حاكم اولورغە باشلامش. نهايت شمدىكى يكرمنچى عصرده كره ارضه غى عموم ملتلىر گه خرىستىان حكومتلىرى نفوذلرن يور تور گه موفى اولمشلر.

بودا و مجوس ملتلىرى دالاي لامالرىنىڭ تحت تاثيرىنن چغا آلما دقلرنىن عموم دىرلك مدنيتده آرتده فالمشلر. (ياپونىيا مملكتى مستئنادر. چونكه آنلرده روحانىت كە فاراغانده مليت غالب اولمشدر).

كىلەم اسلاملارنىڭ روحانىلر ينه. اسلاميت نقطه نظرندە فاراغانده روحانىلىك محترم و مقدس بر صفتدر (؟). ذاتا اسلام دىنى روحانىلىك اوزره تأسىس ايدلمشدر (؟). شونىڭ ايچون اهل اسلام قاشنەده روحانىلر محترم توتولورغە تيوشدر. لىكن بنم ديدكم روحانىلىك، خلق تلندە گى شىخلك، خواجەلك، مولوبىلك، ايشانلىق، حضرتلك معنى سنده دگل بلىكه افنديمىز حضرتلارنىڭ و اصحاب كرام و تابعين و تبع تابعيننىڭ متصف اولدقلىرى حقيقى و چن روحانىلىكدر. عصر سعادتده و آندن صوڭ ايكى قرن ده مسلمانلر عمومدا دىرلك حقيقى و چن روحانى اولمشلر و تمسك ايتدىكلرى يال كز كتاب الله ايله رسول اللهنىڭ سنتى اولمشدر. اهميتلىرىنى اسلاميتنىڭ انتشارينه و آننىڭ ترقىسنه صرف ايتمىشدر. شونىڭ ايچون آز وقتده كره ارضنىڭ نصفى اسلاملر ايلنه كچمش و كوب ملتلىر گه حاكم اولوب آنلرنى اوزلرىنه محكوم ايتمىشدر. افنديمىز حضرتلارنىڭ (خير القرون قرنى ثم الدين يلونهم ثم الدين يلونهم ثم يفتشوا السكذب) ديدىگنچە تبع تابعين زماننده صوڭ اسلام روحانىلرى آراسىندە تورلى

بزرگ کبی محکوم ملتزنگ تعلیم و تربیه‌ارمزمده شول روحا-
نیلرمزه باغلیدر. اگر حاضرگی کیدشچه عالم و فاضل ذانلرمز
امامتچیلکن قول سلتهسه‌لر آنلر اورنلرینی جاهلر اشغال
ایده‌بارسه‌لر استقبالمزمده یاقتی کونلر کورونی امید ایته‌رگه
توغری کیلماز. م. خلیل سلطانه‌محمد. یادگاری.

قان (دم)

مشهور دوقتور «هاروی» «دوقتور هم طبیلر
آراسنده ایگ مشهور طبیب کم ایدی؟» دیب دوقتور-
لردن سوراساگز ایگ مشهور هم زور دوقتور- «دوقتور
هاروی» دیورلر.

دوقتور هاروی بوندن ۳۰۰ یلر ئلك بولغان کشی
بولسه‌ده اسمی بو زماننگ بتون اوقوغان کشیلرنگ هم
شا کردلرنگ آغز نه، غایت احترام بلهن همان سویله‌نه‌در.
آتاسی هم برادرلری بایلر اولدیغندن هار وینی‌ده بایوتقانلر
لکن آنی، بایلق آلدامادی همان اوقو یاغنه میل ایتدی.
اول، علمنی آفچه‌دن آرتغراق سویکان. همان تیران علم
آلور ایچون اوز وطنده انگلتره‌ده‌غی اونیویورستیت‌ده
اوقوب چقساده بوئگ بله‌نگنه قناعتلنه‌مه‌دی. اول زمانلرده
علوم و معارفی هم اوستا معلملری آرتغراق بولغان ایثالیه‌گه
باروب آنده بر اونیویورستیت درس‌لرن تمام ایتوب دوقتور
بولدی. دوقتور بولغاچ آدم گوده‌سینگ یاراتیلشی هم
سویهک وایتلرینگ نه صورتده یاصالغانی و تزلنگانی حقنده
بولغان فنلرنی اوقوغان. هر نرسه‌نگ حقیقتن - توغریسن
بلورگه طریشقان. بر نرسه‌نگ حقیقتن بلور ایچون اول
نرسه توغروسنده بیگ اطرافلی اولارغه هم مکمل تجربه‌لر
یاصارغه تیوشلی بولدیغندن، اول، اورمانلر، هم یالانلرغه
چغوب یرتقچ حیوانلر هم اوسملکار آغاچلر بلن تجربه‌لر
یاصالغان. اورمانلرده یرتقچ حیوانلر یول کیسوچی قاراقلر
بولسه‌ده اول بولاردنده فورمه‌غان. اول، بر اوزی بر
بوله‌ده یالنگر قالوب، علمنی و فنی سؤاللر حل قیلوب
اویلاب اوطوروب، کونی تونی اوقو یازو، بر حقیقت

(*) باشی ۱۵ نچی عددده.

لکن بو صوگ یللمده‌غنه روحانیلرمز اصلاح طرفدار-
لرینه قارشلی کیلمک‌لرندن اصول جدید ار بابی قاشنده‌بازارلری
توشدی. چونکه مدرسه‌لرده اوقوغان شاگردلرنگ کوبسی
ملا اولمق نیتی ایله اوقوغانلقلرندن آخرنده بر اورن
ازله‌رگه مجبور اولالر. بو زمانده اوقوغان شاگردلر کوب-
یدیکندن اورن نابووی مشکله‌شوب بارادر. اوللرده
ملالرنی ازله‌ب آلالر ایدی شمعی ایسه بر اورن آچولسه
بیشار اونار شاگرد اوزلری کیلوب یالونوب یانورلر.
آخرنده محل آچوب مسجد صالوب یاخود ایسکی مسجدنی
یا کاتوب و اول قارتلرینه بر- ایکی یوز صوم تاشلاب،
قوشتانلرنی صیلاب کررگه مجبور اولالر. بعض بر قارت
حضرتلر اوزلری سلامت و قتلرنده اورن آچوب مخدوم
افدینی یاخود مخدومه‌نی بیروب ملا کیاونی اورنلاشدراسی
کیلدیکندن بایتاق آغایلرغه ترینگه توتارغه مجبور اولالر.
کوب یرلرده بر محله‌ده ایکی امام اولوب آرالر بوزوق
اولوب هر ایکسی‌ده محله خلقینگ محبتن، عشر و فطر کبی
صدقه‌لرن اوزلرینه جاب ایته‌سی کیلمیکندن هر ایکی
حضرتنگ استاذبیکه‌لری خاتونلرنی، اوزلری ایرلرنی صیلاب
خاطرلرن قالدرمی طوررغه مجبور اولالر. شول سببلردن
قوملرینه ایته‌ش و عظلمی تأثیرسز قالوب یلدن یل قدر
و حرمتلری بتوب بارادر.

شوشی حاللرنی ایسابلاب و صوگ یللمده‌غی اماملر
آراسنده‌غی تننو، نفی بلد و حبس کبی طنچسزلقلرنی کوروب
هم‌ده معاشلری تأمین ایدلمادیکندن اماملرنگ یلدن یل
فقیرالجال اولدفلرنی بلوب زمانمزنگ عالم و فاضل ذانلری
و ملتپرور یاشلری امامتچیلکنی اختیار ایتمای باشقه بر
کسینی آرتوغراق کوره باشلادیلر. لکن بوندای آدملمزنگ
امامتچیلکن قول سلتاوولری، بونلر اورنینه تماق طوبدررغه
اورن تابلماغان و قولندن، باشقه اش کیلمگان جاهلرنگ
کروب باروی استقبالمز ایچون خیرلی اشلردن توگلدر.
چونکه ملتزنگ جهالتده قالولری و محو هم منقرض اولولرینگ
سببی: دین باشلی اولوب جاهل معلوماتسز روحانیلر
اوطوروی و دیگر بر ملتنگ ترقی و تعالیسی، دنیا یوزنده
باقی قالوی دنیادن غبردار، اخلاقی و معلوماتلی روحانیلر
اولمقی سببندن ایدیکمی معلومدر. اگر ملتزنگ دنیاده یاشاون
تلاسهک روحانیلرنگ حاللرن حیات و ممات مسئله‌سی بلوب
اعتبارغه آلورغه، اخلاقی و معلوماتلی روحانیلر بتوشدررگه
و منصبلرنی آنلر قزغراق حالکه قویماقمز تیوشدر. چونکه

باش-لاغانلار. گرچه ھاروی چن - حقيقت حالنى ايتوب آدملرگه فايدهلى علملرنى يازسەدە آنڭ ككشى ايتكان علمندىن كولىگانلار، آنى مسقل ايتكانلار. ايندى بىك آچق بلەمزكە، ھاروينڭ ديدىكى حقيقت اولوب دش-مانلرينڭ لغرداولرى بارى ياكلىش - باطل سوزلردر.

ھاروينڭ كشى ايتكان علمى:

ھاروى گە چاقلى طبييلر، آدمڭ گودەسینگ يارانلش ياصالشى حقندە طوغرى علمنى آز بلىدىكلرنىن آورولرنى نى يىدى ش-ونڭ بلەن: مثلاً، آلتوندىن آرسلان صورتى قويوب (قوت قويوب) آوروغە كورسەتە تورغان بولغانلردە شونڭ بلەن آوروسلامتلەنە دىب يورگانلار. بىلىگلى موندى ايملردن آوروغە فايدهدە ضرردە كىلمى لىكن آراسنە قورقچراق يامان ايملىرى تەلسە نىندى چىر بلەن چىرلەسە دە ھر بر آورودن «قان آلو» لرىدر، بر كشىنڭ سويانگى سنغان ايتكان، شونى دولار آورون طيبب ۶۴ مرتبە فانن آلغان. چامادن طش فان آغزلسە آورولر ئولەدر، حاضرگى دوقتورلر فان آلدرنڭ ضررلى بر اش ايتكان بىك آچق بلەلر؛ ياكۇا طوغان بالانڭ بر نيچە لوت فانى آغزلسەدە - ئولەدر، بر ياشلك بالانڭدە يارتى قداق چاماسندە فانى يوغالغان ايتكان آنىدە ئولمىدىن قوتقاروب بولمىدر.

ايسكى زمان طبييلرى حاضرگى دوقتورلر ككبك اويلاماغانلر شول. ھاروى گە چاقلى بىزڭ تەنمزدەگى فانلر نڭ كىفيتىن - يوروشن برارودە بلەمەگان. درست، ايسكى زمان طبييلرىدە آدمڭ تەنندە ايكى تورلى - قزل ھم قارا فان اولدىغىنى ھم فان آلغان چاقلرنندە قايسى تەمردە قزل فان، قايسىسندن قارە فان آغوب يورگانىنىدە بلىگانلر. ھم فاننڭ بعض تامرلردە آفرىغنە - طنوق - تىگىزگنە آغوب بعض سندنە، تامرنڭ تىپكائىنى كوروب، دولقونلاتوب تىگىزىز آقنائىنىدە بلىگانلر. آفرىن آقئان فان تامرلرىنە (вена ورىد) ديوب؛ فاننى تىگىزىز، دولقونلاتوب آغوزغان ھم طشدىن بارماق بلەن توتوب قاراغاندە تىبوب طوروى سىزلىگان تامرلرغە (Артерий - شريان) ديوب اسم بىرگانلر. ورىدلر (اوردە) تەننڭ طشندەراق بولدىغىدىن آلارنى ككوروب بولا. مثلاً: قول آرقەلرنندە كوگاروب بورتوب طورغان تامرلر بارىدە «ورىد» در. اگرده ورىدلرنى طشدىن قىسوب طورساڭ، فان چىلوب، ششندە باشلىيدر. كوزلر بىزڭ آغندە كورنگان قزل تامرلردە ورىدلرنڭ

كشى ايدو يولندە مشغول بولغان. حتى تون يوقولار يىنىدە اونوتە طورغان بولغان. نرسەلر اوقو، نىندى علمنى ايستەو و نىندى عالملر بلن فاتناشو، نىندى تىجربەلر ياصاو حقندە آدملرگە كوب وعظملر سويانگان ھم اوزى غايت صلح - تانولق سويوچى بر آدم اولوب صوغشنى سويەگانلىكىدىن «آدم بالاسى بالانچاق، تىگر و آرسلان كىك نقلى طرناقلر بلەن؛ بورىلر كىك اوتكر تىشلر بلن قوراللانوب طوغەمىدر. آدم بالاسىنڭ آنان بويەلە ضعيف طوغەمىدە نىيادە صوغش، تالاش ھم برتقچلق قىلمەينچە بلكە صلح و تانولق بلەن طوروى اوچوندر.» دىب ايتە طورغان ايتكان.

بر وقتنى نىمسەلر بىرنەدە ياكۇاغنە صوغش بولوب اونكان ايتكان، ھاروىدە بر مناسبت بلەن شونندە بارغان؛ يات يىر - ايتكىچى افلىم بولدىغىدىن شول بىردەگى يات، قوش قوت ھم يات حيوانلرنڭ گودەسینگ يارانلش قاراب بلور اوچون قوشلر، حيوانلر توتوب آلوب قايتورغە، اورمانلرغە چقالغان؛ لىكن اورمان ھم آنڭ اچندە بولغان جانلى ھم جانسىز نرسەلرنڭ ويرانلغىن كوروب، ھاروى مونە شول سوزلرنى يازغان: «بول بويندە ھىچ بر اوچقان قوش، قار چغە چىچق كورمارساڭ، واق تويەك جىلكلر ھىچ برىدە قالماغان. صوغش زماندە ھەمىسى آچلىدىن، صوسزلدىن قىلوب بىتكانلر. ھىچ اشانمازساڭ آزغنە زمان اچندە حىران بىرلر ويران بولوب؛ نىندى باى، ئولەنلى، صولى، تورلى جانورلى ھم جىلكلى ھم كوب خلقى بولغان بىرلر - يارلىلىق ھم آچلىق باصوب كوگلسىز خرابە حالينە كىلگانلر،» دىب. ھاروى اوزىنە ضد ھم دشمان كشىلرىنە بىك حسن اخلاقلى بولوب ياخشى معاملە ايتكان. بر وقتنى دشمانلرى كىلوب ئويىن باصقانلردە مونڭ عمر بوينە اشلەگان اشن - يازغان يازولرن آلوب چقانلر ايتكان. ھاروى آلارغە ھمان كوركام خلقى بولغان، ياوزلق قىلماغان.

آدملر، ياكۇا نرسەلر كشى ايدوب چن - حقيقتنى سويەگان كشىلرنى ھر وقت دشمان كورگان كىك ھاروينڭ دە آدم گودەس-سینگ يارانلشى ھم تزولشى حقندە كشى ايتكان حقيقتلرنى - علملرىنى ياكلىش، ھم فايدهسىز دىگانلر. ايسكى زمان طبييلرى يازغان روشچە بولمادىغىدىن ھاروى نى ھر كم دشمان كورگان، چىتەلەتكانلر (توبانندە بلورمز چونكە ھاروى نڭ كشى ايتكان حقيقتلرى بورونغى حكىملر ايتكاندن باشقەچە بولغان). آنى، عقلدىن يازغان بر جولەر دىگانلر، حتى چىرلى آدملر چىرلرن دولانورغەدە كىلمى

چىغا رىغە يول يوق ، اوڭ ياقداغى يۈرەككە قارە قان ، صول ياقىدەغى يۈرەككە ايسە قزل قاندر .

اوڭ ياقىدەغى يۈرەككە ايكى قانلى ، يعنى آستىدە بر بولمە ، اوستىدە بر بولمە اوستىدەگى بولمەسىنە (اذىن - предсердие) ديول . آستىدەغىسىنە (بطىن - желудочек) ديولدر . بو يۈرەككەگى قارە قان قاپقاچنى ئتوب ، اوستىدەگى بولمەدە توبانگە توشە آلادر .

صول ياقىدەغى يۈرەككە ايكى قانلى يعنى آستىلى ، اوستىلى ايكى بولمەدىن عبارت اولوب اوستىدەگىسىنە « اذىن » آستىدەغىسىنە « بطىن » ديولدر . بو صول ياقىدەغى يۈرەككە ايجىدە قزل قان اولوب ، بۇدە اذىن دە بطىن غە توشە آلا اما بالعكس يعنى قان توباندىن بوغار يىغە نى چاقلى منارگە طرىشسادە منە آلمىدر . چونكە ايشكارى توباندىن بوغار يىغە اوتوب آچولمىدر . بعض جىلكلرنى نوتار ايجون مونەشوندى او فورالر : كرگان وقتلرنىڭ اونڭ ايشگن بەر وب آچوب كرە آلا ، لىكن كرگاچ هيج چغوب كىتە آلماي چونكە بونداى اونڭ ايشكارى بزنگ يورا كنگ فابقاچلرى كبك طشدىن اچكە تاباغنە آچولا تورغان بولا .

يۈرەك حقندە مونە شوندى بر تابشەق ايتورگە بولا . « ايكاولى بوغارى ، ايكاولى توبان ؛ ايكاولى اوڭدە ، ايكاولى صرگدە ، ايكاولى قارە نرسەلر بلەن طولغان ، ايكاولى قزل نرسەلر بلەن طولغان ، لىكن بارىسى ايكاولىگنە » .

واقعا ، يۈرەككە بوغار يىسندە ايكى اذىن ، توبانگى ياغندە ايكى بطىن يۈرەككە اوڭ ياغى هم صول ياغى دىب بارن برگە آينسەك ايكاولىگنە بولا . آخرى وار .

على رفيقى .

لطائف

۱۴۸

ابوالعلاء المعرى حقندە « معرى زندىق ، صوقور زندىق ، ملحد معرى » كىمى سوزلر ايله باشسىز و آياقسىز ، قولسىز و جانسىز مقالەلر يازوچى بر آدمگە « معرى - اللزوميات هم دە سقط الزندە الله تعالى نى تعظيم و تنزيه طوغر وسندە كوب بيتلر سويلامش ، بونلرنى كورە طوروب نيچون بو طرىدە مقالەلر نشر قىلورسىز ؟ معرى اوزىنىڭ حقىنى طلب ايدر اولسە نە دىيورسىز ؟ » دىدكارندە آدم دە طوغروسى بن اللزوميات وسقط الزندلرنى كوردىكم يوق ، بن شويلە مقالەلرنى يالگىز اسحاق آخوندغە اياروب يازدم ، معرى ايله آخوند شريك اولوب اوفومشلىر ، البته آنڭ حالنى آخوند ياخشى بىلامشلىر » دىه جواب وىرمىشلىر .

نچكەسىدر . اما شريانلر تىرىدىن يراق هم ايجدەرەك بولىدىغىدىن كوروب بولماي . آلايدە بعض شريانلر غە مثلا : چىكەلدەگى ، هم باش بارماق توبىدە بلەكەگى شريانلرغە بارماق بلەن توتوب قاراساڭ تىبوب طورغانلقلرىن بلورگە بولا . ورىدلر ايسە - تىبمىدر .

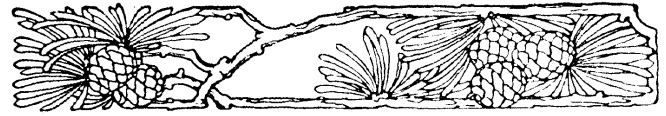
شريانلر ، رىزىنكە تروبا شىكىللى آلاستىقىنلى (*) بولىدىقلىرىدىن ، كىسكاچ ، آغزلرى آچق ، اچى فووش كوپشە كبك بولوب قالادر . ورىداردە قان آقرىن آفغانلقدن ، بر ورىد كىسولسە ، قان تامچولابقنە آقرىنغە آعادر . اما شرياننڭ كىسولوى غايت قورقنچ ؛ چونكە كىسولگان شرياندىن قان فانتان كبك سىكروب آعادر .

физиология (يعنى آدم و حيوانلارنىڭ اعضالرىنىڭ اشلرىنى هم فايدەلرىنى سويلى تورغان فننڭ) عالملرى : « ورىداردەگى فانلر يورا كىگە آغوب بارا ، شريانلردەگى ايسە - يورا كىدن آغوب چغا » دىلر . آلاى بولغاچ فولدە غى شريان كىسولسە فانن توفقاتور اوچون ، جراحتدىن يوفارىراق بر توشىدىن قولنى بەيلەرگە تىوش بولادر . هاروىگە چاقلى ، ئەنە شولارنى بلمەگانلر . آلايدە هر صويلغان حيواننڭ يورا كىن آلوب قاراو مەكن بولىدىغىدىن يورا كىنڭ ايتىدىن ياصلغان بر قابچق ايكانون بلگانلر

قلب (يۈرەك) : كىسوب قاراساڭ يۈرەكنڭ دورت بولملى ايكازن كوررگە بولا ، اول ، يەنە شە سالونغان ايكى يتارلى ايكى ئويگە اوخشىدر . مونە نيچك : اورنادە ايشكسىز ، تەرەسز ايكىسىنە دەمشترك بر استىنا قويوب برسن اوڭ ياققە ، ايكىنچىسن صول ياققە ايكى يتارلى ايكى ئوى صالو - نغان بولا . مشترك استىنارندە ايشك - تيشك بولماغانلقدن ئوينىڭ برسىدىن ايكىنچى سنە كروب چغوب يوررگە بولماسە هر ايكى ، ئوينىڭ بوغار يىغى يتارندىن (بولمەسندىن) توبانگە توشارگە بولا ؛ اما توبەندىن بوغار يىغە منارگە بولماي ؛ چونكە ايشكلرى اوتوب آچولا تورغان ايتوب گنە ياصلغان دە ، بوغارىدىن توبانگە گنە آچولا . توباندىن بوغار يىغە نى چاقلى ائساكە آچولمى بلكە همان نقلاب يابولاغنە بارا .

بزنگ يوراككە شولاي : گويا ايكى يورا كى برسن اوڭغە ، برسن صولغە يەنە شە قويوب ياصلغان كبك ، اورنادەغى استىنانڭ ايشكى بولمادىغىدىن برسىدىن ايكىنچىسنە كروب

(*) آلاستىقىت - ديوب - جىملرنىڭ بر قوت تاثيرى بلەن شىكللرىن اوزگار توب قوت كىتكاچ اولگى شىكللرىنە قايتە بلو قابلىتلر يىنە - ديولدر . بو اورىدە يانچىكچاچ يانگان قابارو .

هندستان مسلمانلاری حقننده بر قدر معلومات .

(شیخ رشید حضرتلارینڭ هندستان سفرندن معتبر «المنار» مجله سینده یازمیش مکتوبلرندن اقتباس ایدیلدی).

هندستان خلقلارینڭ کیوملری . آشاو ایچولری . اقتصادی حاللری . دینی و دنیاوی تعلیملری . مجوسلر . مسلمانلارنڭ مدرسه لری . اهل حدیث و وهابیلر .

هندستان سفرمدن استفادهم کوبدر . بو حقنده مخصوص بر سیاحت کتابی یازمق امیدم وار . شوکا قدر بعض شیلر حقنده معلومات ویرمکنی موافق کوردم .

هندستان غه واروب کرمک ایله اڭ ایلک کوزگه توشه طورغان نرسه . خلقلارنڭ اوست باشلری و کیوم سالوملریدر . «بمبی» شهری هندستانده مشهور ، بای و مدنیتلی شهر اولدیغی حالده اورامنده فورصاتلری ، بودلری آچیق حالده یوروچی ، صاتو آلو معاملہ سی ایله شغللنوجی و ثنی خاتونلری حسابسزدرد . ایچکی عورتلرینی گنه اورندیکاری حالده اوشنداق هر توری چوار و آق چالمالردن یوروچی و ثنیلر غایت کوبدر . وافرلارغہ کیتورگان صولر ایله ایرلر و بالالر یالان اوستلرنده فویونالر . ایرلر ایله خاتونلر آراسنده زینت و بیزارک طوغروسنده کوب آیرمه یوق . قولقلرنده زور آلقه ار ، بیلک و بالدرلرنده بیله زک اولوب آیاق بارمقلرینڭ هر برینی یوزوک ایله طولدر وچی خاتونلر کورلهدر . آلقه لرینی کوروب قولقلرینڭ کوتاره آلورینه عجب قیلورغہ یول وار . عادت البته اوزینڭ ایبه سینه ینگلدر . ایرلر و خاتونلر برلکنده یالانغاچ یاکه یاروم یالانغاچ اولدقلری حالده ایگون اشلری اشل یوریلر .

اوراملرده مسلمان خاتونلری سیراک کورلهدر . بونلر کوزلری گنه کورلورلک اورن قالدروب پرده لنه لر . ایرلری چالما ، فاس ، تاقیه کیهلر . بعض بر الوغ عالملر ، مجالسلرگه تاقیه دن غنه یوریلر . بونده خلقنڭ کیوم سالومینه انکار ایتو یوق ، فی تله سلر شونی کیهلر . کیوم طوغروسنده هندستان مسلمانلری آراسنده حریت کامل .

کیوملر گوزل و ماتور اولمق طوغروسنده برنچی خلقلر مجوسلردر . بونلر هندستان ایچلرنده آز اولسه لرده

«بمبی» ده کوبدر . مدنیت ، علم ، بایلق طوغروسنده هندستاننڭ آلدایغی خلقلری اوشبو مجوس طائفه سیدر . اوشبو حاللری ایله بونلر مایتلرینی ، عرف و عادتلرینی صافلامق طوغروسنده غیرتیلر . اولکلرینی همیشہ قوشلرغہ آشاتالر . اوشبونڭ ایچون مخصوص اوله رق «بمبی» نڭ بیوک و گوزل اورنده الوغ یورت صالحلر ، چیت کشیلر کروب کوررگه رخصت ویرلمیدر هندستانده بو مجوسلر «فارس» دیه مشهورلردر .

اوشبو مجوسلر ، اوزلردن باشقلرینی نجس دیه اعتقاد ایتدیکلری ایچون چیتلر ایله برگه آشامیلر ، چیتلرینی قوناق قیلیمیلر ، اوزلری چیتلرگه یورمیلر . مسلمانلر ایسه بالهکس قوناق صیلیلر و قوناق بولوب صیلانالر . برگه (اوستالده دگل) آش یاولق جایوب شونده قول و اوچلری ایله آشیلر . کوبراک اشلری دوگی ایله ایتدر . زور تورهلر و حکومت مکتبلرنده تربیه آلهش کیمسه لردن باشقلرده فاشق و سانچکی هم بچاق ایله آشامق کورلمی ، بونلرده بو اصول ایله چیتدن شوندی نرسه لرگه عادتلنمیش قوناق کیلسه گنه عمللنلر . «بمبی» ده کوبراک تبه نه ک اوستالرده قول ایله آشیلر . آوروپا اصولنچه حاضرلنمیش آش مجلسینی «لسکنهو» شهرنده الوغ تورلردن راجا محمود آباد اوینده گنه کوردم . «لاهور» ده نواب فتح علی خان مجلسنده برده هم آشامش ایدک . «بمبی» ده دوستیز شیخ فاسم ابراهیم آوروپا اصولنچه آشیدر . «علیگده» شهرنه شیخ ونواب وقار الملک مجلسنده دائما آوروپا اصولنچه آشادق ، فقط بونده ده کوب آدملر قوللری ایله آشاب اوطورلر ایدی .

هندستان خلقلارینڭ آوروپا اسبابلرینی بیک آز استعمال ایتدیکلرینه و افرنجلرگه تقلید قیلورغہ هوسلی اولمادقلرینه تعجب ایتدم حتی کیوملرینڭ ده کوبسی هندستاننڭ اوز اشیدر . فقیرلر برده و بایلر آغاچ کراوانلرده یوقیلر . هندستاننڭ اوزنده آوروپا اصولنده اشلنه ش نرسه لر کوب اولوب بو جهتدن هندستان ، مصر ایله استانبولدن آلدهدر .

هندستانده ، حکومت مدرسه لری کوب اولوب بونلرده بالکنز دنیاوی علملرگه اوقولادر . بو مدرسه لردن مقصود انکلیز تیلینی تاراتمق همده حکومتنڭ توبانگی اورنلرینه مأمورلر حاضرلهمک و افکار عهومیه نی انکلیز طرفینه چویر-مکدر . شوندن یوقاری بارغہ باسقچ یوق . اگرده یوقاری

اکفار چیلارنى آياق آستنده قالدیرمیشدر. بو مدرسه نىڭ اوشبو كونده ۱۲۰۰دن آرتق شاگردى وار.

انگلیز حكومتى، بو مدرسه نى «الاه آباد» شهرنده اولان معارف نظارینه تابع ایتمش. بو آدم انگلیزدر. اما مدرسه نى اداره قیلوچى هیئت اعضالى هر برى معتبر مسلمانلردن اولوب اهل اسلام نىڭ اعهه دینى كسب ایتمیشلر. درسلى اورنا مکتبلرده گى درسلردن عبارت. شونىڭ ایچون عالی علملرگه رغبتلى اولان شاگردلر بو مدرسه نى تمام ایتدیكلردن صوڭ انگلتره مملکتینه واروب عالی مکتبلرده تحصیل ایدوب قایتالار. فقط بو كونده شونىڭ اوزینى مدرسه عالیه قیلمق حقدن اجتهاد قیللر، شاید موفق اولورلر.

مسلمانلرنىڭ بوندن باشقده فن اوفورغه مخصوص مدرسه لرى وار. «لاهور» ده اولان «انجمن حیاة الاسلام»، «بهی» ده اولان «انجمن اسلام»، «دهلى» ده اولان «المدرسة العربية» اسملى مدرسه لر بو جمله دندر. بو صوڭقیسى عرب لساننده تحصیل ایدلور ایچون آچلمش و «حیدر آباد» شهرنده معتبر بر مسلمان طرفندن الوغ وقف قیلنمش ايسه ده، شاگردلرى دگل، عربى لسان معلمى اوزى ده عرب لسانندن بر نرسه ده بیلمیدر. مدرسه لرنى مکتبلرنى اصلاح ایتمک پال-کنز مال ایله گنه یا که پرو-گراملر ایله گنه دگل بلکه مقتدر و متخصص آدملر، بتون فکرلى ایله شوندى اشلرگه و یرلمش فداکارلر همتى ایله اولور ایش.

مچوسلر اوز دینلرنى مدرسه لرنده تحصیل قیللر. قویاش چیقديغندن صوڭ ییلغه بوینده دینى کتابلرنى اوقوب عبادت قیلوچى مچوسلرنى ايرلردن و خانولردن كوب كوردم قویاش غه و اوتغه عبادت قیلمقلىرى، بو خلقلرنى ترفیدن منع ایتماش، ایمدى توحید و فطرتدن عبارت اولان اسلام دینى نیچوك منع ایتسون؟ و ثنیلرده دینلرنى مدرسه لرده اوقورلر. بونلرنىڭ دعوتلرینه اجابت قیلوب بعض بر جاهل مسلمانلرنىڭ وثنى دیننه كرديكلرنى ایشتم. بوندن عجب ایدرلك اورن يوق. ایمدى مسلمانلر اوزلرى ده فبرلردن استمداد قیلمقنى دین گه كرتوب خالص توحیددن عبارت اولان اسلام دیننى وثنیلر دینندن آیرمازلق حال گه كیتوردیلر. عمل ایله خلافتنى كورسانوب طورديغندن صوڭ قورى تیل ایله گنه اواعان توحیدده كوب حکمت يوق. هندستاننىڭ وثنیلرى، مسلمانلرى چه چك خسته لگینه شفا ایستهب بر قبرگه واروب مدد یاردم طلب قیللر. اوشبو

بارغه ممكن اولمش اولسه ایدى شول كونلردن بو كونلرگه قدر هندستان خلقلى عادت طشندنه ترقى ایتمش اولورلر ایدى. لکن انگلیزلىر ایچون باشقه خلقلرنىڭ بیک كوب اوقومقلىرى و كوب بیلمه كلى مطلب دگل.

میسوینلر مکتبلر نده حكومت مکتبلرى قیلندن دنیا هنرلى اوقولادر، لکن آنىڭ اوستینه آنلرده خرستیانلق هم تحصیل قیللر.

اهالى طرفندن تأسیس ایدلمش مکتبلر آراسنده انىڭ ياخشى اصوللرغه قویلمغانلرى «بهی» شهرنده مچوسیلر و- «بنغاله» هم غیر شهرلرده و ثنیلر مکتبلریدر. و ثنیلردن كوب آدملر آوروپا و یاپون مکتبلرینه واروب ده اوقولر، هندستانده يوق علملرنى اوگره نوب قایتالار.

و ثنیلردن «سنگ» اسمنده اولان مدهسپ اهللى اوز دینلرنى اوقومق و باشقهلرنى شوڭا دعوت ایتمک حقدن اجتهادلرى بیک كامل. صنملرى اولدیغى حالده الله تعالانىڭ برلىگى ایله اعتقاد قیللر. بر روحانیلرى واسطه سى ایله مقس کتابلردن بر آز سوزلر آڭلادق. الله تعالانى توحید، تقدیس قیلمق حقدن كوڭلرنى جنب قیلورلوق روشده تعبیرلر وار. «الله تعالانى بر ديه اعتقاد ایتدیك كردن صوڭ بو صنملرغه نه حاجت وار؟» ديه صورالديغنده: «آنلر واسطه لرغنه، مسلمانلرده اوليالرنى و آنلرنىڭ قبر-لرنى واسطه قیللر، بزنك صنملرمزده شونلر قیللندن گنه» ديه جواب ویره لر.

برهمنلر «وحدت وجود» ایله اعتقاد قیللر. «بنارس» ده بونلرنىڭ بعضیلرى ایل سويله شدم. شمس الدین تبریزى، ابن عربى كبی بیوك آدملر حقدن: «آنلرنىڭ بتون كمال-تلى بر همن دیننده اولان وحدت وجودنى گنه بیلمكدن عبارت» دیدیلر.

اوقو طوغر وسنده هر قوم گه نسبت ایله هندستانده مسلمانلر توبان درجه ده در. بونلرنىڭ كوزلرى آچلوب اوڭ صولنى بیلولردن صافلانوچى انگلیزلىر نیچوك بولسه ده بونلرنى اوقوتماسلىق يولینى طوتمیشلر. صوڭ وفتلرنده بو حالدن مسلمانلر ایچون فائده يوق ایدیکنى ییلوب، سید احمدخان، مسلمانلرنىڭ اوقولرى طوغر وسنده كوب اجتهاد ایتمش و «علیگه» ده گى مدرسه سینى تأسیس ایتمیشدر. ایلک وقتده روحانیلرنىڭ اجتهادلرى سببندن مسلمانلر سید احمدخاننىڭ بو اشیمنه ناچار كوز ایله فارامشلر حتى اوزینى اكفار قیلمیشلر. فقط سید احمدخان اوز بولنده دوام ایدوب

قبر اوستنده و ئنيلرنىڭ صىلمى اولسەدە مسلمانلار شونى مسلمانلىقغە خىلاف كورمىلار .

ھىندىستان مسلمانلارنىڭ مۇقىم عىزلىرىدە ئىلم بازالىرى بىك رواجىدە اولمىش ايسەدە سوڭرە توبان توشمىشدر . «حجة الله البالغة» صاحىبى ولى الله الدىلوى يتشىدىكىدىن سوڭ ئىلم يولنىدە كوپ اجتهاد قىلۇپ ئىلم بازالىرىنى كوتارىڭە موفىق اولمىش ايسەدە ئندىن سوڭ دىنى توشمىشدر . بونىڭ اتىبالىرى شىمدى ئانىڭ مىسلىگىنە خىلاف اولمىش تىقلىد ايله مېتلا اولمىشلىرى . حالبوڭە تىقلىد ايله ئىلم ، بىر آدمە جىولمىدىر شوبىلە ايسەدە « دىوبىند » مىدرسىنىدە امىدىلى اشلىرى كوردىم . بو ايسە ولى الله الدىلوى خىلىقىلارنى طرفىدىن تاسىس ايدىلمىشدر . بو مىدرسىنىڭ « جمعىة الانصار » اسمىدە دىنى بىر جەمئىتىدە وار .

« دھلى » ، « لىكھنؤ » ، « لاهور » شىرلىرىدە دىنى مىدرسىلار وار ايدىكىدىن خىبردار اولدىم ندوة العلماء مىدرسىسىنىڭ تىقلىد وختى اولدىغىدىن دىرس كىفەيتلىرىنى آرتق آڭلامادىم .

ھىندىستانلىرىدە ايسكى فىلسىفە و منطىق ايله شىغلىنىش شائىخ اولۇپ ، خىدىت ايله اشىغالىرىدە شام و مىصر مىسلىمىلارنىڭ بىر جەدەدەر فىقۇ بونلارنىڭ بىتون ماقسودلىرى خىدىتلىرىنى اوز مىنھىللىرىنى تىقلىق ايتىمىدىن عبارتلىرى . اڭرەدە بىر خىدىت اوز مىنھىللىرىنى خىلاف اولسە كىرخى سوزىنى موفىق ، شول خىدىتنىڭ مىنسىخ اولمىشنى اعتقاد قىلەرلىرى . عالملىرىدىن بىرنە انصافى و استعداد كوردىكىدىن بو طوغرىدە اوشبو روشدە سويلەشدىك :

بىن : مىنھىللىرىدە طوغرى كىلمەگەن خىدىتلىرىنى مىنسىخ دىيە ھىكم قىلۇپ مىنھىللىرىنى سورتىدە شىرىعتنى تىرىق اولمىمى؟
الله تىعالى ، كىتابلىرىنى بوندى تىرىقلىرى طوغرىسىدە شىلئە ايتىشىدى .

عالم : دىرىست ، تىرىق بولادىر .

بىن : اويلە ايسە خىدىتلىرىنى مىنھىللىرىدە تىقلىق ايدەچىك ىردە خىدىتلىرىنىڭ ظاهىرى مىنھىللىرىنى ھىل قىلۇپ دە مىنھىللىرىنى شوڭا نىچون تىقلىق قىلۇمىسىز و نە سىببگە بىنا قىلۇپ مىنھىللىرىنى خىدىتنىڭ اوستىدە كورەسىز ؟ .

عالم : آلاى قىلۇرغە شا ڭردلار رضا اولمىلار ، دىرىسلىرىگە يورمىلار .

بىن : اويلە ايسە سىز ، شا ڭردلارنىڭ رضا قىلۇرىنى الله تىعالى رضا قىلدىن قىمىلى و آرتق كورەسىز !

عالم : دىرىست ، شوبىلە ! .

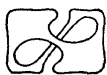
ابو حنىفە نە فىر زىراك آدم اولسەدە آنىڭ بىتون سوزىنى صوابغە ھىل قىلۇرغە مىمكىن دىڭل . اوزلىرىنىڭ آنا لسانلىرى اولدىغىدىن باشقىە مىجتھىلار ، اھتىمال خىدىتلىرىنى ابوحنىفەگە كورەدە دىرىسلىرىڭ آڭلارلىرى . ھىر حالدە مىجتھىلارنىڭ خىلا قىلمىقلىرى جاڭز ، صوابلىق بىرگە مىجتھىلگە امىتياز ايدىلۇپ بىرلىمىشدر . « بىزنىڭ مىنھىللىرىمىز ھىق ، اما خىلا اولمىق اھتىمالى وار . باشقىەلارنىڭ مىنھىللىرى خىلا اما صواب اولمىق اھتىمالى وار » دىيولمىش سوز يالىڭىز مىجتھىللىرىگە كورەگە دىرىستىر . چونكى مىجتھىل ، اوز اجتهادى ايله تاپمىش نىرسەنى صواب دىيە و آنىڭ خىلا قىلۇشى خىلا دىيە ظن قىلۇرغە مىجبور . اما اول سوزنى مىقتىللىرىگە تىقلىق قىلۇرغە و مىقتىللىرى طرفىدىن سويلە . نىرگە مىمكىن دىڭل . چونكى مىقتىللىرىنىڭ مىنھىللىرى بوقىدىر . مىنھىللىرى بوقى كىشىنىڭ : « بىزنىڭ مىنھىللىرىمىز ھىق » دىيەگىنىڭ مىنھىللىرى نەدر ؟ مىع ما فىيە اوشبو خىدىت ايله اشىغالىرى سىبىدىن ھىندىستان مىسلىمىلارنى آراسىدە قرآن و خىدىت ايله ھىل قىلۇچىلار كوندىن كون كىتابىمىكەدەر . بونلار ضرورت اولمادىغىدە باشقىەلارغە تىقلىق قىلۇمىلار . بونلار اوزلىرىنى « اھل خىدىت » دىيە اسم بىرىمىشلىرى ايسەدە خىدىتلىرىنىڭ عامىللىرى « و ھابىيە » دىيە بورتىلار . حالبوڭە اوشبو « اھل خىدىت » آراسىدە و ھابىللىرىنى بىر سوزلىرىنى اولسون ايشىتمامىش آدملىرىدە وار . بونلار ، مىقتىللىرىگە كورە استقامىتى و دىنلىرىدە كوپ اعتبارلىرىدەر .

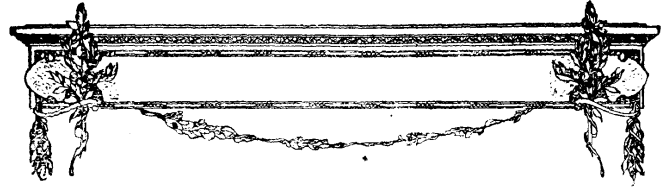
شعر :

اش و بخت

راحت طورمىش ، سىعادت ، مال ، بخت اشلو بىلن تابلور
جىھاندە ھالى شىرت و تىخت اشلو بىلن تابلور .
كىتارىمى اشلىسەڭ ھىقلىڭ و فىكرىڭ خىدىتى بوشقىە
ادىب ، شاعر ، ھىكىملىك ناملىرى - اشلو بىلن تاغلىور .
كوزىڭ ھىل بو جىھاندە اشىدىن آرتق بارمى بىر نىرسە ؟
توبەنىڭ ، كىمچىلىكلەر بارچەسى اشلو بىلن يابلور .
كىتار دىب اويلاما نىرلار و كوچلار فايدەسىز - بىلىڭە
فارانقى طورمىشنىڭ شىملىرى اشلو بىلن ياغلىور .

ولى الله الخىلىلى « قوستانلى » .

تاتار تاریخی حقنده .

آدملرنڭ مدنی اولورق باشاولرینه سبب بولغان نرسه-تاریخ علمیدر . چونکه تاریخغه آشنا اولغان ذاتلر اول زمان خلقلرنڭ فلاکتلرینه و بتولرینه سبب بولغان نچار شیلرینی آڭلارلرده آنلردن صافلانورلر .

تاریخ علمی: کشیلرنڭ نیندای قوم وقبیله گه منسوب اولدقلرینی، اولزلرنن نیندای پادشاه و خانلر کیلدیکنی، اوز قوملرینڭ نیندای دین ایله متدین اولدقلرینی بیلدرر .

افندمز (صلی الله علیه وسلم) وصحابه لرنڭ سیاسی و تقوی آدملر اولدقلرینی، آنلرنڭ آز بر زمانده اسلام دیننی بتون جهانغه نشر ایتدیکلرینی تاریخ واسطه سیله بلنهدر . بناء علیه اسلامیتنڭ شان و شرفنی حمایه ایتمک واصحاب کرام یولی ایله کیتمک ایچون بزگه ده تاریخ مطالعه قیلورغه کیراک اولادر . هر کشی گه اول کندی قومینڭ وبا خصوص کندی آتا و بابالرنڭ حاللرینی و تار یخلرینی بلمک لازم اولغانلقدن، بزم ایچونده اول کندی قومز اولان «تورک» لرنڭ تاریخی بلمک لک لازمدر . بو نڭ ایچون ایڭ اول مدرسه لرمزه تدریجی صورت تاریخ علمینی و ملی تاریخمیزی اوفتورغه تیوش بولادر .

حاضرنده بزم روسیه ترکلری آراسنده تاریخ عمومیلر، تاریخ مقدسلر کورنسه ده تاریخ ملیمزدن کتابمز یوقدر . (حسن عطا فاضی نڭ تاریخ قوم تورکیلری بولسه ده، غایت چوالچق و آغرقلم ایله یازلدیغندن، درس ایتوب اوقتورلق توگلدلر . شوڭا کوره ده معلم افندیلر بو بابده خیلی مشقتلر کورلر . «مدرسه حسینیه» دن قایتوب کیلوچی بر افندی ایله اوچراشدیغمه (مینم تومنی اولوومه قاراب بولسه کیراک) توقنامش خاننڭ «تومن» شهری یاننده «مانچل» قریه سنده، مانچل صووی بوینده مدفون ایدیگن، آلان قبری معلوم ایدیکن، «تومن» فالاسنده مشار الیه حضرتلری طرفندن بنا ایتلگان مسجدی اولوب کریس ایله برابر آبی هم اولدیقنی سویله دی . بوڭا تعجب ایتوب «مین سز ایتکان مانچل قریه سنده کوب زمانلر طورمش ایدم . نه طوقتامش خان ونه آنڭ قبری حقنده بر سوزده ایشتمادم . اگرده طوقتامش خاننڭ قبری معلوم بولسه ایدی ئلله نیندای توپسز فکرلر و ئلله نیندای خرافاتلر شائع بولور و :- توقتامش اسملی

ایشان قبری ایش ! فلان ایش ! - کبی سوزلر کوب بولور ایدی، تومن اطرافنده بعض بر قریه مزارلرنده : بخارادن کیلدیگان ابولیت ایشان ! خاتون اولیا ، قز اولیا ! دیوب قربانلر بوغازلاسه لرده، کندی بابالرمزدن اولان توقتامش حقنده بر کلمه اولسون ایشتمادم» دیدم . بوڭا فارشی، افندی اوزینڭ چامادانندن آلوب « حسینیه » ده تاتار تاریخی معلملرنن ابراهیم بیکچنتایف جنابلرنڭ املا بوللو یازدروبده آخردن تصحیح ایتوب نومره قویا بارغان دفترینی کوستردی . مونه مین شول دفتردن کوچروب آغانمینی حرفیاً یازام ! « . . . . . طوقتامش نڭ قبری مانچل قریه سینڭ یاننده بر ایکی اودن مرکب ، یاننده بر آز اورمانی بار ؛ شونده طوقتامش نڭ قبری . تاتارلردن قالغان مسجلر تومن شهرنده قبلهغه قاراغانی حالده اوترالار ، آیلرنن کریسلر یصاغانلر بو مسجلر تومن شهرنده بولوب برسی خان مسجدی دیوب یورتالر . باشقه لرنڭ اسملری یوق . ابراهیم ۱۸۲۰ - ۱۸۴۰ .»

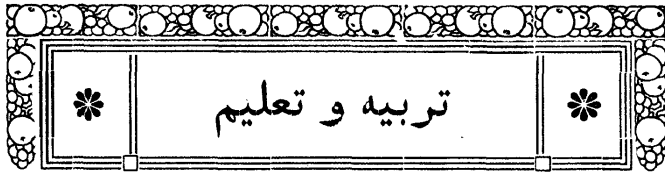
مونه اوشبو جمله لرنی املاسنده اوزگارتمیچه یازدم . تومنده کریسندن توبه نراک آی قویلغان چیرکاو بار . آئی مرندغی خلق، مشهور کوچوم خان زمانندهغی تاتارلردن قالغان «خان مسجدی» دیوب یورته لر . کارامزین : توقتامش نڭ وفات بولدیغن «تومنده» دیوب آیته . لکن توقتامش خان آسترخان تیره لرنده یورگان بولسه کیراک ایدی . وفاتی هم شول یاقده بولسه کیراک . یوقسه ئولهر وقتنده راق بر بر سبب ایله «تومن» اطرافینه کیلدیمی ؟ بو مسئله بزنگ ایچون ایهبتلی اولغانلقدن محترم «شورا» ده اوشبو حقه یازلسه ایدی . ابراهیم افندی معلوماتی درست بولسه، فایدن استفاده ایتدی ایکان ؟ بوده بلدرلسه فایده دن خالی بولماز ایدی .

حجة الله عبداللین «اقیاری» .

اداره: احمد زکی افندی ولیدی طرفندن یازلمش تورک تاریخی بو طوغرودغی محتاجلقنی دفع ایتسه کیرک . بو مقاله نی بز ، ابراهیم افندی گه بیاروب کورساتدک . بوڭا قارشو ، ابراهیم افندی طرفندن یازلمش جواب اوشبودر (عینا):

الکیراک اوز نلمزده تاتار تاریخی حقنده یازیلش کتابلر یوق ، بولسه ده حکایت طرزنده یازیلش جیون خرافاتغه اوغشاغان نرسه لر ایدی . بو تاریخی اوفوتام دیگان کشی چیت تلده گی تار یخارگه مراجعت ایدوب تورلیسندن موافقنچه اقتباس ایدرگه مجبور بولا ایدی .

بوندن بیش سنه مقم مدرسه حسینیه نڭ هیئت معلیمینی

ابتدائی مکتبہ اوقوتو

III

بز ئوزمزنڭ اوقوغان نرسه مزننى هر وقتده آڭلارغه
 طربيشه مزن. اگرده بز اوقوغان نرسه مزننى آڭلاماسهق، بزگه
 اول نرسه ده اذت و تمه تابلميدر. ايكنچى بر وقتده بزگه
 آڭلانماغان وبز آڭلى آلهامغان نرسه بنه تصادفى ايتيه چك
 بولسه بز آندن نفرت ايدوب يوزومزننى كيرى طرفه
 جيوره مزن. بزنگ نفرت مزگه سبب بولغان نرسه ده بزنگ
 آڭلاماومز ايديكى معلوم. بعض كشيپلر اوقوغانلر ينگ
 آيرى جمله لرينى آڭلاسه لرده مسئله نك خلاصه سيني جمع
 قيلودن عاجز، خلاصه سيني توبلاسه آنى باشقه لرغه نقل
 قيلور ايچون الفاظ و تعبيرات نابودن عاجز بر حالده
 بولونه لر. بونكده سببى: مکتبه تيوشلى ره وشده آڭلارغه
 وسويله رگه ملكه ايتدرلمه ودر.

آڭلاتوب اوقونك فائده لرى هر كهگه آچق بلنوب
 نورسده مين بو اورنده ئوز طرفه من توبه نده گى سوزلرنى
 يازاسم كيلدى: ۱) آڭلاتوب اوقوتو بالانك تلىنى اصلاح
 قيلوب، تورلى نرسه لر حقنده بيان و تعبير قيلورغه ئوبيره ته؛
 ۲) بالالرنك قوه فكريه سيني اويغانوب، اوقوغان نرسه سينه
 كوكل بيردره؛ ۳) بالالرنك انشالرينه كوب ياردهم بيره؛
 زيره بالا بر نرسه نى آڭلاب اوقوسه اول اوقوغان قطع سندن
 (القاب، الفاظ، تعبيرات و تدوين كلام) ئورنهك آلا؛
 ۴) آڭلاب اوقو، بالانك روحانى طرفينه تاثير قيلوب
 آنك روحينى تصفيه قيلورغه ده كوب ياردهم قيله در.
 لىكن معلم اوقوتقان نرسه سيني ئوزى سويله ب آڭلاتو
 تيوش نوگل - بلكه بالانك ئوزينك آڭلاوى مطلوب.
 معلم بو اورنه ئوزينك سؤاللى ايله بالاغه ياردهم گنه
 قيله در.

۱) قطعه و شعرلرنى اختيار قيلغانده بالالرنك درجه
 ترقيلرينه فاراب اختيار قيلورغه تيوش. يوقار يراق مکتب
 شاگردلرينك درس لرنى توبه ن درجه مکتب شاگردلرينه
 ياراماغان كى توبه ن شاگردلرينك درس لرى طبيعى يوقار يراق

تاريخ درسنى بگا بولكلا نديكلرنده بنده اوڭغه سوڭغه بهر -
 يلورگه مجبور بولدم. بو تاريخه عائد كتابلر كورديمه ي؟
 آنى ماخذ طوتدم. شولاي ايتوب بزم ماخذ طوتديقم كتابلر
 اساسلى اوڭ بولماسه لرده يغشوق كو بايديلر.

شونلر آراسندن كيراك قدر يسنى آلوب طلبه لرگه سويلى
 طورغان ايدم. شاگردلرده اوزلرى آلوب فالالغان قدر يسنى
 يازوب كيتره لرده بن آنلرنك انشالرينى تصحيح ايتيه ايدم.
 طوقتامش خان حقنده سويلنگان سوزلر شايد بنمكيدر.
 تيك فايسى كتابدن آلهام حاضرده خاطر مده يوق. كتابلر
 فاراغانده تاريخى اوچراسه اورننى يازارمن.

«تومن» ده بر نيجه خان مسجد لرى بارلقى معلوم،
 خصوصا آنده غى كبر بيمست ايچنده گى زور چيركاونك
 مسجد دن چيركاوگه ايلاندر لىگانلگى قبله غه فاراغان محراب دن
 ونه رى آستنه غى گومبزلرن دن آڭلارغه ممكهن. شول مسجد لرنك
 برر يونده كم طرفندن بنا قيلنغانلى ياز يله مان ميكان؟
 ابراهيم بيكچينتييف.

جرلر

عشق جرلرينى كويلا گانده
 ئله نى كه توگوله كوز ياشم
 يكرمى يبل يانغان بو اوطلرنى
 بلاميكان بنم جاناشم.

اون توفزده چاغم ايس گه توشه
 كوچ نوشرام ايكي كوزيمه
 ايچدن گنه يانام ايچدن كويمه
 بلگرتمى من آنك اوزينه.

عشق ده ديگان روحانى اوط
 هيچ بر صولر آنى سوندرمى
 طريشوب ده طريشوب اونوتسام ده
 ايس گه كيلوب توشه طويدرمى.

كوزلرم كوزينه نوشوب فالسه
 كوز يوما من بيلماس گه صالوب
 مادراتوب قارا كوز گنه سن
 جانيم قارى ميكا جالنبوب.

ن . لن . «اوسرگان» .

اول حالده معلم، بالانك آكلاب آكلاماوينه آرتق اهميت بېررگه تېوش. زېره بالا بر نرسه نى گوزهل صورنده آكلاسه غنه معلمنك سؤالمرينه جواپلر بېرر ياخود معلم قناعت قېلورلق ره وشده سويلى بلور.

يوسف شرقى . آچينسكى .

مشق اوپره توچيارگه يولباشچى

ايكنچى يل اوفوده اوپر تله چك يازو درسلىر ينه اورنه كار.

برنچى قسم. ايتەكلى شكللردر: ا، ب، ك شكللارى .
 بر پوچماقدن باشلاب اويابويلاپ اوچ نقطه داى يوغارى چغلور. سوگرا بيلدن بر نقطه چامالى بردن باشلانوب اوگدن سولغه بيل اوستينه تقرر يارم ايتەك سزلور. شونك ايله دال نك آخرداغى شكلى تابلاذر. بر نقطه قويلسه ذال بولور. پوچماقدن چققان سزق اويابويلاپ توبه گه چاقلى تارنلوب، اوچ تقرر آرقلى ايتەك سوزلوب، اورناسينه اوچ فابرغالى كچكنه بر خط منحنى قويلسه كافى نك آخرداغى شكلى تابلاذر. اوستينه اوچ نقطه قويلسه -ك- شكلى بولادر، (اورنهك ۰۱۲).

بولرده نك سزق ايله ايتەك نك آيرلغان توشنده بيل اوستنده بر نقطه سيارلق آچق قولتق قالدلسه بولرغه آيروچه كوركه ملك بيهردر. (اورنهك كه باق) كافنك آخرداغى فوشلماي يازلا تورغان شكلن سزغانده توبه دن باشلانوب، توبه دن سزلوب، پوچماقنى آچق تاشلاب ايتەك قويلسه - بولادر.

ايكنچى قسم. آخرى - م - يالغزى بر قسم بولادر. برنچى يلده اوپره تله گانچه اول كوزى قويلوب، اوگدن سولغه بر تقرر آرقلى بيل نك پوچماغينه كيلوب نار يول آرقلى اويابويلاپ بازغه توشلور. (اورنهك ۰۱۲). آياقه فوشلقانداغيسى ايسه بيل نك اوستينه (يوغارى ايمه س) يازلور - د - دن سونك يازلغانده بيلدن اوچ نقطه داى يوغارى يازلديغينه دقت ايتمه ليدر.

اوچنچى قسم. ن، ن، س، ل، ل، ق، ق، شكلرى در. (اورنهك ۰۱۳). بولر تار يول اچينه، تقرر قه تولرلوب يازلورلر. بولر نك فوبرق ياقلرن يوغارى تابان فايقى (مدور) قلو خصوصنده آيروچه دقت اولنماليدير.

اخطار. يوغارى يده اوچ قسم گه بولنوب كورسه تله گن

درجه لى شاگردلر ئوچون ياراماس. توبه دن درجه ده گى بالالر قطعه وشعرلر نك موضوع معناسينى آكللاوايله گنه تكليف قىلنلر. شعر و قطعه لر نك ادبى طرفلر ينى، مكتب ئوچون مناسب بولوب بولماولر نى سويل تورگه كوچله و ياخود سويلب اوطور و باشقه وقت اسراف قىلورغنه بولاچقدر (شولا يوق دين درسلى اوفوتقاندده بالاغه دين و احكام دينيه نك فلسفه و حكمتلر ينى سويلب اوطور وده طبيعى اصولسزلقدنر. سببى ده دين عالمر ينك كوچ حال ايله تابوب آلمان افكار و تعليماتلرى ايله ۸-۹ ياشلك بالا آراسنده نوزان قدرده مناسب يوقلغيدر). ذهن و افكار دائره سى فوق العاده تار بولغان بالانى موندای دفيق و تيرهن نرسه لر نى آكلارغه تكليف قىلو آنك احساس و افكار نى آچودن بېررگه مسئل نك دائره سى نى كېتگه ينه و بالا احاطه قىلوب آلور درجه دن ئوتكهره در. دېك آندای بيانلردن آكلان توتوكل، قارائغولانو نتيجه سى طوادنر. ايكنچى دن بالالر ئوزلرى ايله مناسبتى بولماغان نرسه لر دن بېك تيز بالغالر. بر درس دن يالغو ايسه ايكنچى درس كده نفرت كوزى ايله قارارغه مجبور ايتدر. اختيار قىلنغان شعر ياخود قطعه لر نك الفاظ و تعبيراتلرى صاف آنا تلىنده بولورغه تېوش.

۲) اوفوغان قطعه ياخود شعر نك سوزلر ينك آيرم معنالر ينى، قطعه ده ذكر ايدلگن كشىلر نك حال و طبيعت لر ينى وتوب تصوير و معنا ايله بالالرنى تانشدر رغه اجتهاد ايديلور. بو صوگفى ماده بر فدر چيئن كى كورنسه ده بعض شعر و قطعه لرده بوماده لر آيرم آچق بولوب كورنوب طورالر. اكرده اوفوتور ايچون اختيار قىلغان قطعه ياخود شعر، اهميتلى بولووى ايله بېك اوزون بولسه معلم آندای اوزون نرسه لر نى بر نيچه گه تقسيم قىلوب ابتدا اقسامى ايله تانشدر ر و صوگره باشدن آياق اوفوتوب آكلانلورلر. اختيار قىلوب قويغان قطعه نى اوفوتماسدن بورون معلمنك آنك حقدن معلومات بېر وب صوگره اوفوتووى دها انسيدر. معلم، اوفوتاقق قطعه حقدن هذا كرلر قياوب بالانك ذهنده مقصود بولغان صورتنى قالدراچ بالاغه شعر نى ياخود قطعه نى آكلارغه چيئن بولميدر. بالا مذا كره صوگنده غى اوفووى ايله ذهنده بوش قالغان اورنلر نى غنه طوتورا بارادر.

نتيجه ده شونى ده يازوب كېتسه م كېله: بز نك آكللا- تودن باشلوچه مقصودمز بالانك لسانينى اصلاح قىلوب، كوگلىنده بولغان نرسه لر نى درس ت عبارتلر ايله ترجمه قىلورغه اوپره تودر. مادام بز نك ايگ مهم مقصودمز بوايكهن،

تورغان شىكلى حاصل بولادىر. مونڭ قوشلغان بىرلىرى بىر نىقپە داي بىتشىك بولوب تورورلر.

ح، ح، ع شىكللارنىڭ توبەن توشە تورغان دوغا ايىكى تىقراق آراسىن اشغال ايتوب، قويروغى تابان سزغىدىن دورت نىقپە داي توبەن بولور. (اورنەككە باق.)

جيدىنچى قىسىم. ع شىكلى در. (اورنەك ۰۱۷). بىل اوستىنە گى بىر پوچماقدىن باشلاپ، توبەندىن يوغارى، اوڭدىن سولغە سزوب، بىلدىن ايىكى نىقپە يوغارى بىر يىرگە بارلوب توقتالور. سوڭرا سولدىن اوڭغە بىر تىقراق آرقلى دوڭ (بوكرى) سزق سزوب، توبەن سول ياقىدە غى پوچماققە تابان تاغىن بىر قىيغاج سزق سزلسە عىن حرفى نىڭ اورتا شىكلى؛ اوستىنە بىر نىقپە قويلسە غىن نىقى حاصل بولادىر. ع شىكلى نىڭ دوغاسى بىلدىن ايىكى نىقپە يوغارىدىن باشلانغان سىبىندىن تابان آستىدە غى قىسىمى ايىكى نىقپە غىنە توبەن بولور.

سىكزىنچى قىسىم. ط، ظ، ص، ض شىكللار بىر. (اورنەك ۰۱۸) بىر پوچماقدىن يوغارى تابان چىلوب، سولدىن اوڭغە، بوكرى سزق سزلوب، اوڭ ياقىدە غى اوياغە، بىلدىن بىر نىقپە داي يوغارى بولغان بىر يىرگە بارلور. سوڭرا پوچماقدىن بوللوب، بىل بويلاپ سول ياقىدە غى پوچماقدىن اوتىكرەب توقتالور. ط ظ شىكللىرى بولغاندە اوياسزغى بويلاپ يوغا- رىدىن توبەنگە بىر نىق سزق سزلوب. ص ض شىكللىرى بولغاندە پوچماقدىن اوتىكرەب بىر مەركز قويلور. ص، ض شىكللارنىڭ اول مەركز بىل اوستىنە قويلوب، قويرقلىرى- س دەگىچە تار يولغە سزلوب. (اورنەككە باق!)

توقزىنچى قىسىم. ه شىكلى. (اورنەك ۰۱۹). كىرەك بولغان بىر پوچماقدىن، اويلا بويلاپ، بىلدىن ايىكى نىقپە مەركزى توبەن توشلور. سوڭرا سولغە بوللوب، تىقراق نىڭ دەل اورتاسى بلەن يوغارى چىلوب، بىلدىن ايىكى نىقپە مەركزى يوغارى اوياغە باروب توقتاغان سوڭ، تاغىن اوڭدىن سولغە سزوب، پوچماقدىن اوتىكسە- شونىڭ ايلە ھانىڭ اورتادە يازلا تورغان شىكلى حاصل بولادىر. بو، اوز تەمزدە گى سوزلار دە بولغان اوجون سوڭغە قالدردىق. يالغز عربى اسملار دە باردىر.

سزقلى دەفتەرگە يازدروب اويىرەتوچىلر اوجون كىرەك بولغان تىلىمات اوشى نىڭ ايلە تامام بولدى.

اورنەكلردە كورسەتلىگەن بوينچە ھەر شىكلدە گى حرفلر بىلدىرلىگەن سوڭ معلم اوزى ياندىن بىك كوت تورلى سوزلر، وجملەرتا بوب يازدردىر. بىز اورن كوت آلھاسون

شىكللارنى بىز اورتادىن قاچوب ايىكىنچى يىلغە قالدردىق. معلم مەكتەپ نىڭ چاپىنە و شاكدلارنىڭ ھالىنە قاراب اولرنى بىر نىچى يىلدە كورسەتسەدە زىيانلى بولماسە كىرەك.

دورتىنچى قىسىم. ف شىكللار بىر. (اورنەك ۰۱۴). بىل اوستىنە بىر تىقراق آرقلى بىر سزق سزلوب، پوچماقدىن اويلا بويلاپ اوج نىقپە مەركزى يوغارى چىلوب. مونڭ ايلە بىر آچق پوچماق بار بولدى. سوڭرا سولدىن اوڭغە يوغارىدىن توبەن ايىكى نىقپە مەركزى بىر قىيغاج سزق سزغان سوڭ، اوڭدىن سولغە سزوب بىل ايلە اويلا پوچماقدىن اوتىكسە بىر تىقراق آرقلى سوزلسە اش تامام بولور. اوستىنە بىر نىقپە قويلسە- فا، ايىكى نىقپە قويلسە- قاف حرفلر بىل اورتادە يازلا تورغان شىكلرى حاصل بولادىر.

بىشىنچى قىسىم. ي شىكلى. (اورنەك ۰۱۵). بىل سزغىدىن ايىكى نىقپە چامالى يوغارى بىر يردىن سزوب اوڭدىن سولغە، چىرك مەرە (بىر دائرە) رەشەندە بىر سزق سزوب سول ياقىدە غى اوياننىڭ پوچماغىنە قوشلور. سوڭرا تار يول اچىنە سولدىن اوڭغە بىر قىيغاج سزق سزوب بىلدىن توبەن بىر نىقپە چامالى يىرگە اوڭ ياقىدە غى اوياغە بارلور. سوڭرا اوڭدىن سولغە، اوج تىقراق يارم آرقلى، چانا تاباندىن بىر سزق سزلسە آخردە قوشلماي يازلا تورغان- ي- حاصل بولادىر. آخردە قوشلوب يازلاننىقى سول ياق اويادە غى ايىكسەسى دوغال بولماي سويرو (بىتشىك) بولوب تورور. (اورنەككە باق.)

ل، ن، ق، ي شىكللىرى، بالالارنىڭ قوللرن ياتقىتور اوجون، تار يولنىڭ اچىنە يازدروب اويىرەتلورلر. اما توزو قلوب يازا بىلدىكىرى سوڭىدە بولر بىلنىڭ اوستىنە يازلورلر. شوڭا دقت ايتەلى. بو ھالەدە ايىكى گنە تىقراق آراسىن اشغال ايتەلر. (*)

آلتىنچى قىسىم. م شىكلى در. (اورنەك ۰۱۶). بىلدىن اوج نىقپە داي يوغارى بىر يردىن باشلاپ، اوڭدىن سولغە بىر تىقراق آرقلى قىيغاج سزق سزلوب. مونڭ سول ياق اوياغە كىلوب توقتاغان بىر بىلدىن ايىكى نىقپە يوغارى بولور. سوڭرا تاغى بىر قىيغاج سزق سزوب اوڭ ياقىدە غى پوچماققە توقتالور. موندىن سوڭ بىل سزغى نىڭ آستىنقى ياغى بلەن ايىكى تىقراق آرقلى بىر سزق سزلسە- ھا- نىڭ اورتادە يازلا ي شىكلى آخردە قوشلماي يازلا تورغانى ايىكى تىقراق يارم اشغال ايتەلر.

دیب، اورنه كلرگه كوپ سوز كرتنه المادق.

دهفته رده اولان سزقلرنى سزقلرنى بالالار اوچون «قولتاقتا» لرغه ده سزوب بېر وگه ممكن در. روسلرده حتى دهفتهر مثالنده سزلوب حاضرلننگهن قولتاقتالرده باردر.

دهفتهرلر ميدانغه چققانچى، سزق اوزهرينه يازدروب استفاده فلا تورامن ديگهن معلم بولسه اولنگى سزوب بېر وگه بز حاضرمن شوگا قاراب معلم اوز صنفدهغى بالا لرنگ قولتاقتالرينه سزوب بېرور.

يوغار بدهغى تعليماتده سه ويله ننگهن بويىنچه يازلغان اورنه كلر بلهن حاضردين تانوشوغه هوس ايتكهن معلم بولسه بز اوننده يازوب بېر وگه حاضرمن فقط ۲۰ تين لك بوچتا مارقاسى كوندرك لازمدر.

مسلمانلردن غالانتير يابلهن سوده فلوچى زور فيرمه لر بارلقى معلومدر. بولر اوز آتلىرينه فابريكهدن تاوار اشله. توب آلار، مثلا: فارانداش، دهفتهر كيبلىرى، اوز حرفلرمز اوچون مخصوص سزقلنى قولتاقتالر اشله توب آلوب ساتسه لر تعليم بولنده فوق العاده بر زور خدمت كورسه تيكهن بولور ايدىلر. سوده گرلرنگ دقتن جلب فلانم. اگهر شول اشكه هوس ايتوچى بولسه سزقلرن سزوب بېر وگه بز حاضرمن.

مراجعة اوچون آدرسمن:

г. Петропавловскъ, Акмол. обл. селение Песковское, X. Алиеву

معلم حسن على.

تربيه و تعليم

طبيعتننگ قانونلرى شولقدر محكم هم مناسبدركه آننگ قانونلرينه آزغنه مخالفت قىلو بىك زور بختسزلىكنى موجب اولهدر. مثلا بىر ايله آى ياكه بىر ايله قوياش آراسندهغى قانونغه آزغنه خلل كىلو ايله بتون دنيا هلاك بولور ايدى. شوننگ شيكىللى انسانلرنگ تورمشلرى وتور-مشلرندغى هر بر حركت و افعاللرى خصوصى قانونغه مالكدرلر كه اگهر انسانلر شوشى تورمش قانونلرنى بوزسه لر زور بختسزلىككه اوچراياچقلردر. شوشى فاعده گه بناء هر بر فرد شوشى تورمشنگ فاعده سىنى بوزو ايله بختسزلىككه اوچراغان كېك بر عائله و بر جماعت ياكه بتون بر ملتده شولايق بختسزلىككه اوچراياچقدر. ذانا انسانلرنگ كوبراك قسميننگ تورمش راعتلرندن محروميتلر-يننگ باشليچه سببىده: تورمش آغملرن اوز قانونلرندن

چغاروب خصوصى بر قوننگ اختيارينه قويولرندندر.

مونه شوشى اساسكه مبنى، بر ملتنگ ترقى وتدنيسيننگ سببلرنده آلارنگ تورمشلرندن ئزلرگه كىرك بولادر. اگهر بر ملت اوزن نىندى جهندن بولسه ده بختسز و باشقه لرغه فاراغانده كىروده نابسه، البته اول ملتنگ حياتنده غير طبيعى - حيات قانونلرينه مخالف بر آغوم بولورغه تيوشلىدر. اول ملتنگ شوشى بختسزلىككن قوتلووىده، شوشى حياتندهغى غير طبيعى كيدش و آغومنى اصلاح ايتو ايله بولاچقدر.

اگر بز مترقى ملتلرنگ تورمشلرينه فاراساق، آلارنگ تورمشلرندغه طبيعتنگ قانونلرينه، تورمش و حيات كيدش لرينه مخالفتنى بىك آز تابامز. شوگا كوره هر بر مترقى ملت، اوزلريننگ ترقىلرى نسبتنده، اوزلرندن آرتده بولغان ملتلردن - كرك اخلاق و كرك ديانت جهندن - مسافه لرجه عالى و اوستون بولالر. ايشته شوشى اساسكه مبنى بتون اسلام عالميننگ، شول جهلدين تاتلرلرنگده، باشقه خلقدن آرتده قالوب، تورمشده هيچ بر تجاوزى (آ كنيونى) حركته بولا آلماولريننگ ايك برنجى سببى: نارمانلى بولماغان بر تورمش ايله طور دقلرندندر.

بو غير طبيعى بر تورمشنگ توب پيشمهسىده بزنگ روحانى و دين تربيه مز و شوشى تربيه نى بېروچى غير طبيعى اولغان مكتب مدرسه لرمز و بزنگ آراده تارالغان ادبياتدر.

سز هر بر مسلماننگ دنياغه آياق باصوى ايله نيچوك تربيه لنديكنه بر كوز سالوگن. اول دنياغه آياق باصوى ايله شولقدر غير طبيعى بولغان بر تربيه ايله تربيه لنورگه طوتنادركه: تورمشقه، روحا ئولترلگان و بتون اينيرگيه سن يوغالتقان، تميز و نچكه حسلردن محروم ايتولگان بولوب حاضرلندهر. اول نيچوك يورى وسويلى باشلاوى ايله هر بر حركتنده عجب بر تار رامكه ايچونده تربيه لنه باشلىكه، ئوسوب، تورمش كشميسى بولغاچده شول ايكى ياشندن باشلاب طوتورالغان قصىقلىقلىرى ياشندن چغاره آلמידر؛ اول آتا باباسنده كورمه گان هيچ بر ياكاشنى اشلى آلمى. چونكه آننگ، ايكى ياشندن باشلاب شريعت وتووغ ايله قورقتوب بتون اينيرگيه سن آلوب بتورگانلر. آننگ تلى چغوب سويلى باشلاو ايله: « بولاي فيلسه ك شيطانغه خدمت بولا، تيگولوى فيلسا ك توموغده بانارسون » ديه قتون آلوب بتره لر. گويا شوشىلاى قورقونو ايله آكشا

همان شوشى ايسكى مکتبلرمزنىڭ يەشلرنىڭ بىرەرلىرى . . . بو شولاي بولمىدە مەكىن توگل . چونكە بىزنىڭ، مکتبلرمزنى اصلاح ايتومىز فقط بالالارنى صنفقە تەقسىم ايتو، درسلىرى ساعىلەپ بىلگۈلەۋ كىيى ظاهرى اوزگارشلردىڭگە عبارت بولوب؛ مکتبلار و تربىيەمىزنىڭ روحى ھمان شول ايسكىچە قالدى . مکتب ايچون يازلغان درس كىتابلىرىنە كىلسەك فقط تەربىيى و ظاهرىگە ايسكى فضائل الشهور و ھەمەتە المسلمىنلارگە خلاف اولوب، روحى ھمان شولارنىڭ در . مکتبلرمز دەھمان شول «تقدیر» مسئلەلىرى، عالی مکتبلردە گنە اوقولورغە تېوشلى بولغان حقوق، خرافاتدن عبارت بولغان نارىخلار حکم سورەلىرى . درست اوز وقتندە بو ظاهرى ياكارا و دە آغە تابا بىك زور بر آدم بولدى . لىكىن حاضر ايندى زمانەلىر بايتاقغە آلىشوندى . ايندائى مکتبلردە چىن معناسى ايله معلمك ايتارلك معلوماتلى معلمرمز بايتاقغە كوبايلگان كىك، مکتبلرمزنىڭ بىر دە آغە كىتەمون آكلانغان خەلمز دە كوبايدى . شونارغە كورە، نور- مشقە جواب بىررلك، تربىيە و تەلىم قاعدەلىرىنى كامىل رعايە ايتارلك مکتبلر وجودكە كىترىگە وشول ياكارا مکتبلرنى خەلمز آراسندە نارانا باشلارغە وقتندىر .

وقت يتدىكىنى حس قىلوب بولورغە كىرك بو سنەنىڭ ايكنچى نومبر «شورا» دە محترم معلم يوسف شرقى افندى ايله محترم معلم م . فيض اللين جنابلىرى، مکتبلرمزنىڭ روحا ترقىسنە مانع بولغان ايكى مادەگە تەرض ايتەلىرى . يوسف افندى اولىگى صنفلردە علوم دىنيەنىڭ اوقوتلورنىڭ م . فيض اللين افندىدە تارىخ نىيا درسىنىڭ فائىدەسىز بلىكە ضررلى ايدىكلرنى كورساتەلىرى .

واقعا اگر بىز مکتبلرمزنىڭ روحى زمانەغە موافق ايتوب حقيقتا دىنى و فائىدەلى تربىيە بىرەمكىچى بولسەق، اولاي . مکتبلرمز دە اوقوتلماق بولغان مادەلىرى بىرەم برەم كوزدن كىچىر وب آلارنىڭ قاي وقتندە و نىندى روشدە اوقوتلورلى حقدە اساسلى روشدە مذاكرە ايدوب اشكە شروع ايتارگە كىرەكدر . بو افندىلرنىڭ قوزغاتىغى مسئلەلىرى، وقتندە اولو ايله برابر اياڭ مەم مسئلەلىر اولدقندىن، مېندە شوشى توغرىدە بر ايكى سوز ئەيتوب، مسئلەنىڭ كىرا گنچە مذاكرە ايتلورنى بىگرا كە بو مسئلەگە معلم آرقداشلىرىمىڭ اھەمىت بىرولرنى آرزو ايتەمىن .

(آخىرى وار) .

م . ابراهيم بىكقولف «توسق» .

كوركام خلق و دىن روحى بىرەرلىرى ايمىش! . . . سوكرە يدى ياشىنە يتوايله مکتبكە باروب كىنە نيچە يىللر شوشى آناسندن و ئەبى سندن ايشوتكان نوسەلىرىنى كىتابدە اوقوب تمام نغونە- در . آنڭ بتون ذهنى تەموغ و جنت ايله جن و شىيطان تىرە سندن گنە بولوب بىك نار دائرە ايچندە فالادر . شوگا كورە تورمىش بو صاغاسنە باصو ايله آنا باباسندن اوزوب ياكارا بر اشكە توتنورغە و ياكارا بر نرسە اويلارغە قوتى يىمى . قوتى بولسە دە آنى بولدرە آلەمى؛ چونكە تەموغلى بولودن يا كە ايمانى كوگار چون بولوب اوچودن قورقادر .

خەلقنىڭ روحى تربىيەلەنگان ادبىياتقە بر كوز صالحىق : روحانىلرنى ھارون الرشيد و خواجه بىاءالدين لىر حقتەگى ليگىندىلەر؛ عوامنى ايسە فضائل الشهور، ھەمەتە المسلمىن لىر تربىيەلەنگانلر . مونە شوشى روشدە تربىيەلەنوب بتون روحا سوندرلىگان و معنوى ئوتورلىگان بر خەلققە نيچوك فعاليت و تروشچىلىق بولسوندە اول خلق نيچوك ايتوب و نىندىلى روح ايله حياتنىڭ پائىز يەسىنى، بدائىيەنى آكلاب آغە تابا آلقونسون؟

روحنىڭ اياڭ ضرور آزلارندىن بولغان صنایع نقيسە مسلمەن عالەمدىن بتولەلى قوولوروى - مسلمەنلرنى ئولگان ئوستنە ئولتروب آلارنى ايس كىتارلك تەمىزسىز، حسسىز، ناموسن صافلى آلماسلىق پس طبعلى باصىدر . ايشتە شوشى مذكور روشدەگى تربىيە، باشندن اياغىنە قدر، طبعىنىڭ اقتضاسىنە مخالف، تورمىش قانولرىنە غير مطابق اولدقندىن خەلقنى ايزگاندىن ايزە، روحا سوندرگاندىن سوندرە بارادر . اگر بىز خەلمزنى بو كىيى توبەن و طوبىغوسز اولودن قوتقاروب، كوندن كون گوزللىكن آرتدرا بارغان حيات ايله فائىدەلانوحقىنە مالك ايتەسىمىز و آلارنى بتودن قوتقاراسمىز كىلسە بونىڭ ايچون بىر دە چارە: مکتب مدرسەلرمزنى اصلاح ھم ياكارا ادبىياتمىزنى بايتودر .

بىزنىڭ مکتبلرمىز - بتولەلى ياكارا كىشىلەر، يعنى روحا كونارنىكى، حر و اينىرگىيەلى، تورمىشقە اميد كوزى ايله قاراب، دىنپادە طورر ايچون كىلىگان ترك - روحلى كىشىلەر حاضرلىرگە و تورمىشقە چىن معناسى ايله جواب بىررلك بولورغە تېوشىلدىر . ذانا بو صوڭقى يىلردە مکتب مدرسەلىرىنى اصلاحقە طرىشودە شول مقصد ايله ايدى . فقط - طبعى تورمىشقە جواب بىررلك ايتوب مکتبلرنى اصلاح ايتونىڭ وقتى يىتوب ئولگورما گانگەمى؟ يوفسە اول درجەدە اصلاحقە مقتدر اولمادىمىزنى؟ نيچوكدر - بىزنىڭ اصلاح ايتولگان مکتبلرمىز

هجری	میلادی شمسی آی. کون
۲ - رمضان	۶۲۴ فیورال ۲۳ یکشنبه
۳ »	۶۲۵ » ۱۲ جمعه
۴ »	۶۲۶ » ۱ سهشنبه
۵ »	۶۲۷ بنوار ۲۱ شنبه
۶ »	۶۲۸ » ۱۱ پنجشنبه
۷ »	۶۲۸ دکابر ۳۱ دوشنبه
۸ »	۶۲۹ » ۲۱ شنبه
۹ »	۶۳۰ » ۹ چوارشنبه
۱۰ »	۶۳۱ نویابر ۲۹ یکشنبه
۱۱ »	۶۳۲ » ۱۷ جمعه

رسول اکرم حضرتلری اوشبو سنه شهر ربیع الاولده وفات اولدیغندن بو ییلنک روزه سینى طوتارغه بتشه المادی. رسول اکرم توقز رمضان اونکاردی. بونلرنک بارى برسینی گنه اوتوز کون طوتوب باشقه لرینی یکریمی توقز کون طوتدیغی مرویدر.

قوز نیتسکی. (В. Ирвингъ). میکا کوبدن دگل (Л. Соколовъ). نام بر ذاتنک قلی ایله انگلیزچه یازیلوب، (Жизнь Магомета) طرفندن روسچه غه ترجمه قیلنغان اسملی بر کتابنی اوقوب چقارغه توغری کیلدی. بلهیم نی ایچوندر هوسیو «ایروینگ» بو کتابنده، اصلسز خرافاتلرگه بایتافننه اورن بیرگان؛ معراج و معجزه لر حقنده «آلتی بارماق» نی اوز دروب یبارگان ییرلری ده بار. مسلمانلر آراسینه طاراتلغان توبسز حکایه لرلرنک همه سینى دیپورلک کتابینه جیغان، برسنی ده فالدرماغان. درست، مونک شیکلی نرسه لرنی کوچرگانندن صوگ فایسی بر ییرلرنده اول اوزی ده «بولار بارده (легенда) لرگنه» دیوب ئه یته. فقط بر مرتبه شوندى ئه کیه تدر ایله بویاغاندن صوگنه تگی سوز- لرنی یازوب فویوده آرتق معنی کورنهی ایندی. مین موند «ایروینگ» نک محمد علیه السلامغه، آنک پیغمبرلرگینه وقرآنغه قاراشلرن - برسنی ده کوچرمیم؛ تیک، محمد علیه السلامنی геніальный کشی دیوب طانیغان بو معررنک، آنک حیات وطورمشی حقنده یازغان بر کتابین، بله طوروب اصلسز ئه کیه تدر ایله پچرانوینه ایسم کیتکانلرگن ئه یته سم گنه کیله. اول، محمد علیه السلامک آلتمش اوج یللق حیاتی ایچنده بولغان ایگ واق واقعه لرنی ده یاخشوق تفصیلاب یازا؛ تورلی کشیلرنک تورلی فکرلرن کوچره

اوقا. شام شهرینه واروچیلر «رسول اکرمنک خاتونی امسلمه گه زیارت ایندک» دیب قایتالر. شام شهرنده اولان زیارتگاهلرنی بیان ایدوب یازمش عربی و تورکی رساله- لرده ده هم امسلمه نک قبری شونده ایدیکی بیان قیلنمشدر. حالبوکه «مشهور خاتونلر» اسملی کتابده امسلمه نک «مدینه» ده «جنت بقیع» ده مدفون ایدیکی یازلش. طاهر «مشهور خاتونلر» ده غی سوز سهو اولسه کرک. عبدالکریم القارماسانی.

شورا: رسول اکرم خاتونلرنک هیچ بری شامغه سفر ایتکانلری یوق. عه رنده بر مرتبه وارمغان کشینک قبری نیچوک «شام» ده اولسون؟ «مشهور خاتونلر» ده غی سوز الوغ محدثلر وسیر هم تاریخ عالملرنک خبرلردن آلتوب یازلدیغی ایچون درستلنگنده شیهه یوق «شام» ده «امسلمه» دیه مشهور بر خاتون قبری وار. لیکن بو، رسول اکرم خاتونی دگل بلنکه «خطیبه الانصار» دیه معروف اولان اسماء بنت یزید اسملی صحابه در. رساله یازوچیلر شول خاتوننی رسول الله خاتونی ایدوب یاگلش اعتقاد قیلسه لر، زیارت قیلدر وچیلدره شونلرغه اشانوب مسافرلرنی حضرت رسول خاتونی دیه زیارت قیلدرسه لر عجب دگل.

قازان. رسول اکرم زماننده روزه آیلری ییلنک فایسی وقتلرینه طوغری کیلمش ایدی، بونی بیلورگه ممکنه؟ ممکن اولسه شونی تفصیل ایله بیان قیلسه گز ایدی. بو مسئله، بزنگ ایچون بیک کرکلی اولدی. شوشماوی.

شورا. شهر رمضانده روزه فرض اولهق حقنده آیت «مدینه» شهرنده هجرتنک ایکنچی سنه سی شعبان آینه نازل اولدی. رمضان باشی شمسه آیلرنک فایسیلرینه و قایو کونلرینه طوغری کیلیدیکی اوشبو جدولدن معلوم اولور؛

اوز نندە بايتاقنە نرسەلەر قوشا . كىتابىنىڭ ايتىڭ آفتقنە «Исламъ» و دѣла благочествія سرلوحەلری آستەك اسلام دىنى ، نماز و روزە ، زكات و حج توغرىلارنىڭ مەلۇمات بىرگان بولا . فقط ، مۇندە دە اھمىيەتسىز و توبىسىز نرسەلەرنى كۆپرەك كۆچرە . موسىيو «ايروينغ» اوشبو كىتابىنىڭ اوچدىن بىر ئولوشن تولدىغان اساسسىز و اھمىيەتسىز نرسەلەرنى يازا يازادە قايسى توشلارنىڭ : «مىن بولارنى ابوالفدا ، بخارى ، ابن جرير (وباشقە شونىڭ شىكىللى كىشىلەر) سوزلارنىڭ كۆچرەم» دىوب ئەيتە . كىتابىنى اوقوغان چاقىدە ، مەھدەلىيە السلامنىڭ طورمىشىنى شوندى يالغىش فېكرلەر بلە بويماي اچچون محررىنە كۆكل رەنجى اما شونىڭ كىبى محررلارنىڭ تىزگىنىز قىلمەلەرنە اوزمىز اچچون ضررلى بولغان آزق بىر وچى خيال تىگرمە نەلەرنە ؛ اسلامىتنى و انىڭ مۇسسسى بولغان مەھدەلىيە السلامنى ماقىتى طوروب ، آلارنىڭ اوستەلەرنە خرافات چوپلەرى ارغىن وچى ئەكەت طوباللارنى بىك قاتى آچو كىلە ، يورەك آچىنا مۇنە شول كىتاب و آنەغى فېكرلەر حقدە سىزنىڭ قاراشىڭىز نىچىگەرەك ؟ شول حقدە بىر نرسە يازسەڭىز ايدى .
عبدالله بىگى مصطافايوف .

شورا : بوندى اثرلەر حقدە بىزنىڭ فېكرىمىزنىڭ نىچوك ايدىكى مەلۇم . نور كىچەككە اۆلسەدە مەتبوعات ايلە جواب و بىررگە مەدافە قىلۇب طوررغە تىوشلى . بويە ايتەك ، فائىدەدن خالى اولماز ايدى . لىكن بونىڭ اچچون كىشىلەر كىرك . بىزدە ايسە آدم قىظلىكى كۆچلى . بونىڭ اوستىنە ، اشلەنەش نرسەلەرنى دە ميدانغە چىقارار اچچون اقتصادى جەننەن مانع وار . دىنى بىر مەجلە چىقارغە تىوشلى ايدىكى حقدە مەتبوعات ايلە بىخ ايدوچىلەر اولدى ايسەدە قولاق سالوچىلەر اولمادى . اگىردە دىنى مەجلەمىز اولسە ايدى اسلام ضررىنە و بىغىمىر خىلافيە يازلەش نرسەلەر حقدە حال قىدرنچە جواب و بىررگە طور وچىلەر بىلكە اولور ايدى . چونكە دىنى مەجلەنىڭ اصل وظيفەسى مۇسلمانلارنى ا كفار قىلمۇق ، خانەلەرنى حقدە حەكم اعلان ايتەك دىگىل (بو اش الله تەئالانىڭ اوزىنە كەنە مەخسۇس) بىلكە بىخارگە جواب و بىرەك و شىبە . لىكنى بىيارمىكەر . بو كۆندە عربى ، دىنى مەجلەلەردىن «المنار» ايلە «العلم» اوشبو وظيفەلەرنى ادا قىلۇب طورمىقەلەر . رسول الله حقدە «ايروينغ» نىڭ نە كىبى خرافاتلار يازدىغى بىزگە مەلۇم دىگىل . لىكن بىز ، رسول الله حقدە اوھام و خرافاتىدىن عبارت اولان اثرلەرنى كوردىكمىز وار .
ھەر كىمىنىڭ اوز مقصدى و اوز قۇمى آلدە طوتۇلمۇق

طبيعى اولدىغىدىن مۇسلمان دىگىل محررلارنىڭ ھەر يازدىقلىرىنى اسلام دىنىنىڭ فائىدەسىنە اولمىقىنى امىد ايدىرگە اورن كۆپ يوق . اصل دىقت ابدلەنچەك نرسە شولدىرگە : چىتلىر طرفىدىن ھەتتى دىشمەلىق طارىزىدە يازلەش نرسەلەردە كىبى ھەم و خرافاتلارنىڭ كۆپسى مۇسلمانلارنىڭ اوز اثرلەرنىڭ اۆلەشەدۇر . ايشتە بلانىڭ باشى بۇندە ! .. اسلام دىنىلىنىدە الوغ و حرمتلۇ آدمىلەر آراسىدە شوندىلەر واردىرگە رسول اللەھنى مەدح ايتەك اولوب اصلسىز ايدىكلىرى مەلۇم ، باطللىقلارنى مەقۇوع اولان نرسەلەرنى كىتابلەرنە يازۇب تاراتىشلەر و حقىقتە خالە آيو خەتمى ايتەشلەر . بىغىمىزنىڭ كەمالىتىنى اثبات قىلۇر اچچون اثباتلى و واقىقى نرسەلەر قۇبۇش كىبى ميدانە اولدىغىدىن ھەم و خرافاتلارغە احتىياج يوق ايدى ، آنلەر شىمىلىكەن باشقە نرسە كىمىتورمازلار . بو طور و دە بىزنىڭ زار مۇكەز كۆپ اولسەدە ابوھىرە كىبى الوغ بىر صحابە : «بىلىگەنلەرنىڭ بىر خەسەسىنى سويلەسەم ، باشم كىسلور» دىە سويلەمى قالەشەدۇر . ايدى حقىقەت آدمىلەر اچچون سويلەمى طورمۇق عىب اولماسە كىرك . بو سەئەلەنى شەھىدى اوشبو بىردە كىسارگە مەجبۇر اولدۇق . غىرەمىز الله تەئالانىڭ مەلۇم . فقط اوشبو مەناسەت ايلە بىرگە سوز آيتۇب كىتەسەك ضرر اولماز : چىتلىر و خەسۇس مەستىقىلەر ، اسلام عالەملىرىنىڭ دىرەلەرنە التىقات قىلمايلىر ، آدم ايلە آدمىنى ايرىمايلىر ياخۇد ايرىغە تىلمايلىر . آنلەر قاشىدە بخارى ايلە جويبارى ، مۇسلىم ايلە مەقاتل ، ابن جىرەسەقلىنى ايلە ابن جىرەمكى آراسىدە فرق يوق . ھەتتى تارىخ قىندە ، مەخسۇس كىتابى اولان «حياة الحيوان» ، «المستطرف» ، «ربيع الابرار» كىبى كىتابلەر ايلە استىشھاد قىلەر و انىڭ مەھم مەطلەلەردە «حاطب لىل» لىر سوزلارنى ايلە استىلال ايتەلەر . بو مەاملەلەرنى البتە ياخشى دىگىل . چونكە كىشىلەر ايلە كىشىلەر آراسىدە فرق كۆپ اولد . يىقى كىبى بىر آدمنىڭ ايكى كىتابىدە كۆپ و قىندە بىر دىرەدە اولماز . بخارىنىڭ جامىى ايلە تارىخى آراسىدەغى فرق ئىرى ايلە ئىرىيا آراسىدەغى فرق قىدرىر . چاى خانەلەردە يىكرىمى اوتوز تىن گە عرضحال يازۇب اوطور وچىلەر ايلە اورنىورغىڭىز غىرادىتسىكى فامىلىلەرنى آدوا كاتى بىر دىرەدە دىگىل ايدىكىنى اورنىورغىدە بىلمىگان آدم يوقىر .

قازان . ۱۳ نچى «شورا» دە (۴۰۹ نچى بىت) دىنى بدعتلارنىڭ ھەر بىرى ضلالت ايدىكى بىيان قىلىندى . خالوكە مۇسلمانلار آراسىدە دىنى بدعتلەر بىك كۆپ . مىثلا كىتابلەر

اشعار

میں تو گل ...

بختسز بولدی باش، اوندی عمر موکلاب، توگوب یه شنی،
 صووندم یافتی دنیا دن و قارنایدیم بیگوک یه شلی .
 جهانده آز یه شهب بیک کوینی کوردم، کوینی اوزرددم ؛
 بری آرطندن بری فاکثرندی - طوردی فایغی، دردباشنی .
 بیک ایرته قودیلار ایلدن، حکملاب مدنگی غربتکه ،
 قویوب کیتدم آطام یورطن، آنام، بر طوغمه فرداشنی .
 یراق، یات یرگه طاشلاندم کوزمدن آغزوب قانلار
 حقیر - یالغز توشوب، مالک بولالمی هیچ بر ایبده شنی .
 کونم کیچدی فقیر، خوارلقده، طوتقونلقده، سورگونده ،
 بولوب زار، انتظارده ایچہاسام کورمکککه یرده شنی
 سویدم یالقونلی، چن - حق، صاف، گناہسز بر سویو برله ؛
 خیانت ایندی یارم بیک فاتی، شفقتسز آلداشدی .
 بو طورمشنک بتون محنت، بلا، غملمرینه قارشى
 جواتقچم ایدی بردن بر اول، طونہیچہ تیمکده شنی .
 یوغالتدم بو مقدس، بو طابنغان بارلقمنی مین
 یازوب قالدیم صونوب بوی، هیچ شکایت ایتمی، قارغاشمی .
 پیرلدم بر وقت دوستلققه کوکلمدن، اشاندم مین ،
 آلوب، صایلاب سرم سویلر، چیشهرلک دوستنی سرده شنی .
 میکارگه دوستلارم کوب ببردیلر وعده، عهدلرنی،
 قورفما، بز سینک برله، دیدیلر، بل: «سین ایبده شلی» .
 کیلوب یتدی فاره کونلر مینم بر: فاجدی سرده شلر!
 ایسم کیتمدی کوروب آدم بالاسنده غی آلداشنی .
 شولایده بتمه گان مینده ایمان ئلده کشیلکککه ،
 ثواب اش، ایزگی اشلرگه طورایم مین باحلله شمی .
 اچمه ایرکله ب صافلی ایدم طاتلی خیالمنی :
 بتون عهرم ایتەرگه یاخشیلق انسانغه، طاشلاشمی .
 ولکن آه! مینی انسانلرم تیک کوردیلر دشمان،
 آلاردن ایزگیلکککه قارشى آلدیم تل و قارغاشنی .
 اذالارده جفالو، افترالار نورلی بهتانلار،
 قافو، مسقل ایتو، کیلهو آلارنک حد - چینگن آشدی .

تألیف ایتمک، مسجدلرگه منارهلر قویهق، دینی مکتبلر
 تأسیس قیلیمق و غیرلر . دینی قوتلرگه برنجی سبب اولان
 بو نرسه لرده ضلالت اوله جقلمی ؟ آلاى بولسه خلقلر ،
 ضلالت که توشمکنن قورقوب اوشبو اشلرنی اشلاماسه لر
 اسلام دینی نیچوک دوام قیلور ؟
 عبد المجید .

شورا: رسول اکرم اوزینک بر خطبه سینی «ابوشامه»
 اسملی آدم گه یازوب و یررگه قوشدیغی بخاری و باشقه
 سنت کتابلرنده مذکور . حتی بخاری بو طوغروده بر باب
 قویمشدر . شونک ایچون بونی بدعت دیورگه ممکن دگل .
 بونکله برابر عموما کتابلر تألیف ایتمک، مسجدلرگه مناره لر
 قویهق، مکتب و مدرسهلر تأسیس ایتمک (نیت و غرضلردن
 خالی ایدلوب تولد قلمرنده) دینی اشلر دگل بلکه دنیاوی
 نرسه لردر . مسلمانلر، مناره و مکتبلرنی، کتاب یازمق اصو -
 للرینی روم و ایران خلقلرندن کورمکچی اعدا ایتدیلر .
 دنیاوی اشلرده ایسه ایرکنلکدر . خلقلر نیندی نرسه نی
 معیشتلری، اخلاق و دینلری ایچون موافق کورسه لرشونی
 آلورلر . دینی بدعتنک هیچ بر حسنہ سی یوق بلکه همه سی
 ضلالت و سسیئه اولوب دنیاوی بدعتلرنک هر تورلیسی
 اولورغه ممکن . احتمال که بعض بولری نیت و غرض سببندن
 بیک زور ثوابلرغده سبب اولور .

دالا . ابراهیم مرزا تیریغولف جنابلری طرفندن
 چغاراب تارنلمش «لیوتسیرنا اوله نی» اسملی رساله نک
 تقریضنده ۳ نچی جلد ۲۴ نچی سانلی «شورا» ده موندای
 بر سوز بار ایدی: «یر، آغاچ هده اولهن (چوب) لر
 حقتده باى اولغان تورکی تله بونک اسمی اولاچغنده شوبه
 یوفدر . بو اسم قازاق و قرغز آراسنده بو کونده هم سلامت
 بولسه کیرهک .» دیولمش ایدی . مونی اویره نو اوچون
 بر اوچیتل منهن دالاغه چغب Люцерна چوبن تابب آلب
 قازاقلرغه کورسندیم . مونک تورکیچه سی «چوگر چقا ایکن .
 میشهلر بوتون تللرن روسچغه تبدیل قلب بتردکاری
 حالده موگا «کرهش» دیلر ایکن . ینه مناوبار . Люцерна
 ایله Клеверъ نی قازاقلر آیرمایلر ، ایکه وینه ده «چوگر چقا»
 دیلر ایکن . Люцерна قوزاقلی، Клеверъ باشاقلی بولب،
 توقم (Зерна) ایکه وینکیده بر توسلی بولا ایکن . سوز
 اگفاینده مونیده آیتب اوتیم: قورماغه چاچله تورغان
 چوپلردن قوزاقلی везель باردر . موگا قازاقلر «قوزقو یرق»
 دیلر . میشهلر روسچغه دن «ویزیل» دیلر . «تورک اوغلو» .

يوك (مقصود)

(معتر م . شاکر افندی رامیپننگ وفاتندن سوگنی نأثرلر)

۱

بزلر اوینادق ، * اویقو قویمادق ،
 کیله چکه زنی ، * بیک آز اویلادق .
 کیله چک کیلدی * ده بزنی ایزدی
 بز ، فالدق توبان * هر کمدن ایدی .
 بز ، آرته فالدق ، * بز ، بیک طارفالدی ،
 برمزی برمز * بز اوظقه صالدى !
 شاهلر ، طاغلر ... * بزده - نزاعلر ! ...
 بزنگ بـو حالگه ، * طاغ هم طاش آغلار !
 قوللر - هنرسز * بله کـلر - که رسز (۱)
 دنیا حالندن * باشلر خبرسز .
 توکلر آغارا ... * توپراق فابارا ؛
 یوک هیچ فوزغالی * کوچ بته بارا ! ...

۲

کوکل امیدلی * حسرتده - چیکلی ،
 بس طور حال یوق : * فوزغالی نیتمی .
 مقصودم : بلم ، * توزه تمک - تلم ،
 صافلامق - دینم ، * بیمک - پاک تلم ،
 بونلر یوغاری ، * بونلر بیک عالی ،
 مونه شونلرغه : * صوزیق قوللری !

محصلاح اژدانوف - «جنای» .

ایده ملت

11

علم و معرفت ، * صنعت هم معرفت
 اوگره تکان بیک شب * کوبلرنی شولای .
 دولتنی موفور * دنیانی معهور
 دشماننی منفور * ایتکان بیت شولای !
 بایلق ثروتنی * عزت حرمتنی
 راحت کورمکنی * بیرگان بیت شولای !
 طویدرغان مالغه * چومدرغان بالغه
 کوبلرنی آغه * ایتکان بیت شولای !

(۱) که: کوچ - قوۃ

تیره مده هم فقط وحشت ، ظلم ، یالغان ، فحش ، کوردم ،
 جیره نگیج - فورقنچ حاللرنی ، هیچ حیوانده بولماسنی .
 شولای چیکسز ، شولای آچی ضعیف کوکلم جزالانغاج
 اینانو فالمادی هیچ نرسه گه جانم بوزوفلاشدی .
 امید اوزدم ؛ ایسه نلشدم بتون - بار ایزگی اویلارغه ،
 قولمنی سلتمدم بار یاغشیلقغه ؛ روعم آماشدی ...

«م»

دنیا

(صالغن چیشه کوبینه)

جرلیسه مده کیله ته ملی جرلر
 صوزوب صوزوب موکلی کویلرگه
 ته ملی جرغه موکلی کویگه * سوننگان کوکل اویانا
 طانلی یاشلر کیله کوزگه * ئلله نیلر اویلاننا .
 کوکلمده یانقان زارلی موکلر
 آشقندرا جراب سـویله رگه
 یانغان یوراکلر تازارا * اوزوب اوزوب جراساڭ
 قالمی فایغیلر تـارالا * جرلی جرلی جلاساڭ .
 شولای بیت اول دنیا ئلله نیندی
 جلاتاده سویوب جواتنا
 جواندرا قیواندرا * کوز یاشلرن کیبدره
 نیندی منه دنیاده دیب * آیاقلرنی تیبدره .
 اوزافده طورمی یاش کوکلنی
 اویلاتاده اوزوب جراتنا
 جرلیسڭ ده چلیسڭ ده * ئلله نیلر اویلیسڭ
 صاغشیلرڭ توکانماسه * «أوف الله» دیب صولیسڭ .
 امیدکنی اوزوب قول سلنه سهڭ
 راحتلرین قزوب قاراتنا
 قزقدرا دردته ندره * محنتاری اونـطـولا
 یوللر آچا شادلانرا * کوکل آغه اومطولا .
 تابلمی شول راحت سین ازله ساڭ
 محنتلری قابلی آلداتنا
 توزوگان پلانلرنی سوته * آچی فایغیلر صالا
 آلدی شولای یاشنی توگه * عمرکنی آلوب قالا .
 ف . طویکین .

رعایت ایدرگه تیوشلی اولان اسلام ادبلیرنی بیان ایتکان بررساله در. ناشری «وقت» اداره سی اولوب حقی ۲۵ تین.

استانبول و آنک کورشیلری حقنده یولباشچی .

(Путеводитель по Константинополю, Окрестностямъ, Провинціи.)

۲۴۴ بیتدن عبارت اولان روسجه یازلمش بو کتابده تورکیا حقنده عمومی صورتده ، استانبول شهری و آکا کورشلی اولان الوغ شهرلر حقنده خصوصی صورتده بیک فائده لی معلومات ویرلمشدر . استانبولغه واروچیلر همده تورکیا یاده سیاحت فیلوچیلرغنه دگل حتی اولرنده اورند . قلیرنه قادافلانو ب قویلمش کیمسه لر ایچونده بو رساله نی اوقوب استفاده فیلوورغه تیوشلی . بوکون گه قدر نه تورکیچه ونه باشقه لسانده استانبول و تورکیا حقنده بونک درجه سنده مکمل بر اثر یازلدیغندن خبرمز یوق ایدی . اجمالاً مندرجانی اوشبو شیاردن عبارت :

تورکیانک جغرافیاسی . تاریخی ، خلقینک نسللی . اقتصادی جهتی . معارف . سیاسی جهتی . استانبول . حیدر پاشا . ازمید . ایسکی شهر . قونیه . بروسا . داردانیل . آفون . سلانیک . سیاحلر ایچون مهم معلومات . استانبولنک خریطه سی هم قویلمش . گوزل رسملرندن بعضیلری بونلردر : سلطان فیری . والده جامعی . قهوه خانه ده اوطوروچیلر . خاتونلرنک ایسکی موده ایله یاگی موده کیوملری . حماللر . سلطان احمد فوتتانی . دولمه بافچه قابقاسی . درس اوقوب اوطوروچی شاگردلر . معلملر . اورتاگوی جامعی . اوت سوندروچیلر . غلطه فوله سی . آیا صوفیه . باپازید جامعی . سلطان سلیمان جامعی . درویشلرنک سماع مجلساری . سلطان فاتح جامعی . سلطان احمد جامعی . اسکدار قیرلگی . سرای بورنی . یولدر بروساده قی الوغ جامع و غیرلر .

مرتبلری قفقاز تورکلرندن جلال الدین قورقماز بک ایله بولقلردن اسقا قوسفقایا خانمدر . حقی مجللی ۲ سوم ۴۰ تین . جلدسزی ۲ سومدر . بوچته ایله صورار ایچون آدریس :

Константинополь, Куршумъ-Ханъ, 19, Администраціи Путеводителя по Константинополю, окрестностямъ и провинціи.

بزنک اوز کتابچیلر مز کیتورسه لر شاید صانارلر ، ضرر ایتمازلر ایدی .

قویغان عسابقه * یاخشلی نصابقه
آلداغلی صیفه * ایتکان بیت شولای !
بوزمک اورلرگه * بیک کوب جیرلرگه
اوفوغان ایرلرگه * بیرگان بیت شولای !
ناولر کیمسه کنی * دینگز کیچمکنی
کوککه اوچماقنی * بیرگان بیت شولای !
علم کملرده * دنیا آلارده
یاخشلی فارارغه * کیوهک بیت شولای !
باقساق بز شوکا * علم و معروفه
آلده یساؤروپا * کورنر بیت شولای !
کهدر اشله دی * توبن توشمه دی
یاپون نیشله دی * طرشقاچ بیت شولای !

رستم حلی .

«««««« مطبوع اثرلر ««««««

مختصر کیمیا - بونک نه شیدن بحث ایتدیکی اسمندن معلوم . علوم طبیعیه و ریاضیه همده اصول تعلیم معلمی عبدالله شناسی افندی طرفندن ترتیب ایدلوب «وقت» طرفندن باصلمشدر . کیمیا درسلی ایله مشغول ذاتلر استفاده فیلسه لر کرک . ایچنده ۲۲ عدد رسم وار . حقی ۵۰ تین .

نیک یازغانلار ؟ محمود مرجانی افندیگن توری وقتده سویلانمش شعرلری جیولوب باصلمش ۲۳ بیتلی بررساله در . حقی ۱۵ تین .

تورلی شعرلر - سعید سونچلی افندی شعرلری . حقی ۱۵ تین . اوشبو ایکی رساله نک ناشری «اورنیورغ» ده حسین حاجی حسینوفدر .

نوغای جرلری استرخان ولایتنده اولان «نوغای» خلقلرنک ملی جرلری جیولوب باصلمش کچوک بررساله در . «ملی ادبیات» نک قیمتنی تقدیر فیلوچیلر قاشنده بوندی اثرلرنک درجه سی معلوم اولدیغندن اوزون سویلرگه حاجت یوق . ناشری «استرخان» شهرنده ع . عروف ، حقی بوچته ایله ۱۰ تیندر .

عائله - بورت واوی ایچنده ، عائله و جماعتلر آراسنده

تارىخنىڭ قاراغۇ صحيفىدەلرنىڭ (*)

لوقا: «درست مېن «آنتيوخ» داغى «نيكافور»
 مناسترىنىڭ باشلىقى بولام. لىكىن يوشىمىنى يالىڭىز، شوكتلو
 ايمپراتورىتسىنىڭ اوزىنىڭ گەنە سويلەرگە قادىرمن» دىدى.
 فارتىڭ، بوروشدە نىق طوروى واسىلىنىڭ دىقتىنى
 جلب ايتىدى وقولنى اوستالگە تايانوب: «فارتىم! بو سراى
 ايچىندە ميكا آيتورگە ياراماغان سر يوق، ميكا سويلاماد-
 يىكڭ تىقيردە ايمپراتورىتسىنى كورمىك احتمالڭ يوق،
 سىنىڭ بوشىڭنى بىلمى طوروب نىچوك قىلوب سنى ايمپرا-
 تورىتسى يانىنە يبارگە كرك؟ سىنىڭ، ايمپراتورىتسىنىڭ
 قانىنى ايچارگە صوصاماغان بىر جنائىتىچى دىگلى ايدىكىڭنى مېن
 قايدىن بىلىم؟» دىدى.

لوقانىڭ اضطرابى بىر قدر باصلوب: «اگرده مېن خطا
 اشلگان بولسەم گناھسى سىنىڭ باشىڭە بولسون، مونە بولىون
 اسملى بالا ايمپراتورىتسىنىڭ فيدورەنىڭ اوغلىدىر، اون سىنە
 مقدم، بىر آيلىق سىنى وقتىندە ايدى، ايمپراتورىتسىنىڭ اوزى
 تىرىپە قىلور ايچون دىە مناستىرگە وىروب قالدىرمىش ايدى.
 مونە بو كىڭدەگە فاراساڭ مېنىم سوزىمىڭ درست ايدىكىنى
 بىلورسن» دىدى وكاغىنى وىردى،

واسىلى، كاغىنى آلوب بالاغە قارادىغىدىن صولڭ عىجب
 حالگە توشدى. بالانىڭ قىياقتى، چىرەسى ايمپراتورىتسىنىڭ
 تمام اوخشانلىغىنى كوروب حىرتدە قالىدى. وبو حادثە ايلە
 نىندى روشدە فائىدەلنوب فالورغە مېكىن ايدىكى حقىندە
 فكر يورتورگە باشلادى. شولاي بولسەدە لوقانىڭ سوزىنە
 اشانچىسزلىق كورساتدى، آرالرىدەغى اوخشاوونىڭ اتقاقى غنە
 بولورغە مېكىنلىكىنى سويلەب مەغرىدەدى.

بوڭا قارشو لوقا: «سىز بو طوغىرودە شىبە ايتىسەڭىز
 بونىڭ بولى يىنگىل، ايمپراتورىتسىنىڭ خىر ايتوڭىز، بالاسىنىڭ
 موندە ايدىكىنى بىلسە نى آيتور كوررمىز» دىدى.

واسىلى اوز اوزىنە: «بو واقىعە البتە درستىر، لىكىن
 بونىدى اشلار ايرىمىرندە بىرگە مرتبە طوغىرى كىلەدر، بو

(*) باشى ۱۶ نىچى عددە.

كون اوشبو بختلى اشدن فائىدەلنە بىلورگە كرك» دىە
 تورلى اويلر وتورلى فكرلەرگە كىتوب صوڭرە لوقاغە: «دوستىم،
 بو اشنى نىچە كىشى بىلەدر، كىملەرگە سويلادىڭ؟» دىدى.
 بوڭا قارشو لوقا: «هېچ كىمگە سويلادىكىم يوق، بو حالنى
 مناستىردە دە مېندىن باشىقە بىرگە كىشىش بىلەدر» دىە جواب
 وىردى.

اوشبو وقت واسىلى اوزىنىڭ پىلانلىرىنى قورورغە
 كىرىشى و: «سراى ايچىندە بو حالنى بىلوچى مېنىڭ
 بولسەم، ايمپراتورىتسىنىڭ اولىڭى كىمى ميكا نىكېرىك فيلە
 آلماز. ايمپراتورىتسىنىڭ تىقيردە بو اش سىبىندىن زور
 انقلابلر بولورغە مېكىن، شونىڭ ايچون ايمپراتورىتسىنىڭ بو
 واقىعەنى ايمپراتوردىن بىك ياشىرگە طرىشور» كىمى فكرلر
 بونىڭ كوكلىدىن ياشىن مئالندە اوتوب كىتىدىلر. مسافرلەرگە دە
 اورنلارندە طورورغە قوشوب اوزى چىقوب كىتىدى. كوب
 اوتمادى، بولمەنىڭ ايكىنچى طرفىدىن پردە كوتارلورگە باشلادى،
 بونى كوتاروچى واسىلى ايدى، شونىڭ آرندىن اورتا بويلى
 بىر خاتون كىلوب چىقتى. كىمولرى آلتون ايلە تىگولمىش،
 آياغىندە فىصرلەرغە مخصوص باشماقلىر ھەمدە كوزلرى قارە،
 يوزى طولغان آي قىبىلىدىن نورلى اولدىغىدىن بو خاتوننىڭ
 ايمپراتورىتسىنىڭ فىدورە ايدىكىندە شىبە يوق ايدى.

بو خاتون، كىمى توبان درجەدىن «آكاتسىبا» اسملى
 بىر آيوچى قىزى اولوب سىركارەدە اويناب يوردى و آسىيادە
 مشهور بىر فاحشە اولدى و صوڭرەدە بىر يوزىنىڭ كىمى الوغ
 مەلىكىنىڭ ايمپراتورىتسىنىڭ درجەسىنە كوتارلدى. بونىڭ
 اولىڭى حاللىرىنى بىلدىرلىك يوزىدە بىر علامتدە يوق ايدى.
 ايمپراتورىتسىنىڭ لوقاغەدە واسىلىڭە دە اصلا التفات
 ايتمادى و كوزىنى صالمادى طوغىرى اولىرق يىكىت يانىنە
 كىلوب قولنىنىڭ بىلىكەسىنە قويدى دە اوزاق زمان
 بالانىڭ يوزىنە قاراب طوردى. باشىدە كوز قاراشى قاتى
 وخوفلى اولسەدە بارە بارە كوڭلى يوشىدە.

اولىڭى مرتبەدە آناسىنىڭ قاتى قاراوندىن يىكىت قورقدى
 و صالقلق علامتلىرى سىزدى ايسەدە بارا طورغاچ نىندى
 بىر كوچىگە مېجور اولوبدر: «مرحمتلو آنام!» دىە قىچىروب
 بىاردى و فىدورەنىڭ مويىنىڭە ساريلوب باشىنىڭ كوكرا-
 گىنە ياشىردى. فىدورە اوشبو وقت بالانى قوچاقلاپ قىسى
 ايسەدە صوڭرە اوزىدىن چىت كە تورتوب بىاردى و بىرلىگان
 اشارتگە كورە تىلسىز قىلر كىلوب فارت ايلە يىكىتىنىڭ آلوب
 چىقوب كىتىدىلر.

تلسزلار ليوننى لوفادن آيروب آلوب فيوغه سالورعه ايتديكلرنده آكسزدن ايمپيراتوريتسه كيلوب كوردى وليون يانينه باروب قوچاقلادى: « يوق بفرم پارهسى سيكنا ضرر اولماز، مين عقلسزلىق فيلوب ياكشلىش امر بيرگانين » ديدى. تلسزلرده چيپت كه كيتديلر.

بونى كورديكندە واسيلىنىڭ آچوى قاباروب: « اي حرمتلو ايمپيراتوريتسه! اگردە اولدررگە قزغانسەڭ ھر ايكي سينيڭ تللرينى كيسوب كوزلرينى چيقارغە كرك، اول وقتدە سر چيقماز!» ديدى.

ايمپيراتوريتسه بوگا ھيچ التفات ايتمى وھيشە بالاي سويەدر ايدى. لوقاغە فاراب: «قارت، سين ايندى فبرگە كررگە وقتڭ يتكان، درستى بو واقعهنى كشىگە سويلا- مادگمى؟» ديدى. قارت ايسە سرايغە ككرگانگە قدر دياكون « بارداس » دن باشقە ھيچ كيمگە سويل مادىكى حقتدە آند ايتدى.

بوندىن صوڭ ايمپيراتوريتسه قارت ايلە ياش يگيتكە قاراب: « بو سرنى ھيچ كيمگە فاش ايتمەكز، اگردە فاش قيلسەكز ميكا ھم اوزكزگە ضرر ايتودن باشقە بر نتيجەسىدە بوماز. مين سزنىڭ مناستيركزگە ياردم قيلورم. ايندى سزگە قايتوب كيتارگە ممکن. بوندىن صوڭ سزنىڭ مونده كيلوئز مينم ايچون مطلوب دگل. موندىن صوڭ كيلسەكز با آرتق شفقتملى ياكە آرتق بفرسز وقتنە اوچراسز. اولگيسى مينم اوزمە، صوڭغيسىدە سزگە ضررلى اولور. بو قللردن سوز چيقمق احتمالى يوق آنلر تلسزلر. واسيلى دن دە قورقنچ يوق چونكە... » ديه تلسزلرگە اشارت ايتدى آنلردە بلانغە يابشقان انلر مثالندە واسيلىگە يابشوب فيواوستينە اوسدراپ كيتورديلردە بالولر يينە يالوار ولر يينە قارامى فيوغە توشروب ييارديلر. لوقا ايلە ليون دە قورقولرندن طشغە چيقوب كيتكانلر ايدى. لوقا دگلاب قارادىغندە بر نرسەنىڭ دوپ ايتوب فيوغە توشديكنى ايشتىدى، سراي ايچى دە طن بولوب قالدى.

محمد طاهر بن ملا احمد زكى بايتوگواف.

مەرى:

بر كيسەك نرسە بلن كون اوزدرر طويار آدم نيك صوڭ آندى طاوقدر ماللر جيوب قويار آدم.

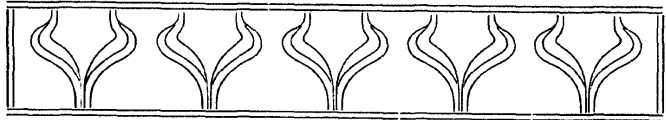
ن. دوماوى.

بو وقت واسيلى ايمپيراتوريتسەنىڭ يوزينە فارادى لىكن آنڭ ايرنلرى آغاروب كوكراگى قاباردىغنى كوروب قورقوندىن كوچ مشقت ايلە اوز اوزينى طوتا آلدى. فينورە، واسيلىگە قاراب: « بو حادثەنىڭ ايمپيراتورغە بيلنورگە ياراماغانلىقىنى آكلى طورغاندرسن، بونڭ حقتدە بر چارە كورمك سينيڭ اوستىڭدە » ديدى. واسيلى بوندىن باطرالانوب: « ايمپيراتورنىڭ بيلماوينى سز حرمتلور آرزو ايتديكندە البته آگا بو طوغرودە ھيچ برسويلاوچى اولماز، قارت ايلە ييكتىنى شوندى اوزاتورغە كرك! » ديه ايدىن آستينە اشارت قيلدى.

ايدىن آستندە، سراي بنا قيلنغان وقتدە ياصالوب فالنغان تيران فيو وقارانغو بر دنيا وار ايدى. ايمپيراتور و ايمپيراتوريتسەنىڭ آچوينە اوچرامش كيمسەلر اوشبو دنياغە ييارلوب طورالار ايدى. واسيلى ايسە قارت ھم آنڭ يانندەغى بالانى دە شوندى اوزاتورب بو غائلەدن فوتولمق حقتدە مشورت بيردى.

ايمپيراتوريتسە بو طوغرودە كوكلندىن كوب عدابلر تارتدى وكوب تردد قيلدى ايسەدە آخرنده شول اشنى تمام قيلمق طوغر و سندنە واسيلىگە رخصت ايتدى و آنڭ چيقوب كيتوى ايلە يفاك مندارينڭ اوستينە ياتوب آغلارغە باشلادى. واسيلى ايسە بو سرنى اوزىگنە بيلديكىندىن ايمپيرا- توريتسەنىڭ نرگونينى اوز قولينە آلاچغنى فكرلەب خدمتينى تمام قيلورغە كرشدى و تلسزلرگە بو طوغرودە اشارت ايتدى. آنلر ايسە بوندى اشارتلرنڭ معنالرينى بيلديكلرندىن قارت ايلە يگيت اوستلرينە ھجوم ايدوب ھر ايكي سنى بيلترەتوب آلوب كيتديلر، كياڭ ايشكى و تبنەك بر بولمەگە ايلتوب كرتديلر. بولمەنىڭ اورتاسندە ايدىن كوتارنكيراك بر فيو آوزى كورلدر ايدى. فيونڭ اوستى آغاچ ناقتا ايلە يابلوب اوستينە زور تاش باصدلەش ايدى. بو فيو غريقلرنڭ ويزانئەنى ياساغان وقتلرنندە بار ايدى، فينيكە- ليلر ياساغان بولولرى احتمال.

تلسزلر فيونڭ آغزىنى آچارغە كرشديلر، ليون دە قورقوندىن لوفانڭ ايتا گينە يابشدى، لوقادە بر آغاروب بر كوگاروب فالترانا و واسيلىگە يالونا: « ھيچ بولماسە گناھسز ليوننى اولدرمەكز، بوندى كيلو حقتدە آنڭ عيىى يوق بلكە بتون عيب مينم اوستمەدە » ديه يالوارە ايدى. لىكن بو يالزو و يالوار وارده بر معنادە يوق، بونلر ھيچ كيمنىڭ قولاغينە كرمى ايدى.

ارتبات

I

«بلملی اولوب، گورده مك جل ياتسه -
شونده داغی چقمایدی كشی ساندن»
بر - ایکی آتنا چیتده یوروب، مطبوعاتکه ساغنونب
فالغان سوک؛ اسسی کونده صوسراقدن چولله گان کشیچه
أبدن زارغوب بولغان سوک؛ مه کگی صون تالاشوب
ازلهب یورگندهی - آشغوب پوشغوب پوچتا خانانغه
بارغان سوک؛ پوچتا باشقاروچی بلملی خطچی دوستم
یاقف میکا کیلگن خبرنامه لرنی رهنلب قویوب،
بر فوچاق قلوب، جبک تاسما بلن ناشدای قلوب
بووب، قویغان اورنی بولغان واوز قولندهغی بیک قونلی
وآیالی نهرسەلرن گنه ساقلائی تورغان اشقافی یانونه
باروب مینم نهرسەلرنی آلوب، یاقن کیلوب، جلمایوب
کولوب قولمدن قسغان چاقده، جانی ایله سهودیکی صلو
قومارلیسینه (معشوقهسینه) ساغنونب قاوشقان بوز بالالر چه،
مین مطبوعاتهنی کوروب، قوانچم قوینمدن توگلوب، قو-
مارلانوب قولما آغانده، مندرجاتینه کوزمنی سالغانده،
شول چورداغی غزته وژورناللرنک همەسنده میخیل واسیلیه-
ویچ لومونوسفنک ا کنگومهسی همه بیتلرنک اورنن آغاننی
کورگنده مشهور یوسف کوپیفنک اوشی اوله کی کوکمه
کیلدی:

کورده اوز نری من دیب بورگن جانندن -
بر تلم، فونی آشماغان، قارا ناندن .
بلملی اولوب، کورده مك یل ياتسه -
شونده داغی چقمایدی كشی ساندن .
شو سوزلر هر کون کوکل گه بر نیچه مرتبه کیلوب،

کوز آلدنده سزله قده در :
بلملی اولوب، کورده مك یل ياتسه -
شونده داغی چقمایدی كشی ساندن .
اورنما فایتوب، شو سوزارنی پیالا اچینه یازوب
قویدم :
بلملی اولوب، کورده مك یل ياتسه -
شونده داغی چقمایدی كشی ساندن .
مکتب بالالرنه یازوب بیروب یادلاتدم .
هر فاجان همهسی بر آوزدن تکرار ایتمکده لردر :
بلملی اولوب، کورده مك یل ياتسه -
شونده داغی چقمایدی كشی ساندن .
حسن علی .

أبدن - تاکید أذاتی . خطچی - بیسار - писарь باشقاروچی
- مدیر . خبر نامه - Корреспонденція قونلی - قیمتلی . قومارلی -
معشوقه . بوز بالالق - ۱۰ - ۲۰ یاشلر آراسی . «قوانچ - قویغه سیماق»
- آرتق قوانغاننی تاکید اوچون سویلهنه تورغان سوزدر . اوله ک - شعر .
کودر اوزمک - بیزمک .
اوله ک نك معناسی :

دنباده تری بولوب، جاهل، احمق - فالغان کشیلرنک همەسندن
بیز؛ اولر تری بولسه لرده اولی حکمنددر . بلم ایهلرن سین اولنگن
حساب ایتمه؛ اولر دنبادهغی کشیلر بتکه نهچه برگه بولناچقلردر .
ع . ع .

رمضان شریف عیدی قبول واهل اسلام
ایچون مبارک اولسون ایدی!
«شورا»

محرری: رضا الدین بن فخرالدین .
ناشری: «محمد شاکر ومحمد ذاکر رامیفار» .

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЕ ОБЛОЖКИ
30 КОП. НА 3 И 4 СТ. - 20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
Адресъ: г Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آبونہ رسی: سنه لک ۵، آلتی آباق ۲ روبله ۶۰ کاپک .
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه :
سنه لک ۹، آلتی ایله ۴ روبله ۶۰ کاپک در .

ايسكى كىتابلار

الى ملك الفقير محمد حسن بن مرتضى القارغالى البالقلى
بالحقبة الشرعية فى تاريخ ١٢٦٤ فى شهر شعبان المعظم ١٨٤٧ سنه .
موندن صوڭ بىشنى قلم ايله بويله يازلمش : « ثم
انتقل الى ملك قدرعلى ولد بيكتنر الله قلى » .
امام خطيب محمد حافظ بن محمد صادق بيكبايوف .
« ازويرى غلاواسكى » .

بورون وقتده بىزنىڭ بابامز قدرعلى اسملى آدم
« ازويرى غلاواسكى » ده اماملىق وظيفهسى قىلوب هم ده بالالار
اوقوتوب طور مشدر . شوندىن قالمش بوكوندە بىزنىڭ
قولمىزده ايسكى كىتابلار بار . جملەدىن زىلغىنىڭ « كىز الدقائق »
اوزىنى اولغان شرحىدىن دورتنچى جىزى اولوب شونىڭ
آخىرىدە يازلمش يازو اوشبودر : « وكان الفراغ من نسخة
فى ثالث شهر ربيع الاخير سنة ثلث وتسعين وسبع مائة على
يد العبد الفقير الى الله تعالى المذنب محمد بن على محمد
الشهير بابن الزر اتينى بالحسينية بجامع الملك والحمد لله
وحده وحسبنا الله ونعم الوكيل » .
بوندن صوڭ ايكىچى قلم ايله بويله يازلمش : « متملك
هذا الكتاب بالشرع من مولى الاسلام عبد السلام ابن
ملا عبد الرحيم غفر الله ذنوبها وذنوب جميع اولادها بفضلها
وكرمها العليم انه هو الغفور الرحيم الجواد الكريم العلى العظيم .
١٨٣٢ نچى سنه مسيحه . اسأل الله ان ينعنى واولادى من
مسائله الشريفة بحرمة النبى صلى الله عليه وسلم » .

اوارەون

□ امام محمد علم افندى گە : بىك كوب خىدېتلار و عربى
عبارت يازلمش جملەلرنى مشتمل اولدىغىدىن محترم موسى
افندىنىڭ « اوزون كوتلر دە روزه » اسملى رسالەسى خەتتە
يازلمش مقاله گىز درج ايدىلمايدى .
□ محمد حنفى افندى جنابلىرىنى : « احيا » دىن ترجمە ايدىلمش
وعظا گىز مجموعەدىن بىگىرەك آبروم كىتاب روشندە باصلورغە
تيوشلى شىلاردى . شونىڭ ايجون باصلمايدى ، غفر بىورلە .
□ رضا الدين حكيموف گە : باصلور .

بوندن صوڭ اوچونچى قلم ايله بويله يازلمش :
« بونسخه عبد الغنى آخوند نسخه سندن مقىن ابكان آخوند
نسخه سىنىڭ آخىرىدە : - تم الكتاب بحمد الله تعالى وعونه وحسن
توفيقه فى الشهر الحرام المكرم المعظم بعون الصمد فى يوم
الاحد وقت الضحى من تاريخ سمة ست وخمسين وثمان مائة
على يد الفقير الى عفو الله الراجى عفوره الغفور الياس بن
عبد الله الهندى اللاهورى الحنفى غفر الله له ولو اليه ولجميع
المسلمين اجمعين والحمد لله رب العالمين - ديه يازلمشدر .
موندن صوڭ دورتنچى قلم ايله بويله يازلمشدر :
« قد انتقل هذا الكتاب الزيلغى من ملك بنت ملا عبد السلام

المنار

مجلة شهرية تبحث فى فلسفة الدين و شؤون الاجتماع
والعمران . قيمة الاشتراك عن سنة ٩ روبل فى الروسية .
« الدفع سلفا » . منشئها السيد محمد رشيد رضا .
مدرسه لرده اوشبو مجله بولنورغە تيوشلى . آدرىسى بويلەدر :
Египетъ, Каиръ, редакціо Egypte Caire Redaction
журнала „АЛЬМЕНАРЪ“ . du journal „Al-Menar“ .
مصر - ادارة مجلة المنار

اورنبورغ گوبيرناتورى طرفىدىن اعلان

چوما زىمىتى بلەن كورە شو و آنىڭ بوغوروندىن صاقلانو تدبىرلەرنى ايتىر ايجون فرمان پادشاھى ايله تاسىس اينلگان
كامىسيە ، روسىە پورتلردىن بىرونىكە ھەدە جازاسكلەرىنى بارا طورغان حج پاراخودلرىنىڭ ، مەبىن وقتقە باروب يىتولرى
كىچىكەسون ايجون ، كىتو وقتلارنى بولاي تەبىن ايندى :
بىرونىكە بارا طورغانلار ١ نچى اوكتاىر گە خىلى ، جەدگە بارا طورغانلار ١١ نچى اوكتاىر گە خىلى كىنەرگە تيوش .
اگر دە قارا دېگىگىز پورتلرى تور كىكە حكومتى طرفىدىن چوما ھم خالىرادىن پاك طانلەلەر بو مدت كىكايىل : بىرونىكە كىتە
طورغان پاراخودلرغە - ١٣ نچى اوكتاىر گە ، جەدگە كىتە طورغانلرغە - ٢٣ نچى اوكتاىر گە خىلى .
شونىڭ ايله بىراىر ، كامىسيە آدىسا ، سىواستوپول ، فىدوسىيا ، باتوم آر قلى جازغە باروچىلارنىڭ اشبو پورتلرغە
كىلو وقتلارنى ، اگر بىرونىكە بارسەلەر ٣٠ نچى سىبىناىردىن ، اگر جەدگە بارسەلەر ١٠ نچى اوكتاىردىن قالماسقە تەبىن
ايندى . كامىسيەنىڭ بو قرار و تدبىرى مسلمانلرغە اعلان قىلنەدر . بوندن مقصد : حج پاراخودلرىنىڭ تىركە قىرانتىلرغە
طوقتالو ، كىچىكولرى بلەندە حاجىلارنىڭ حج وقتى ، كىچىكى باروب يىتولرىنى امكان بولسۇن ايجون .
اورنبورغ گوبيرناسىدە تاتار تىلە چغا طورغان باشقە غىرەلر نكەدە اوشبو اعلاننى كوچروب باصولرى اوتىلەدر .
گوبيرناتور وظيفەسىن اونەوچى وىتس گوبيرناتور : بارون تىزىنغاوزىن .

رضاء الدين بن فخر الدين اثرى:

كتب سنه و مؤلفلىرى

عرب و سنت عالملى فاشنده «كتب سنه» ديه مشهور اولان صحیح بخارى، صحیح مسلم، سنن ابى داود، جامع ترمذى، سنن نسائى، سنن ابن ماجه، موطن مالك كتابلىرى حقه باراش بر رساله در و حديث علمى طوغر وسنده بعض بر كركلى فائده لر هم وار. ۱۳۶ بېتىن عبارت اولان بو رساله نك حقى ۵۵ تېن.

Адрес: Редакция газ. „ВАКТЪ“ въ Оренбургъ.

الك معتبر اصللردن آلنوب يارلش بر اثر بولدى چىنتندن هر كم انچون، خصوصا مکتبه بالالرغه اوتتور ايچون، غایت موافق بر اثر در. هر كم آكلالرق صورنده پيغمبر مزنگ حياقی، نبوتی و اشلى بيان قیلنمشدر. نفیس صورته، بویاولی رامكاده «وقت» مطبعه سنه ۲۲ نچی مرتبه، باصلوب چقدى. غایت بخشى كغنده. حقى ۲۰ تېن، پوچته ايله ۳۴ تېن. باش اسقلای «وقت» اداره خانه سیدر.

مجله

(ایکنچی طبع)

اثر رضاء الدين بن فخر الدين.

غیمنازیه و ریالنى مکتبلرده اوفوتولا طورغان درس كتاب لردن آلنوب ترتیب ایدلش بو اثر نك تلى آچیق، افاده سی

جغرافیای عمرانی

یكل، مکتبلرده درس قیلوب اوفوتورغه مناسبدر. مرتبلى فاتح کریموف ايله نورالدين آغه یف در. حقى ۳۰ تېن پوچته ايله ۳۶ تېن.

استانبولده مکتب سلطانی مأذونلردن عثمان جلیللر طرفندن

ابتدائی و رشدی مکتب لرده اوفوتوق همده بولای مطالعه ایدوب فائده لمنك ايچون غایت آچق تركى تئلنك بارلش اوشبو اثر

تبیح اسئلا

۲ نچی مرتبه «وقت» مطبعه سنده گوزل روشده باصلوب چقدى. حقى ۱۸ تېن پوچته ايله ۲۲ تېن. همه كتابچیلرده ساتله در.

دیگگزده

محورى عالمجان ابراهیموف (شوراده باصلغانن صوك رساله شكلده باصلدى)

دیگگز پاراوردنده بارغان بر فارته اوچراب آنك سوزلرینه فاراغانده علقه نك بېك كوب خیالی اکت لرگه چن كوز ايله فارغان لردن، فکگر جهته، نه قدر نوبان ايكائلكلربنى آچق بیان ایتو ايله برگه، دیگگز كورنشلرى گوزل نرسیم ایتلش قزق بر حكابه در.

حقى ۸ تېن پوچته ايله ۱۰ تېن.

Адрес: Оренбургъ, Редакция газ. „ВАКТЪ“.

اسلام علماسینك ايك مشهور- لردن بولغان اوشبو ذاتنك مسلگی، افكارى و برنیچه مهم مسئله لر حقه غی نظرى طو- غروسنده مكمل معلومات بیره طورغان اوشبورساله آچیق تركى تئلده روسیه ده برنچی مرتبه اولرق «وقت» مطبعه سنده

ابن عمیر

اثر: رضاء الدين بن فخر الدين

گوزل روشده باصلوب چقدى. مشهور ایلرنك بشنچی جزئی اولوب ۱۴۸ صحیفه در. بورساله ده، حاضرگه قدر بېك كوب كشیلرگه مجهول طورغان بو بېوك عالمك ترجمه حالى و وفاتى حقه خبلى معلومات بیرلشدر. حقى ۵۰. پوچته ايله ۵۸. هر بر معتبر كتابچیلرده، ماتلمقه و باش اسقلای «وقت» اداره سنه.